

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE İŞLETMECİLİK ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE İŞLETMECİLİK PROGRAMI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLET VE
SERMAYE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Merve YÜCEL**

**Danışmanı
Prof.Dr.Yaşar ONAY**

İstanbul – 2013

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE İŞLETMECİLİK ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE İŞLETMECİLİK PROGRAMI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLET VE
SERMAYE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Merve YÜCEL**

**Danışmanı
Prof.Dr.Yaşar ONAY**

İstanbul – 2013

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslar arası Ticaret ve İşletmecilik Anabilim Dalı Uluslar arası Ticaret ve İşletmecilik Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi **Merve Yücel** tarafından hazırlanan “**Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet ve Sermaye İlişkisi**” adlı bu çalışma jürimizde Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 17.09.2013

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

Jüri Üyesi :Prof.Dr.Yaşar Onay
Danışman - HAL.Üniv. İşletme ABD Öğr.Üyesi

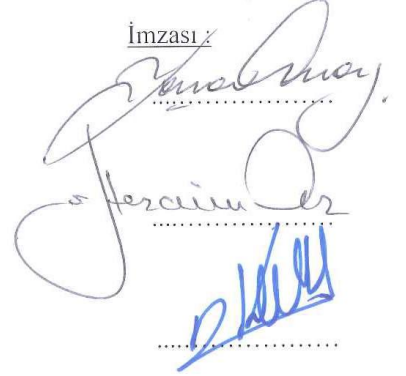
Jüri Üyesi :Yrd.Doç.Dr. Erol Mütercimler
HAL.Üniv. İşletme ABD Öğr.Üyesi

Jüri Üyesi:Prof.Dr.Derman Küçükaltan
TrakyaÜniv. İşletme ABD Öğr.Üyesi

Jüri Üyesi :Prof.Dr.Ayşe Akyol
HAL.Üniv.İşletme ABD Öğr.Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi:Prof.Dr.Arman Tevfik
HAL.Üniv. İşletme ABD Öğr.Üyesi (Yedek)

İmzası :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, küreselleşme ve küreselleşme kavramı ile birlikte ortaya çıkan kurum ve kuruluşların ulus devlet üzerinde yarattığı etkiler incelemeye alınmıştır. Ayrıca küreselleşme kavramının getirdiği fırsatlardan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ne oranda yararlanabildiği verilen rakamsal örneklerle aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamın başlangıcından bitimine kadar bana destek olan birçok kişiye teşekkür borçluyum. Bu çalışma boyunca benden desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürler. Hayat görüşünü örnek aldığım ve çok saygı duyduğum danışman hocam Prof. Dr.Yaşar ONAY'a bana ayırdığı değerli vakti, desteği ve güveni için minnettarlığımı belirtmek isterim.

İSTANBUL, 2013

Merve YÜCEL

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
GİRİŞ	1
1. KÜRESELLEŞME ve ULUS, ULUS DEVLET KAVRAMI	
1.1.Küreselleşmenin Tanımı	3
1.2.Küreselleşmeye Karşı Yaklaşımlar	6
1.3.Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi	10
1.4.Küreselleşmenin Nedenleri	16
1.5.Küreselleşmenin Etkilediği Alanlar	18
1.5.1.Ekonomik Alanda Küreselleşme	19
1.5.2.Siyaset Alanında Küreselleşme	25
1.5.3.Kültürel Alanda Küreselleşme	28
1.6.Ulus Kavramı	32
1.6.1. Ulus Devlet	35
1.6.2.Ulus Devletin Tarihsel Gelişimi.....	37
1.6.3.Ulus Devletin Yapısı ve Nitelikleri	41
2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ	
2.1. Küreselleşme ve Ulus Devletin Egemenlik Sorunu	44
2.2.Küreselleşme ve Ulus Devletin Çatışması	48
2.3.Devleti Değişime Zorlayan Baskılar	52
2.3.1.Finansal ve Endüstriyel Pazarların Küreselleşmesi.....	53
2.3.2.İdeolojik ve Siyasal Baskılar.....	55
2.3.3.Avrupalılaştırma Baskısı	57
2.3.4.Teknolojik Baskılar.....	60

2.4.Küreselleşmenin Yerelleşme Boyutu ve Ulus-Devleti Aşındırması	63
2.5.Ulus Devletin Yanında Ortaya Çıkan Aktörler	68
2.5.1.Çok Uluslu Şirketler.....	68
2.5.2.Uluslararası Kuruluşlar	69
2.5.3.Küresel Sivil Toplum Örgütleri.....	72
3. KÜRESEL SERMAYENİN AKTÖRLERİ ve GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELECEKLERİNE ETKİSİ	
3.1. Çok Uluslu Şirketlerin Tanımı	75
3.2.Çok Uluslu Şirketlerin Tarihsel Gelişimi	81
3.3. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisindeki Yeri	88
3.4. Çok Uluslu Şirketlerin Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomilerine Sosyo-politik ve İktisadi Etkileri.....	93
3.5. Küreselleşmenin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Etkileri.....	96
3.6. Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketlerin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri	99
3.7. Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Siyasi ve Mali Örgütlerin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri	107
4. SONUÇ	113
5.KAYNAKLAR	117
6. ÖZGEÇMİŞ	129

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği (European Union)
APEC İşbirliği)	:Asia Pacific Economic Cooperation (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)
BM	:Birleşmiş Milletler (United Nations)
ÇUŞ	:Çok Uluslu Şirket
DB	:Dünya Bankası (World Bank)
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
DYSY	:Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
DYY	:Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Direct Foreign Investment)
EFTA	:European Free Trade Area (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)
GATT	:General Agreement On Tariffs and Trade (Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması)
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ILO Örgütü)	:International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	:International Monetary Fund (Uluslar Arası Para Fonu)
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
MAI Anlaşması)	:Multilateral Agreement On Investments (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması)
NAFTA	:North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması)
NATO Ticaret Anlaşması)	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
YDD	:Yeni Dünya Düzeni

TABLolar LİSTESİ

Tablo A1: Küreselleşmenin Aşamaları	11
Tablo A2: Uluslararası Ticaretin Tarihsel Gelişimi.....	82
Tablo A3: Yabancı Ülkelerde Üretim Yapan ÇUŞ Sayısındaki Gelişmeler	86
Tablo A4: 2009 Verilerine Göre Listedeki İlk 10 ÇUŞ'un ve Ülkelerin GSYİH'nın Karşılaştırması.....	92
Tablo A5: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Gelirleri.....	102
Tablo A6: Milli Gelirin Ülkedeki En Yoksul ve En Zengin Kesimine Dağılımı. ...	104

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Merve YÜCEL
Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik
Programı : Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Yaşar ONAY
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Eylül 2013

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLET ve SERMAYE İLİŞKİSİ

ÖZET

Bu çalışmada, etkileri Sovyetler Birliği'nin dağılması ile artış gösteren küreselleşme kavramı ve bu kavramla ortaya çıkan kuruluşların, ulus devlet ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Bu süreçte ortaya çıkan kurum ve kuruluşlar, özellikle çok uluslu şirketler küresel bir fenomen olarak kendisini göstermektedir. Küreselleşme süreci, toplumlara daha iyi bir yaşam standardı, insan haklarında gelişme ve demokrasi açılımı getirmesinin yanı sıra, özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri barındırması bu sürecin çok boyutlu olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bu karmaşık süreçte ulus devletin yapı ve işlevi tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada, küreselleşme kavramı ve beraberinde ortaya çıkan etmenlerin, ulus devlet üzerindeki etkileri incelemeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Gelişmekte Olan Ülkeler, Çok Uluslu Şirketler, Uluslar Arası Kuruluşlar, Sivil Toplum Örgütleri.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Merve YÜCEL
Field : International Trade and Business Management
Program : International Trade and Business Management
Supervisor : Prof.Dr. Yaşar ONAY
Degree Awarded and Date : Master – September 2013

RELATIONSHIP BETWEEN THE NATION STATE AND THE CAPITAL OF THE PROCESS OF GLOBALIZATION

ABSTRACT

In this case, the effects of the disintegration of the Soviet Union increased with the concept of globalization and emerging organizations this concept of thenation state and its effects on developing countries are examined.

In this process, the emerging institutions and organizations, especially multinational companies, shows itself as a global phenomenon. The process of globalization, societies, a better standard of living, , development and democracy in human rights, as well as the performance by expansion, especially in developing countries, the perception of negative effects on the host that has led to a multi-dimensional process.

The structure and function of this complex process, the nation-state has been the subject of discussion. This study, along with the concept of globalization and the resulting factors, their impact on the nation-state were analyzed.

Keywords: Nation-State, Developing Countries, Multi National Companies, International Organizations, Non-Governmental Organizations.

GİRİŞ

Küreselleşme kavramı son yıllarda sıklıkla kullanılmaya başlanmış olup etkilediği alanlarla hayatımıza hızlı bir giriş yapmıştır. Küreselleşme, ulusların ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel yapılarını etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme kavramı genel bir ifade olup kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Küreselleşme süreci, malların hizmetlerin, fikirlerin serbest dolaşımına verilen yeni bir isim olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme ile ilgili önemli bir nokta, kendi kurum ve kuruluşlarını inşa etmesidir. Bu bağlamda küreselleşme ulus devlete karşı bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ulus devlet egemenliğini tehdit eden temel olarak üç aktörden bahsedilmektedir. Uluslar arası kuruluşlar, küresel sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler 'yeni dünya düzeni' olarak ifade edilen sürecin şekillenmesinde rol alırken küreselleşmenin sonucu olarak da gösterilebilmektedir. Küreselleşme, halen devam eden ve sonucu tam olarak bilinmeyen ideolojik bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme ile birlikte yaygınlaşan teknoloji devriminin, insan hayatını kolaylaştırıcı etki yaptığı yadsınamaz bir gerçektir. Teknolojinin nimetlerinden olan internet sayesinde sermaye hareketlerinin serbestliği, dünya ticaret hacmini artırıcı bir etki yapmaktadır. Bu sayede dünya refahının artmakta olduğu iddia edilmektedir. Küreselleşmenin bu gibi olumlu etkilerin yanı sıra olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu olumsuzluğa örnek olarak dünyada artış gösteren işsizlik oranı verilebilir. Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz etkileri ülkeden ülkeye göre değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkeler bu sürecin kazananı olurken gelişmekte olan ülkeler kaybeden tarafta bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden itibaren gündeme gelen küreselleşme olgusu ve süreci ile bu süreç içerisinde devlet haricinde ortaya çıkan aktörlerin ulus devlet, gelişmekte olan ülkeler açısından etkilerini ortaya koyarak incelemektir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde genel olarak küreselleşme kavramı, etkilediği alanlar ve ulus, ulus devlet gibi kavramsal konular irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, küreselleşme olgusuyla birlikte mahiyeti değişen ulus devlet üzerinde durulmuştur. Küresel bir fenomen olarak ortaya çıkan çok uluslu şirketler ulus devleti sahip olduğu ekonomik güç ile baskı altına aldığı rakamsal ifadelerle gösterilmiş olup devleti değişime zorlayan uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerine de değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde çok uluslu şirketlerin literatürde bulunan tanımlarından, tarihine, dünya ekonomisindeki yerinden, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini nasıl etkilediği konularının yanı sıra uluslararası kuruluşların ve küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, sonuca yer verilmiştir.

Çalışmanın hazırlanması sırasında resmi, özel kurum, kuruluş ve örgütlerin yaptığı çalışmalardan, kişisel olarak hazırlanan kitap, makale ve dergilerden yararlanılmıştır. Söz konusu olan bilgilere üniversite kütüphanelerinden ve internet ortamından yararlanılarak ulaşılmıştır.

1.KÜRESELLEŞME ve ULUS, ULUS DEVLET KAVRAMI

1.1.Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan bir kavram olarak kendini ifade etmektedir.

Küreselleşme, son yıllarda üzerinde çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitellemelere konu olan kavramların başında yer almaktadır (Akkaş, 2008: 7-8). Küreselleşme ile ilgili matematiksel bir formül gibi bir tanım yapılması pek mümkün değildir. Bunun sebebi, küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır ve nereden bakılırsa farklı bir yorum çıkacak olmasıdır (Korkmaz, 2007:211, aktaran Erdem, 2009).

Küreselleşme ‘globe’ kelimesinden türer ve ‘globe’ nin kelime anlamı küre veya dünyadır. Bazı dillerde de ‘globalisation’ veya ‘globalization’ şeklinde yazılarak dünyaya veya küreye ait, küresel, dünyasal anlamlarına gelmektedir (Aktaş, 2012).

Küreselleşmenin çeşitli açılardan tanımı yapılmıştır. Kimi araştırmacı küreselleşmeye ekonomik yönden, kimi araştırmacı iletişim yönünden kimisi ise kültürel yönden bakmış ve tanımlarını buna göre yapmıştır. Yine de literatürde küreselleşme üzerinde uzlaşılan ortak bir tanım bulunmamaktadır.

Bazı küreselleşme tanımlarına bakılacak olursa; Amerikan Ulusal Savunma Üniversitesi küreselleşmeyi “malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli biçimde sınır ötesine akışı”

şeklinde tanımlamıştır. Amerikan Ulusal Savunma Üniversitesi'nin yaptığı araştırmaya göre küreselleşme ile birlikte ülkelerin ekonomileri bütünleşirken pazarlar, şirketler, yönetim de uluslararası hale gelmektedir (Öymen, 2000: 26). Tözüm (Tözüm, 2002: 158) küreselleşmeyi; 'teknoloji merkezli bir değişim süreci' olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu küreselleşmeyi; 'sadece ekonomik olmayan, sosyal, siyasal, çevresel, kültürel ve hukuksal boyutları da olan bir süreç' şeklinde tanımlamıştır (Öymen 2000: 26-27). Oran (2000: 4) ise küreselleşmeyi; batı ülkelerinin, etkisini tüm dünyaya yaymak istemesi, bunun sonucunda başarılı olması ve kapitalist sistemin yeniden yapılanma süreci içerisine girmesi şeklinde ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, batı ülkeleri hedef pazarını mümkün olan en yüksek seviyede genişletme çabası içerisine girdiğini ifade etmektedir. Erızkan (2002) ise küreselleşmeyi; 'Küreselleşme, dünyayı yeniden yapılandırma isteminin ve teşebbüsünün tarihsel bir sonucudur' şeklinde tanımlamıştır.

Başka bir tanıma göre küreselleşme, içinde değerlerin, düşüncelerin ve bilginin hem ayrıştığı hem farklılaştığı, hem öznelleştiği hem de standartlaştığı bir dünyayı çağrıştıran, oldukça geniş kapsamlı ve tartışmaya açık bir terimdir. Genel ifadelerle küreselleşme anlatılmak istenirse; bütünleşen ama aynı zamanda parçalanan, evrensel yerelliğin ironik bir biçimde birbirine geçtiği ve karıştığı bir dünya imgesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Bağçe, aktaran Hasanoğlu 2001: 69).

Giddens (2004: 69) ise küreselleşmeyi; uzak yerleşim birimlerini birbirine, yerel oluşumların binlerce kilometre ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan, dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin artması şeklinde tanımlamaktadır. Erdem (2009) ise küreselleşmeyi özetlemiş ve süreç olarak özelliklerini derlemiştir. Buna göre küreselleşmeyi;

- Yerel kültürlerin ve geleneksel toplumsal bağların çözülmesi,
- Ulusal devletlerin belirleyicilik yönünün azalması,
- Gruplar ve kişiler arasındaki ilişkinin kolaylaşıp yaygınlaşması,

- Üretimin ve bölüşümün yeni bir döneme girmesi,
- Gerek toplumlar arasında, gerekse aynı toplum içindeki sürtüşmelerin yayılması,
- Sınırların öneminin azalması,
- Bireyselciliğin önem kazanması,
- Değerler sistemi henüz ortaya konulamamış bir süreç şeklinde ifade etmiştir.

Mcluhan ile birlikte anılan ‘küresel köy’ ifadesi, küreselleşmenin tanımında en çok kullanılan sözlerden biri haline gelmiştir. Nasıl küçük bir köyde yaşayan insanlar birbirinin ne yaptığından her an haberdar ise, küresel köy tanımında da bu durum söz konusudur. Teknolojinin gelişmesi, haberleşmeyi de küreselleştirmektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olaydan başka bir ülkenin anında haberi olmaktadır (Kazgan, 1997: 10).

Kongar’a (2005: 29) göre küreselleşme; siyasal, ekonomik ve kültürel olmak üzere üç ayaklı bir olaydır. Buna göre;

- 1.Siyasi olarak ABD’nin dünya liderliği ve dünya jandarmalığı,
- 2.Ekonomik olarak uluslararası sermayenin egemenliği,
3. Kültürel olarak iki kolu bulunmaktadır. Birincisi, tekdüze bir tüketim kültürünün dayatılması, ikincisi ise kültür farklılığı olan her gruba ayrı siyasal özerklik verilmesi eğilimi olarak ifade edilebilmektedir.

OECD’nin küreselleşmeyle ilgili olarak önerdiği tanım üç faktörden oluşmaktadır:

1. ÇUŞ’lar gibi güçlü ve yeni küresel aktörlerin siyasal sahneye girişi,
2. Bilgisayar teknolojisinin, iletişim ve enformasyon alanındaki hızlı yayılım süreci,

3.Çoğu ülkede de-regülasyon politikalarının benimsenmesi ve serbest ticaretin hakim olmaya çalışması (Bağçe, aktaran Hasanoğlu 2001:70) şeklinde ifade edilmektedir.

Küreselleşme kavramı bir grup sosyal bilimciye göre, siyasal ve ekonomik yönden seçkin gruplar karar mekanizmasının temelini oluşturmaktadır. Buna göre; Dünya Bankası, IMF, gibi kuruluşların dünyada egemen oluşu küreselleşmenin tanımını oluşturmaktadır (Oktik, 2002: 112). Bu gibi kuruluşlar, ekonomik gücü ellerinde bulundurarak dünyaya yön verme eğiliminde olduğu görüşü öne sürülmektedir.

Küresel kavramı 1960'larda McLuhan'ın Komünikasyonda Patlamalar kitabı ile küreselleşme kavramı ise Global Köy kitabı ile literatüre girmiştir. Küreselleşme kavramı 1980'lerde prestijli Amerikan işletme okullarında, bu çevrelerden çıkan ekonomistler ve uluslararası ekonomik kuruluşların yayınlarında da kullanılmaya başlanmıştır (Tutar, 2000: 21-73). Kimi araştırmacı küreselleşme kavramının olumlu yönlerini ön planda tutarken kimi araştırmacı ise olumsuz yönlerini ön planda tutma eğilimi göstermektedir. Küreselleşme kavramı birçok araştırmaya konu olmasına rağmen üzerinde uzlaşmaya varılan ortak bir tanımı bulunmamaktadır.

1.2.Küreselleşmeye Karşı Yaklaşımlar

Küreselleşme konusunda birbirine karşıt iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisine göre küreselleşme; engel olunmaması gereken ve desteklenmesi gereken bir süreçtir. Bu görüşü savunanlar küreselleşmenin; ekonomik bakımdan dünyada gerçekleşen toplam ticaret hacmini arttıracığını, böylece dünya refahının artacağını savunmaktadır. Küreselleşme, kaynakların verimli şekilde kullanılmasına olanak sağlayacak bir kavram olarak görülmektedir. Küreselleşme, mali olarak dünyadaki tüm kaynakların en gerçekçi şekilde kullanılmasına ve dünya ticaret hacminin artırılmasına olanak sağlayan, yararlı bir süreçtir (Çeken ve diğ., 2008: 82-83),aktaran Erdem, 2009). Öyle ki; şu an değişim nedeniyle zarara uğrayanların bile, orta vadede yarar sağlayacağını savunmaktadırlar (Oran, 2000: 1-

2). Görüldüğü gibi küreselleşmeyi savunan gruba göre küreselleşme, dünya refahını arttırıcı etki yapmaktadır. Küreselleşme olgusunu savunanlar, küreselleşmenin getirdiği refahı bölümlere ayırarak bu alanlarda küreselleşmenin sağladığı faydalardan bahsetmektedir. Buna göre;

Siyasal olarak küreselleşmede, batı ülkelerinin demokrasi ve insan hakları ile ilgili değerleri, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yayılmış ve iletişimdeki gelişmelerle birlikte demokrasinin yayılma etkisini hızlandırmıştır. İletişim teknolojisinin gelişmesi ile birlikte, dünyanın bir bölgesinde meydana gelen bir olaydan anında bilgilenme süreci hızlanmıştır. Bu durum, demokrasiyi güçlendiren ve bireyin özgürlüğünü arttıran bir etki yapmaktadır. İletişim teknolojisindeki gelişme insan hakları, demokrasi gibi kavramların bu ülkelerde yayılmasına olanak sağlamıştır (Çeken ve diğerleri(2008: 82-83),aktaran Erdem, 2009). Uluslar arası düzen açısından, küreselleşme ile birlikte batı ülkelerinin sahip olduğu değerler tüm dünyaya yayılacak (Çeken ve diğerleri(2008: 82-83),aktaran Erdem, 2009) dünyadaki ideolojik savaşlar sona erecek ve yeni dünya düzeni ile birlikte dünyaya barış hâkim olacaktır anlayışı özellikle vurgulanmaktadır (Oran, 2000: 1-2).

Küreselleşme olgusunu savunanların iddialarına göre küreselleşme; piyasaların liberalleşmesi ve bireysel özgürlük gerektiren bir olgudur. Küreselleşmeyi, bireyleri devlet denetiminden kurtaran, piyasaların bütünleşmesini sağlayan tarihsel zorunluluk olarak ilerleyen bir süreç olarak tanımlamaktadırlar. İngiliz gazeteci Peter Martin'e göre liberal piyasa ekonomisi, insan çabalarının en üst noktası olmakla birlikte yapısı gereği de küreseldir.

Başka bir iddiaya göre, küreselleşme süreci kaçınılmaz bir süreç olmakla birlikte geri döndürülmesi imkânsız bir süreci ifade etmektedir. Karşı çıkmanın zarardan başka bir şey getirmeyeceği, bunun yerine durumu kabullenmek ve azami yarar sağlanmaya çalışılmalıdır. Bu sürece direnmenin tehlikeli olacağı görüşü yansıtılmaktadır (Steger, 2006: 132-150). Şaylan'a göre de küreselleşmeye karşı gelinemez. Örnek olarak, bir pazara girildiğinde yoksulun tek başına bir şey

üretmeyeceğini ama o pazara zenginle birlikte girdiği düşünülürse ekonomik olarak ondan yararlanacağını savunmaktadır. Küreselleşmenin eşitsizliği arttırdığını görüşüne ise, bir kişinin tek başına eşitsizliği yok edemeyeceğini, fakat işbirliği içine girerse dışarıda var olan eşitsizliği azaltabileceğini görüşündedir (Şaylan ve diğ., 1997: 19).

Somel'e (2002) göre, ulus ötesi şirket, terörizm gibi kavramlar politiktir, ortaya yeni bir icat çıktığında yeni bir isim yaratılır ama var olan bir şeye yeni isimler uydurma telkin amacından başka bir şey değildir. Küreselleşme'deki -leşme bunun bir süreç olduğunu, kaçınılmaz, engellenemez doğal olarak oluşan bir kavram olduğu ima edilmektedir.

Başka bir iddia da küreselleşme insanlar tarafından yönlendirilmemekte ve denetlenmemektedir. Küreselleşmeye yön veren piyasa ve teknolojidir. Başka bir görüşe göre; küreselleşme ile birlikte yaşam standartlarının yükselmesi, bireysel özgürlük, ekonomik ve teknolojik gelişmeler artacaktır. Küreselleşme, herkese yarar sağlayacaktır. Başka bir görüşe göre de, küreselleşmenin demokrasiyi arttıracığı yönündedir. Buradaki demokrasi, serbest piyasa ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Hillary Clinton bu duruma örnek olarak, eski komünist ülkelerde AVM ve yeni şirketlerin ortaya çıkmasını vermiştir (Steger, 2006: 132-150).

Küreselleşme karşıtlarına göre küreselleşme; ekonomik bakımdan batı ülkelerinin ekonomik düzeni olan kapitalist sistemin dünyaya yayıldığı ve dünyadaki tüm ülkelerin pazar durumuna getirildiği durumdur (Oran, 2000: 2-3). Amaç, batı ülkelerinin dünya pazarındaki payını yükseltmektir (Çeken ve diğerleri(2008: 82-83),aktaran Erdem, 2009). Bu durum gelişmekte olan ülkelerde refah artışı şeklinde değil, işsizliğin artması, güvenliğin azalması gibi şekillerde cereyan etmektedir. Diğer bir deyişle küreselleşme sömürgeleştirmenin yeni adıdır. Siyasi bakımdan küreselleşme; demokrasi ve insan hakları kavramları batılı ülkeler tarafından, gelişmekte olan ülkelerin iç işlerine daha fazla karışmak ve ulus devleti zayıflatmak için kullandıkları aldatmaca kavramlardır (Oran, 2000: 2-3). Bu görüşe göre;

küreselleşmenin demokrasi getirme, yayma gibi bir etkisi ve niteliği bulunmamaktadır. Küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki ulus devletin yetkinliğini azaltmak, bağımlı hale getirmek, bir anlamda sömürgeleştirmek için yapılmış bilinçli bir plan (Çeken ve diğerleri(2008: 82-83),aktaran Erdem, 2009) olduğu yönünde vurgu yapılmıştır.

Uluslar arası düzen bakımından küreselleşme; batı ülkelerinin ifade ettiği 'yeni dünya düzeni' aslında düzeni değil aksine düzensizliği, kavgaları, çatışmaları arttırmaktadır (Oran, 2000: 2-3). Gelir dağılımı eşitsizliği, göçmen sorununun artışı, uluslararası terörizmin artması buna örnek olarak gösterilmektedir (Çeken ve diğerleri(2008: 82-83),aktaran Erdem, 2009).

Küreselleşmenin herkese yarar sağlamayacağı konusunda görüşler bir hayli güçlü olmakla birlikte kanıtlar mevcuttur. Küreselleşmenin sunduğu fırsatlar dünyada eşit ölçüde dağılmamakta, zengin-fakir ülke arasındaki fark gitgide artmaktadır. Araştırmalar, güç ve zenginliğin bir grup insan, şirket ve bölgelerin tekelinde olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. 1999-2000 BM İnsani Gelişme Raporlarındaki verilere göre 1973'de en zengin ve en yoksul ülkeler arasındaki gelir farkı 44'e 1 iken, 25 yıl sonra 74'e 1 e çıkmıştır. Dünyanın en zengin üç adamının varlıkları, en az gelişmiş ülkelerin ve yaklaşık 600 milyon nüfusları da dâhil, toplam GSMH' lerinden daha fazladır (Steger, 2006: 143-145).

Giddens'e göre, 1980'lerin sonlarına kadar akademik yayınların dışında pek kullanılmayan bugün ise hayatımızın bir parçası olan küreselleşmenin reddedilmesi mümkün değildir. Küreselleşme sürecinde batılı ülkeler kazananlar, yoksul ülkeler de kaybedenler grubunda bulunmaktadır. Bir karşılaştırma yapıldığında, kaybeden ülkeler daha fazladır. Şöyle ki; yoksul ülkeler pazar olarak kullanılmakta ve daha da yoksullaşmaktayken batılı ülkeler daha da güçlenmektedir. Giddens bu süreci 'global bir yağmaya' benzetmektedir (Giddens 2000: 17-27, aktaran Oktik 2002:113).

Küreselleşme karşıtlarına göre, küreselleşme sürecinde gelişmiş ülkeler ve çok uluslu şirketler, gelişmekte olan ülkelerin enerji ve doğal kaynaklarına el

koyacak, böylece gelişmiş ülkeler küreselleşmeden yararlanırken, zengin ve fakir arasındaki fark gelişmiş ülkelerde bile açılacaktır (Yılmaz, 2004: 268).

Oran' a göre 1990'lardaki küreselleşme olgusu engellenemez bir durumdur. Ancak bu durum, insanlığın her şeyi kabul edecek olması anlamına gelmemektedir. Özelleştirmelere, sosyal hakların engellenmesine, gelir dağılımının bozulmasına, az gelişmiş ülkelerde devletin yabancı sermaye bekçisi durumuna düşürülmesine, karşı direnilmesi gerekmektedir (Oran, 2000: 21).

1.3.Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin tarihi konusunda çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Bazı araştırmacılar küreselleşmenin tarihinin sanayi dönemine dayandığını, bazı araştırmacılar 19.yüzyıla dayandığını, bazıları ise kapitalist dünya sisteminin ortaya çıktığı zamana dayandırmaktadır. Başka bir görüş ise, küreselleşme sürecinin binlerce yıldır var olduğu görüşünü ileri sürmektedir (Steger, 2006: 38-39).

Somel'e göre küreselleşme, şu açılardan ele alındığında yeni bir olgu değildir; uluslararası ticaret anlamında düşünülürse ülkeler arasında ticaret ilk çağlardan beri var olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulaşım anlamında düşünülürse o da yeni bir kavram değildir, taşımacılığın ucuzlaması ve yaygınlaşması birkaç yüzyıldır süregelen bir süreçtir. Başka ülkelerde yatırım yapmanın da yeni olduğu söylenemez ve onun da birkaç yüz yıllık geçmişi bulunmaktadır. İletişimin de çok eski zamanlardan beri kolaylaşmakta olduğunu bunun toplumlar arası kültürel ilişkileri etkilediğini öne sürmektedir (Somel, 2002).

	Birinci Küreselleşme	İkinci Küreselleşme	Üçüncü Küreselleşme
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantilizm.	Sanayileşme ve doğurduğu gereksinimler.	1970’lerde Çokuluslu Şirketler, 1980’lerde İletişim Devrimi, 1990’larda Batı’nın rakibinin kalmaması.
Yöntem	Önce kaşifler, sonra askeri işgal.	Önce misyonerler, sonra kaşifler, sonra ticaret şirketleri, en sonra işgal.	Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendil iğinden etkileniyor.
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrı’nın dinini götürme.	“Beyaz Adamın Yüğü” “Uygarlaştırıcı Görev”, İrkçı teoriler.	“En yüksek uygarlık düzeyi”, “Uluslar arası topluluğun iradesi”, “Piyasanın gizli eli”, “Küreselleşme herkesin ortak çıkarıdır”.
Sonuç	Sömürgecilik	Emperyalizm	“Globalleşme”

Kaynak: (Oran, 2000: 9)

Tablo A1: Küreselleşmenin Aşamaları

Bir görüŖe göre küreselleŖme, batı ülkelerinin, kapitalist sistem, demokrasi ve laiklik kavramlarını tüm dünyaya yayması Ŗeklinde tanımlanabilmektedir. Bu tanıma bakıldığında küreselleŖme, yeni bir kavram değildir. Bu zamana değin batı ülkelerinin yayılması üç kez ortaya çıkmıŖtır.

Birinci yayılma, 1490 yılında meydana gelen denizcilikteki geliŖmeler yani, deniz aŖırı keŖiflerle baŖlamıŖtır. Amaç, batı ülkelerinin deniz aŖırı ülkelerdeki doğal kaynaklara, mallara sahip olma istediğidir. Sonuç olarak, o zamanın Ŗartlarındaki teknolojinin yetersizliği nedeniyle ulaŖılan ülkelerin ekonomileri çok ciddi biçimde deęiŖime uğramamıŖtır, fakat bu keŖifler ile batı ülkeleri askeri, siyasi, ticari etkisini yaymıŖtır (Oran, 2000: 4-5).

İkinci yayılma, 1870’li yıllarda baŖlamıŖtır. İkinci yayılmanın ardında sanayi devrimi bulunmaktadır. İkinci yayılma, birinci yayılmaya oranla daha etkili olmuŖtur. Batı ülkeleri kültürünü, eğitim sistemini, kapitalist sistemi, deniz aŖırı ülkelerde hâkim kılmıŖtır. 19. yüzyıl sonunda kapitalist sistem yeniden yapılanma sürecine girerek bu süreçte yenilenmiŖtir. Sömürgecilik kavramının yerini Emperyalizm kavramı almıŖtır (Oran, 2000: 5-7).

Oran’a göre üçüncü küreselleŖme dalgası 1990’lı yıllarda yaŖanmıŖtır ve diğer iki yayılmadan Ŗu nedenlerle daha güçlü olmuŖtur: 1970’lerde ÇUŖ’ların yayılması, 1980’lerde iletişim alanındaki geliŖmeler, 1990’larda Sovyetler Birliği’nin dağılması ile güç dengeleri deęiŖmiŖtir. Avantajı; birinci ve ikinci yayılmada görülen askeri iŖgal, üçüncüde görülmemektedir. Üçüncü yayılmada batı kültürü dünyayı sarmıŖtır. Böylece ekonomik, siyasi, sosyal alanlar da kendiliğinden etkilenmiŖ olmaktadır (Oran, 2000:8-11) .

KüreselleŖme hakkında, her dönemin geliŖmeleri akılda tutularak yorumu yapılmalıdır. Her dönemde teknoloji farklıdır. Ŗimdiki küreselleŖme ile önceki

dönemlerde meydana gelen küreselleşmenin nitelik bakımından farklı olması kaçınılmazdır.

Steger küreselleşme kronolojisini beş dönem olarak ele almıştır. Buna göre ;

1. Tarih Öncesi Dönem (İ.Ö 10000- İÖ 3500): Tarihin bu döneminde ileri teknolojinin bulunmaması dolayısıyla sınır ötesi iletişimler hiç oluşmamıştır.

2. Modern Öncesi Dönem (İÖ 3500-İS 1500): Tarihin bu dönemi, yazının ve tekerleğin bulunmasına karşılık gelmektedir. Tüm bu gelişmeler küreselleşmeyi yeni bir boyuta taşımıştır. Bu gelişmeler ile ulaşım ve düşüncelerin yayılması kolaylaşmış ve büyük devletlerin kurulmasına yardımcı olmuştur.

3. Erken Modern Dönem (1500-1750): Bu dönem aydınlanma ve Rönesans arasındaki dönemi yansıtmaktadır. Avrupalı girişimciler kapitalist dünya sisteminin tohumlarını o dönemde atmışlardır. Ulus devletler ortaya çıkmıştır.

4. Modern Dönem(1750-1970): 18. yüzyıl sonunda batılı işletmelerin önemi artmıştır. Dünya ticaret hacmi 1850-1914 döneminde önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca dünya nüfusunda önemli bir artış yaşanmıştır. Artan sanayileşme eğilimi, toplumsal eşitsizlikleri doğurduğu görüşü öne sürülmektedir. Buna karşılık ortaya çıkan milliyetçi ideolojiler iki dünya savaşı, uzun soluklu ekonomik bunalım ile sonuçlanmıştır. 1950'lerde ise Soğuk Savaş dünyayı iki kutuplu bir hale getirerek dünyadaki yaşamı yok edecek bir çatışma ihtimali doğmuştur.

5. Çağdaş Dönem (1970'den günümüze) (Steger, 2006: 40-59).

Yılmaz'a (2004: 36) göre; ilk küreselleşme, sanayi devrimi, teknolojideki gelişmeler ve İngiltere'nin hâkimiyeti ile başlamıştır, bu açıdan küreselleşme yeni bir olgu değildir. Şimdiki küreselleşmenin farkı ise, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Avrupa'nın yerini Amerika'nın alması şeklindedir.

Elwood'a (2002: 13) göre; küreselleşme yeni bir sözcük değildir. Bu kavrama ekonomik açıdan bakmıştır. Avrupa sömürgecilik dönemiyle ve küresel ekonominin

büyümeye başlaması ile başlayan süreç, son çeyrek yüzyılda bilgisayar teknolojisindeki ilerleme, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve çok uluslu şirketlerin güçlerinin artmasıyla ve yayılmasıyla hızlanmıştır.

Kazgan'a (2000 a: 28) göre de küreselleşme yeni bir olgu değildir. Küreselleşmenin birinci basamağı, coğrafi keşifler ile dünyanın her yerinin keşfedilmesine kadar uzanmaktadır. Küreselleşmenin ikinci basamağı, Birinci Sanayi Devrimi ile ilişkilendirilirken, üçüncü basamağı İkinci Sanayi Devrimi ile ilişkilendirilmektedir.

Tutar, küreselleşmenin tarihine ekonomik olarak bakmıştır. Küreselleşme, ülkeler arasındaki ticaretin artması ve sermaye yatırımlarının artması olarak tanımlanırsa, bu durumun zaten uluslararası ticaret açısından yeni bir kavram olmadığını, 18. yüzyılda da küreselleşen firmalara da rastlanabileceği görüşünü öne sürmüştür. Bu yaklaşıma göre, bütünleşmiş bir dünya ticareti, 19. yüzyıldan beri bulunmaktadır. Sözü edilen zamanlardan bu yana birçok işletme küreselleşmiştir. Bu nedenlerden dolayı küreselleşmenin yeni ortaya çıkan bir kavram olduğu düşüncesi gerçeği yansıtmamaktadır (Tutar, aktaran Hasanoğlu 2001: 71,72).

Günümüzdeki küreselleşme süreci 50 yada 100 yıl öncesine göre çok farklıdır. İletişim teknolojisinde büyük bir sıçrama yaşanarak bilgisayar, uydu, elektriğin gelişmesi, mal ve hizmetlerin üretim, satış, dağıtım ve yatırım şeklini değiştirmiştir (Elwood, 2002: 17-18).

Somel'e göre de küreselleşmeye iletişim, kültür, ticaret bakımından bakıldığında yeni bir kavram değildir. Küreselleşmede yeni olan kavram; dünyada kapitalist sistemi temsil eden ülkelerin, dünya ekonomik sistemini belirlemek ve diğer ülkelere siyasi baskı yapmak amacı ile BM, Dünya Bankası, NATO, IMF, DTÖ gibi uluslararası kuruluşları kullanmakta olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Bu gibi kuruluşların etkileri, günümüzde daha fazla olmakla birlikte, yetkileri ve işlevleri artırılmakta olduğu vurgulanmaktadır (Somel, 2002).

Günümüzdeki küreselleşmenin geçmişe göre farklı olmasının diğer önemli bir sebebi, küresel ekonomide meydana gelen değişimlerdir. Bu görüşe göre; Bretton Woods'da üzerinde anlaşma sağlanan sabit kur rejimi bir süre istikrarlı bir büyüme sağlamıştır. Ancak 1980'lerde ABD ve İngiltere'de piyasa taraftarı hükümetlerin ortaya çıkması ve eski Sovyetler Birliği'nde kumanda ekonomisinin çökmesiyle durum farklı boyutlara taşınmıştır. İngiltere ve ABD yönetiminin benimsediği ekonomik büyüme kuralları, devletin düzenleyici işlevinde azalma gerektirmekte ve uluslararası şirketlerin yanında devlet ikinci konumda kalmakta olduğu görüşü öne sürülmektedir. Amaç, şirketler maliyetlerini düşürmek ve yatırımcının karını en yüksek seviyeye çıkarmak için faaliyetlerini en fazla hangi ülkede fayda sağlayacaksa o ülkeye kaydırmakta serbest olmaları şeklinde açıklanmıştır. Böylece mal ve hizmetlerin serbest ticareti artarken dünyadaki mali piyasaları denetleyen kurumların da azalmakta olduğu vurgulanmıştır (Elwood, 2002:19-20).

Küreselleşme olgusu, 20.yüzyılın sonlarında değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Buna göre; bugünkü küreselleşmenin temelinde, devletin uluslar ötesi kuruluşlar aracılığıyla, uluslararası ekonomik faaliyetlerinin sürdürülmesi yatmaktadır. IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar özellikle ekonomik açıdan gücü elinde bulunduran ülkelerin çıkarlarına uygun kurallar dayatarak hükümetlere karışmakta olduğu öne sürülmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi sosyal ve ekonomik hayatta kendini göstermektedir. En aktif kabul edilen çağdaş küreselleşme şekli, ulus ötesi şirketlerdir. Bu kuruluşlar artık dünya ekonomisinde ve siyasette aktif rol aldıkları gibi toplumların kültürlerini de etkilemekte olduğu öne sürülmektedir (Nedjalkova, 2003: 41-43).

Küreselleşme olgusu, dünyayı hızlı ve yavaş olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Buna göre hızlı dünya; değişime açık, bilginin paylaşılmasına açık, teknolojiye, demokratikleşmeye, daha fazla büyümeyi ve homojenleşmeyi hedefleyen dünyadır. Yavaş dünya ise tüm bu kavramları reddeden bunların dışındaki dünyadır (Tözüm, 2002: 158).

Yılmaz (2004: 43), konuya ekonomik açıdan bakarak bugünkü küreselleşme ile yüz yıl önceki küreselleşmenin pek çok ortak noktası bulunduğu görüşünü öne sürmektedir. Bu görüşe göre; mali genişlemenin temeli 14. Yüzyıla dayanmaktadır. Yılmaz'a göre bugünkü küreselleşmenin en önemli özelliği dünyada hâkim bir sermaye birikimi oluşturma eğilimidir. Bu açıdan bakılırsa küreselleşme yeni bir olgu değildir. Geçmişteki süreçlerin devamı niteliğindedir.

Bir görüşe göre 1990'ların başına kadar küreselleşmeden bahsedilmemesinin sebebi, dünyanın büyük bir kısmını kontrol altında tutan başka bir bloğun var olması şeklinde açıklanmıştır. Buna göre küreselleşme kavramı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kullanılmaya başlanmıştır (Çetin vd., 1997: 58). Sovyetler Birliği dağılıp, soğuk savaş sona erdiği zaman ekonomik bütünleşme için gerekli siyasal ortam oluşarak (Yılmaz, 2004: 32) serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir (Çetin vd., 1997: 58). Bu yapının devam etmesi için uygun bir siyasi yapı gerekmektedir. DTÖ, IMF, Dünya Bankası, OECD gibi kuruluşlar bu yapının gereği olarak ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2004: 32).

Küreselleşme, bir süreci ifade etmektedir. Bu sürecin ortaya çıkmasında teknolojik, ideolojik, ekonomik faktörler etkili olmuştur. Küreselleşme bir süreci ifade etmektedir ve bu süreç tamamlanana kadar kesin bir kanıya varılamayacaktır. Kimi araştırmacıya göre küreselleşme, insanlık tarihi kadar eski bir süreci ifade ederken kimi araştırmacıya göre teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Küreselleşme, kimine göre bilinçli olarak yaratılan bir süreçken, kimine göre kendiliğinden ve engellenemez bir durum olarak ortaya çıkan bir süreci ifade etmektedir.

1.4. Küreselleşmenin Nedenleri

Dünyada yaşanan hızlı küreselleşme süreci bir takım nedenlere bağlanmaktadır. Avrupa'da gerek duyulan enerji ihtiyacı, ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, uluslararası örgütlenmelerin fazlalaşması, Sovyetler Birliği'nden sonra

oluşan tek kutuplu sistem, küreselleşme sürecinin hız kazanmasına neden olan faktörleri ifade etmektedir (Sander, 1989:104–105,aktaran Erdem, 2009).

Kongar'a (2005: 18-21) göre; küreselleşmenin teknolojik ve siyasal olmak üzere iki kaynağı bulunmaktadır. Teknolojik kaynağı; iletişim ve bilişim teknolojisinin gelişmesi olarak nitelendirilmektedir. İletişim teknolojisinin gelişmesiyle birlikte dünyanın bir bölgesinden her yere erişmek olanaklı hale gelmiştir. Bilgisayar sayesinde, her yerden hızlı bir şekilde hesap yaparak karar vermek olanaklı hale gelmiştir. Siyasal kaynağı ise; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çökmesi olarak belirtilmektedir. Kültür, sanat, teknoloji, edebiyat, askeri ve siyasi rekabete dayalı olan çift kutuplu dünya arasındaki rekabet ortamı kalkınca 1991'den itibaren bambaşka bir dünya ortaya çıkmıştır.

20.Yüzyılın son döneminden başlayarak, içinde bulunduğumuz süreçte dünya, hemen hemen her alanda değişim yaşamıştır. Bu süreçte, mal ve finans piyasaları ülkeleri aşmış, haberleşme ve ulaşım teknolojileri bu sürecin hem nedeni hem de sonucu olmuştur. Tüm bu nedenler dünyayı ekonomik, siyasal ve kültürel bir küreselleşmeye itmektedir (Hasanoğlu, 2001).

Bir görüşe göre; küreselleşmenin yaygınlaşması için Sovyetler Birliği'nin dağılması gerekmektedir. Buna bağlı olarak, Sovyetler Birliği dağılıp soğuk savaş sona erdiği zaman ekonomik bütünleşme için gerekli siyasal ortam oluşmuştur. Bu yapının devam etmesi için de uygun bir siyasi yapı gerekmektedir. DTÖ, IMF, Dünya Bankası, OECD gibi kuruluşlar küreselleşmenin en önemli aktörleri olarak nitelendirilmektedir (Yılmaz, 2004: 32).

Küreselleşme sürecini hızlandıran en önemli sebeplerden birisi, iletişim teknolojisindeki gelişmelerdir. Bu gelişmede uydu yayınları ve fiber optik bağlantıların büyük rolü bulunmaktadır. İletişim teknolojisindeki gelişmelerin, günümüzdeki en önemli göstergesi internettir. İnternet ile birlikte, dünyanın herhangi bir köşesindeki insanla fikir alışverişi sağlanabilmekte, hemen hemen tüm basın ve yayın organlarına, kütüphanelere, arşivlere ulaşılabilen, ekonominin her alanında

ortak bir iletişim alanı oluşturulabilmektedir. Bir görüşe göre, tüm bu gelişmeler iletişimin iyi yönlerini yansıtırken, gelişmekte olan ülkeler için zararları olabilmektedir. Bunlardan ilki, az gelişmiş ülkelerden göç hareketlerine kalkışmak ve bazılarının köktencilğe sığınıp batı ülkelerinin değerlerini reddetmeleri şeklinde olabilirken ikincisi ise, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülke ekonomilerinin sahip oldukları yaşam standartlarını gerçekleştirmeye kalktıklarında önlerine çıkan engellere karşı kızgınlık duyabilmeleri şeklinde yansıtılmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 52-53).

Küreselleşme çeşitli faktörlerin etkisi ile coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması ile toplumların bu sürecin farkına varmasını ifade eden bir kavramdır. Bu görüşe göre, bu süreç uluslararası karşılıklı bağımlılığı arttırmakta ve hayatlarımızı bizden uzakta meydana gelen olaylara, alınan kararlara karşı bağımlı hale getirmektedir. Karşılıklı bağımlılık, uluslararası örgütlerin etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması, küresel ekonominin gelişmesi sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. 1960'larda 1400 olan devletlerarası kurum bugün 5000 civarındadır. Bu durum ulusal hükümetler için yeni fırsatlar yaratırken yeni sorunlar da ortaya çıkarmakta olduğu görüşü öne sürülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 55).

1.5. Küreselleşmenin Etkilediği Alanlar

Küreselleşme çok boyutlu bir süreçtir, tek boyutta incelenmesi yanlış olacaktır. Örnek olarak, filin nasıl bir şey olduğunu bilmeyen kör araştırmacılar file dokunarak filin hayali resmini kağıda çizmeyi, böylece istedikleri bilgiye ulaşabileceklerini düşünmüşlerdir. Filin ayağına dokunan araştırmacı, fili devasa pütürlü bir sütuna, kuyruğuna dokunan araştırmacı, fili büyük bir fırçaya, diğer araştırmacı, filin dışerine dokunarak mızrağa, filin gövdesine dokunan başka bir araştırmacı ise, fili canlı bir yılanı benzetmiştir. Tüm araştırmacılar da kendi düşüncelerini ısrarla savunmuşlardır. Günümüzdeki küreselleşmenin boyutlarına ilişkin tartışma fil ve kör adam hikayesinin güncel örneğini yansıtmaktadır.

Küreselleşme çok boyutlu ve farklılaşmış süreçleri ifade eden bir kavram olarak toplumun hemen hemen her alanına ulaşmıştır (Steger, 2006: 32-34).

Küreselleşmenin çok boyutlu olması onun en önemli özelliklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok araştırmacı tarafından farklı boyutları dikkate alınmaktadır. Küreselleşmenin tanımı konusunda bile ortak kabul edilmiş bir tanım bulunmamaktadır. Küreselleşme bir süreçtir ve her toplumda, her kültürde farklı etkileri bulunmaktadır (Steger, 2006: 32).

1.5.1. Ekonomik Alanda Küreselleşme

Ekonomik küreselleşme ile ilgili literatürde değişik görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlere bakılırsa; Steger'e göre ekonomik küreselleşme; "dünya ölçeğinde karşılıklı ekonomik etkileşimlerin yoğunlaşmasını ve yaygınlaşmasını ifade etmektedir" (Steger, 2006: 61).

Giddens, küreselleşmeyi üç bölümde incelemiştir (dünya kapitalist sistem ekonomisi, ulus devlet, dünya askeri düzeni ve uluslararası iş bölümü) ve en büyük önemi kapitalist sistemin hâkim olduğu ekonomiye vermiştir. Ona göre küreselleşme, kapitalist sistemin dünyaya hâkim olma çalışmalarıdır. Ulus devleti, küreselleşmenin ikinci boyutu olarak ele almıştır. Bu görüşe göre her devlet, askeri ve ekonomik gücüne göre küreselleşme sürecinde yerini almakta, gücüne göre küreselleşme sürecine yön vermekte ve başka ülkeleri etkileyebilmektedir (Erızkan 2002).

Kapitalist sistem, 16. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre, bu sistem ortaya çıktığı zaman da küresel durumdadır. Bir ülkede üretilen mal, üretildiği yerde kalmamaktadır. Ancak geçmişte var olan küreselleşmenin şimdiki küreselleşmeden farkı, ulus devletinin ekonomideki yetkilerinin azalması şeklinde ifade edilmektedir (Şaylan ve diğ., 1997: 45).

Küreselleşme, kapitalist sistemin yeni niteliksel dönüşümü olarak tanımlanabilirken bu sürecin en önemli dinamiklerini teknoloji ve bilimde yaşanan gelişmeler oluşturmaktadır (Kepenek 1997: 51-55, aktaran Soyak 2002: 100). 21.

yüzyılda yeni ekonomik düzenin yapı taşları olarak büyük uluslararası şirketler, uluslararası ekonomik kuruluşlar, bölgesel ticaret sistemleri ortaya çıkarak ulusal ekonomilerin birbiri ile olan ilişkilerini ve küresel ekonomik ilişkileri arttırdığı görüşleri ileri sürülmektedir (Steger: 2006: 61).

Wallerstein' e göre, batı ülkeleri diğer ülkeler karşısında efendi, diğer ülkelerin batı ülkeleri karşısında köle konumunda olduğunu ileri sürmektedir. Batı ülkeleri, kendi çıkarına en uygun olanı yapması için diğer ülkelere bu düşüneyi aşılamaktadır. Bunun içinde ekonomi de vardır. Bu etkiler yalnızca o ülkenin devlet adamlarını, sanayicilerini değil o ülkenin aydınlarını da etkilemekte olduğu ileri sürülmüştür (Erızkan, 2002).

‘‘McMicheal’e göre globalleşme bir proje olup gelişmiş ülkelerin dünyayı düzenlemesi olarak düşünülecek tarihsel bir özelliğe sahiptir. Uluslararası ilişkileri temel alan, kalkınma projelerinin içinden doğmuş ve dolarla borçlandırma, dolar karşılığı yatırım, pazar garantisi gibi Amerika Birleşik Devletleri’nin, girişimci özgürlüğü ve iki taraflı ölçekleri kullanma ilkesine uyan bu proje, ulus ötesi ekonomik bütünleşmeyi desteklemiştir’’(Oktik 2002: 112).

Bu görüşe göre küreselleşme bilinçli olarak başlatılan ve çok adil olmayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik olarak gücü elinde bulunduran tarafı korumaya yönelik bu sistem sermaye önünde hiçbir engel istememekte ve serbest piyasa ekonomisi öngörmektedir.

Pazar mekanizması, yapısı gereği eşitsizliği artırıcı etki yapmaktadır (Şaylan ve diğ., 1997: 18). Kepenek’e göre bu eşitsizlik, dünya ekonomisinin bütünleştiğini savunanların tersine ekonomideki kopmaları arttırmaktadır (Kepenek ve diğ., 1997: 54). Uluslar arası kurum ve kuruluşlar, bu eşitsizliğin artmasına katkıda bulunmaktadır. Sistem, zengini daha zengin hale getirirken fakiri daha da fakir hale getirmektedir. Araştırmalara göre, dünyada insanların beşte biri rahat yaşayabiliyorsa, kalan kısım yaşamlarını zorlukla sürdürmekte olduğu ileri sürülmektedir (Şaylan ve diğ., 1997: 18).

Bir görüşe göre, IMF, BM, NATO, AB gibi uluslararası kuruluşlar az gelişmiş ülkeleri ekonomik, siyasi, kültürel anlamda köle, kendisini efendi durumuna getirmektedir (Erızkan 2002). Bunun gibi uluslararası kurumlar, üçüncü dünya ülkelerine borç vererek bu ülkeleri IMF ve Dünya Bankası'nın politikalarına karşı bağımlı hale getirmektedir (Çetin ve diğ., 1997: 61). Bu gibi kurumların varlığı, az gelişmiş ülkelere yardımcı olurken bir takım koşulları da beraberinde getirmektedir. Bu kurumlar aynı zamanda ulus devletin yetkinliğini sınırlarken kendi hareket alanını arttırmaktadır. Küreselleşme savunucularına göre, küreselleşmeyi sermaye yönlendirmektedir. Sermayenin rahat hareket alanı sağlaması için ulus devletin işlevlerinde bir takım değişikliklerin gerektiği öne sürülmektedir (Seyman ve diğ., 1997: 49).

Çağdaş ekonomik küreselleşmenin başlangıcı, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir ekonomik sistemin oluşturduğu Bretton Woods ile başlamaktadır. ABD ve İngiltere öncülüğünde yapılan bu konferansta amaç, dünya ticaretini geliştirmektir. Bunun için daha önce uygulanan korumacı politikalar değiştirilerek, uluslararası ekonomik ilişkilerde bir takım kurallar getirilmiştir. Buna göre ABD doları sabit bir altın değerine bağlanarak her ülkenin para birimi ABD dolarına bağlanmıştır. Bu sistemle sabit döviz kuru politikasını oluşturmakta karar kılınmıştır (Steger, 2006: 62).

2.Dünya Savaşı'ndan bu yana kapitalist sistemin etkisi daha da hızlanmıştır. Sistem politik, kültürel, toplumsal alanları da içine alarak dünya ekonomisini bütün haline getiren bir yapı içinde bulunmaktadır (Soyak, 2002: 14). Bretton-Woods Sistemi'nin egemenliğindeki 1945-1970'li yılların başına kadar olan dönem finansal liberalleşme içermemektedir. Bu dönemden sonraki dönem, kapitalist sistem çağının başlaması olarak nitelendirilmektedir (Soyak: 2002: 13). Yapının içerisinde sermaye hareketleri, üretim ve teknoloji, uluslararası şirketler vasıtasıyla dünyada yayılım göstermektedir. Bu şirketlerin dünya ekonomisinde denetimi elinde bulundurma eğilimi artış göstermektedir. 1970'lerden sonra sürecin önündeki engellerin giderek kaldırılması bu yapının gelişimini hızlandırmıştır (Soyak, 2002: 14).

Bretton Woods ile birlikte üç yeni ekonomik örgüt ortaya çıkmıştır. Bunlar; IMF, Dünya Bankası ve GATT'dır. IMF (Uluslar arası para fonu), uluslararası ekonomik sisteminin yönetilmesi için oluşturulmuştur. Dünya Bankası (Uluslar Arası Yeniden İnşa ve Gelişme Bankası), 2. Dünya savaşından sonra Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi ve kredi vermesi için oluşturulan bir kurumken işlevi farklılaşmıştır. 1950'lerden sonra gelişmekte olan ülkelerin sanayi projelerine fon vermek biçiminde amacı genişletilmiştir. 1947'de ise GATT(Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması), çok taraflı ticaret anlaşmaları yapmak üzere kurularak, 1995 yılında GATT'ın yerine DTÖ oluşturulmuştur (Steger: 2006: 62-63).

Bretton Woods Sistemi yaklaşık otuz yıl yürürlükte kalarak, 1970'lerin başlarında kaldırılmıştır. Bu dönemde denetim altına alınan kapitalist sistem, bu dönemin bitişinin ardından tüm hızıyla ortaya çıkmıştır (Steger, 2006: 66).

Bretton Woods Sistemi'nde IMF ve Dünya Bankası'nın işlevi Avrupa'nın yeniden inşasına yardımcı olmak ve sabit kur sistemini kontrol altında tutmak iken, Bretton Woods Sistemi'nin çökmesinin ardından IMF ve Dünya Bankası'nın işlevi değişmiştir. IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar, gelişmekte olan ülkelere kredi imkanı tanıyarak bir uyum planı oluşturmakta ve bu çerçevede gelişmekte olan ülkelere tavsiyelerde bulunmaktadır. Bir görüşe göre; bu kurumlar bu sayede kendi politikalarını, kredi verdiği, gelişmekte olan ülkeye dayatarak o ülke hükümetinin kendi politikasını uygulama iradesini elinden almaktadır (Soyak, 2002: 27).

Küreselleşme kavramı bir grup sosyal bilimciye göre, bir grup siyasal ve ekonomik olarak seçkin grup karar mekanizmasının temelini oluşturmaktadır. Buna göre; Dünya Bankası, IMF, Wall Street/Amerikan Hazinesi gibi kuruluşların dünyada egemen oluşu, küreselleşmenin tanımını oluşturmaktadır (Oktik, 2002: 112). Bu gibi gücü elinde bulunduran kurum ve kuruluşların, küreselleşmeyi istediği gibi yönlendirdiği ileri sürülmektedir. Örneğin, 1980'lerde İngiltere ve ABD'nin, Bretton Woods'a karşı neoliberalizmi savunarak küreselleşmeyi bilinçli olarak liberalleşme ile ilişkilendirdikleri öne sürülmektedir (Steger, 2006: 66).

1990'lı yılların başlarında dünya, iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçmiş ve uluslararası dengeler değişmiştir. Bu değişen dengede, dengeleri belirleyici rol üstlenen batı ülkeleri, YDD olarak bilinen sürecin aktörü durumuna gelmiştir. Bir görüşe göre, küreselleşme süreci ile coğrafi sınırlar önemini kaybetmektedir. Bu süreç, uluslararası karşılıklı bağımlılığı arttırmakta ve insanları kendisinden bağımsız olarak alınan kararlara karşı bağımlı hale getirmektedir.

Karşılıklı bağımlılık, uluslararası örgütlerin etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması, küresel ekonominin gelişmesi sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. 1960'larda 1400 olan devletlerarası kurum bugün 5000 civarındadır (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 55).

Bir görüşe göre batı ülkeleri, ulus-devletin sona erdiğini, devletlerin hayatta kalmak için küresel sisteme uyum sağlamasının şart olduğu düşüncesi ile dünyayı değiştirme ve dönüştürme gayreti içerisinde. Bu sebeple ulus devletler aşındırılmakta (ulusal kültür yerine yok olmaya yüz tutan kültürler ulusal kültürün karşısına çıkarılmakta, etnik farklılıklara dikkat çekilerek ulus devletlerin mikro parçalara ayrılması için çalışılmakta) milli kültür değerleri yok edilerek, bunun yerine batı kültürü dayatılarak bireylerin yalnızlaştırılması, sorumsuzlaştırılması sağlanmaktadır (İskenderoğlu, M. 2001: 191). Bu görüşe göre, bu amaca ulaşmak için batı ülkeleri tüketici toplumlar yaratmak için elinden geleni yapmaktadır. Bilinçsiz bir medya tarafından ithal malların özendirilmesi ile ithal mallara yönelen bir tüketici kesimi yaratılmaktadır. Bu sayede büyüyen dış ticaret açığı ile ülke bağımlı hale getirilmektedir (İnalçık, 2002).

Çağdaş küreselleşmenin belirleyici özelliklerinden birisi, yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıdır. Son yıllarda meydana gelen teknolojik gelişmeler toplumsal dönüşümlerin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Steger, 2006: 61). Teknolojik ilerlemeler finansın liberalleşmesini sağlamıştır. Microsoft'un CEO'su Bill Gates'in söylediği gibi insanlar günümüzde teknoloji sayesinde *düşünce hızında iş*

yapmaktadırlar. 2000 yılında ABD’de web aracılığıyla yaklaşık 400 milyar dolarlık işlem yapılmıştır (Steger, 2006: 70).

Günümüzdeki küreselleşmenin temel özelliği sermayenin dolaşımının hız kazanmasıdır. Buradaki sermaye, yatırım anlamında değil para ticareti anlamında kullanılmaktadır (Kepenek ve diğ., 1997: 52). Zamanımızın en büyük dönüşümlerinin birisi, insanların ekonomik üretimi gerçekleştirme ve malların mübadelesini örgütleme biçimindeki değişikliklerdir. Ekonomik küreselleşme, uluslararası karşılıklı ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasını ifade etmektedir. Sermaye ve teknoloji akışları mal ve hizmet ticaretini teşvik ederek ulusal ekonomiler arasında etkileşim yaratmıştır. Uluslar arası şirketler, uluslararası ekonomik kuruluşlar, büyük bölgesel ticaret sistemleri 21.yüzyılın küresel ekonomik düzeninin yapı taşları olarak ortaya çıkmıştır (Steger, 2006: 61).

Günümüzde dünya, Kuzey Amerika, Asya ve Batı Avrupa olmak üzere üç ana ticaret bloğunun şekillendirdiği uluslararası ticaret düzenine girmiştir. Çok uluslu modern sanayi örgütlenmelerinin, çok uluslu karakterinin belirginleşmesiyle ulusal ekonomilerin önemini azalttığı görüşü öne sürülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 56).

Küreselleşme olgusu, ülkelerin coğrafi konumuna, ekonomik ve siyasi durumuna göre farklılık göstermektedir. Malların serbest dolaşımı ile birlikte gelişmiş ülkeler ya da uluslararası firmalar ürünlerini diğer ülkelere serbestçe satabilirken bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından sıkıntılar oluşturabilmektedir. Zira bazı ülkeler ekonomilerini hala yüksek gümrük vergileri ile korumaktadır. AB ülkeleri arasında sınırlar kaldırılmıştır. Mal, hizmet ve insan hareketleri serbest olduğu için bu ülkelerde küreselleşme olumlu sonuçlar verirken diğer ülkeler için bu durum söz konusu olmamaktadır (Öymen, 2000: 26).

Küresel pazarlar, milyonlarca insanın parasını internet vasıtasıyla ülkeler arasında hareket ettirebilen bir güç olarak tanımlanabilmektedir. Bir görüşe göre sermayenin rahatça dolaşımını sağlayan bu güç, ulus devletin dış politikalarını da

belirleyebilmektedir. Örnek olarak, bir ülke komşuları ile silahlı çatışmaya girdiğinde uluslararası sermaye o ülkeden yatırımlarını çekerek o ülkeyi ekonomik bakımdan cezalandırabilmektedir (Öymen, 2000: 29-30).

Günümüzde teknolojinin geliştirilmesi için büyük yatırımlar yapılmaktadır. Bu yatırımlar sonucu rekabet gücünü elinde bulunduran ülkeler bu gücü kaybetmemek için bu ürünleri dünyadaki diğer ülkelere yaymak durumunda kalmaktadırlar. Bu teknolojik bilginin yayılmaması için de çeşitli hukuksal düzenlemeler yapılarak bilginin ülkede kalması sağlanmaktadır. Günümüzde kullandığımız cep telefonları, internet, uydu yayınları sayesinde ulaşılabilen telekomünikasyon yayınları bu durumun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca küreselleşme sürecinde mal, hizmet, kültürlerin yaygınlaşması önündeki tüm engeller kaldırılırken bu teknolojinin nasıl üretildiği bilgisinin yayılmaması için yapılan düzenlemeler arttırılmakta olduğu görüşü ileri sürülmektedir (Soyak, A., 2002: 100-101).

Küreselleşme sürecinde yaşanan bu gelişmeler toplumları ekonomik, kültürel, siyasi yönden değişime zorlamakta olduğu ve bu toplumlar arasında özellikle gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmakta olduğu görüşü öne sürülmektedir. Bu görüşe göre bu gelişme, gelişmiş ülkelerin lehine bir süreç oluşturmaktadır (Erdem, 2009). Dünyadaki doğal kaynaklara sahip olan az gelişmiş ülkeler, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından hareket alanları sınırlandırılarak batı ülkeleri tarafından sömürülmeye, kaynaklarına el konmasına, sömürgeleşmeye, demokrasi ve insan hakları ile gelişeceği düşünceleriyle göz yummak zorunda kaldığı görüşleri öne sürülmekte ve yoğun eleştiriler almaktadır.

1.5.2. Siyaset Alanında Küreselleşme

Steger'e (2004: 83) göre siyasi küreselleşme, dünya üzerinde gerçekleşen siyasi ilişkilerin yoğunlaşması ve genişlemesini ifade etmektedir. Son iki yüzyıldır insanlar, ait oldukları ulus devlet sınırları içinde, siyasal farklılıklarını örgütlemişlerdir. Dünyada siyasi ilişkilerin artması, hükümetler arası kuruluşların

ilişkilerinin artmasını ve ulus devlet ötesinde yeni alanların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Küreselleşme ile devlet yeniden tanımlanarak ulus devletin egemenliği tartışmaya açıldığı öne sürülmektedir.

Yılmaz (2004: 232) siyasal anlamda küreselleşmeyi şöyle ifade etmektedir:

‘‘Küreselleşme esas itibariyle ekonomik faaliyetlerin dünya düzeyinde entegre olmasına, siyasi anlamda ulusal toplumun ve ulusal siyasi alanın zayıflamasına ve parçalanmasına tekabül etmektedir. Diğer bir ifadeyle ekonomik entegrasyon arttıkça siyasi parçalanma da artmaktadır. Ulus devletin kurum ve kuralları, yeni ekonomi tarafından etkisiz hale getirilmektedir. Ulusal şirketler dev uluslararası şirketlere dönüşmekte ve uluslararası alanda kıran kırana bir rekabet oluşmaktadır.’’

Buna göre YDD ile birlikte, devletin yanında aktör olarak ortaya çıkan çok uluslu şirketler, uluslararası kuruluşlar, uluslararası sivil toplum kuruluşları ulus devleti zayıflatmakta uluslararası sermayenin önünde engel teşkil etmektedir.

Küreselleşme ile birlikte dünyada bölgesel kurum ve kuruluşlar da artış göstermiştir. Bunun duruma örnek, Avrupa Konseyi’nde yerel ve bölgesel temsilcilikler kurulması verilebilir. Bir görüşe göre, bölgeselleşme hareketi batı ülkeleri tarafından desteklenmektedir. Ulus devletlerden güçsüz, bölgesel nitelikte birçok kuruluşun yeni aktörler olarak ortaya çıkmasının altında şu amaç yatmaktadır; Bir ulusal devletle, aynı ulusal devletin alt birimi olan birçok sayıda yerel birimle başa çıkmak karşılaştırılırsa, iletişim kurulacak muhatabın gücünün zayıflığı ortaya çıkacaktır. Örneğin bir yerde serbest bölge kurmak ve özel sermayeye özel olanaklar sağlamak istenmektedir. Bu durumu güçlü bir ulus devlet yerine aynı ulus devletin yerel küçük birimiyle yapmak daha kolay olacaktır (Eroğul, 1997: 48-49). Bu çerçevede duruma bakıldığında ulus devletin işlevinin azalması gerektiğini savunan görüşlerin ve ulus devleti zayıflaması için yapılanların ne anlama geldiği konusu açıklığa kavuşmaktadır.

Bretton Woods Sistemi'nin sona ermesinin ardından IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar kredi verdikleri ülkelere oluşturdukları uyum planı çerçevesinde kendi politikalarını kredi verdiği ülkeye empoze etmeye çalışmakta olduğu görüşleri öne sürülmektedir (Soyak,2002: 27). Bu görüşe göre ekonomik gücü elinde bulunduran ülke diğer ülkeyi kendi amaçları doğrultusunda yönlendirme gücünü de elinde bulundurmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte devletin yanında sivil toplum kuruluşları önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Sivil toplum kuruluşları demokrasi, insan hakları, sosyal devlet gibi kavramları gündeme getirerek devlet yönetimi ile siyaset arasında aracı bir konum üstlenmiştir. Ulus devlet, bu gibi kuruluşların isteklerine karşılık vermezse uluslararası arenada baskılara maruz kalmakta ve bu şekilde ulus devlet yetkinliği azaltılmış olmakta olduğu görüşü öne sürülmektedir (Erdem, 2009).

Eroğul'a göre, sivil toplum kuruluşları ulus devleti zayıflatmanın bir aracıdır. Sivil toplum kuruluşlarının doğru işleyebilmesi için ulus devleti dışlamaması gerektiği, ancak bu şekilde demokrasiye hizmet edeceğini savunmaktadır (Eroğul, 1997: 58).

Ulus devlet için demokrasi olmazsa olmaz bir koşuldur. Demokrasi olmazsa, ulus devletin gücünün de olmayacağı, halkının çıkarlarını uluslararası sermaye karşısında koruyamayacağı ve bu şekilde ulus devletin bağımsız olması da mümkün olmadığı görüşü öne sürülmektedir. Demokrasi, küreselleşmenin son aşaması olarak gösterilmektedir. Devlet baskısı ne kadar azaltılırsa demokrasi o kadar artacaktır görüşünü yayarak ulus devletin gücü azaltılmaya çalışılmakta olduğu görüşü vurgulanmaktadır. Devletle demokrasi birlikte var olamayacağı, birinin olduğu yerde diğeri varlığını sürdürmez olduğu öne sürülmektedir. Eroğul' a (1997: 53-59) göre asıl olan şudur ki, demokrasi asıl güçtür, demokrasi var olduğu müddetçe devlet güçlü olacaktır. Demokratikleşme, halkın bilinçlenmesini gerektirmektedir. Bu da bilimsel dünya görüşlerinin dünya çapında yaygınlaşması ile mümkün olabilecektir.

1.5.3. Kültürel Alanda Küreselleşme

Erızkan'a (2002) göre küresel özne "bireysel bir varlık olarak kendini akla dayalı olarak evrenselleştirendir." Küresel özne, kendisini bilginin üretiminde ekonomik ve askeri anlamda etkin kılmaktadır. Aynı zamanda demokrasi ve insan hakları gibi kavramlar da küresel öznenin yaygınlaştırmaya çalıştığı kavramlardır. Buradan hareketle batı ülkeleri kendisini küresel özne olarak görmekte olduğu görüşü öne sürülmektedir. Bu görüşe göre, az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların düşünsel gündemleri küresel özne tarafından belirlenmekte ve insanlar, küresel öznenin etkisi altında düşüncelerinin, gündemlerinin belirlendiğinin farkında olmadığı ileri sürülmektedir.

Bir görüşe göre batı ülkeleri kendisini küresel özne olarak görmekte buna bağlı olarak kendi çıkarlarına uygun olanı diğer ülkelere dayatmaya çalışmaktadır. Kültürel anlamda bu etkiye maruz kalan ülkenin devlet adamları, sanayicileri ve aydınları da dahil olmak üzere batı ülkelerinin etkisi altında kalmaktadır (Erızkan, 2002).

Küreselleşme süreci, dünya üzerindeki toplulukların birbiri ile benzeme süreci sonucu, kültürün tek tipleşmesini ya da bu toplulukların farklılıklarını, farklı olan kültürlerini anlatabilme süreci dâhilinde kullanılabilir (Sander, 1989:104, aktaran Erdem, 2009). Steger'e (2006: 99) göre kültürel küreselleşme, dünyada gerçekleşen kültürel akışların artmasını ve yayılmasını ifade etmektedir. Küreselleşmenin tarihi bölümünde, küreselleşmenin ikinci yayılmasından bahsedilmiştir. İkinci yayılma, batı ülkelerinin ulaştığı deniz aşırı ülkelerde daha etkili olmuştur. Bu yayılma dalgası ile batı ülkeleri kendi eğitim sistemini ve kültürünü bu ülkelerde hâkim kılmıştır. Bu açıdan, siyasi olarak batı ülkelerinin egemenliğine karşı olan ülkelerde bile, batı ülkelerine ait eğitim sisteminin ve batı ülkelerine ait kültürün hâkim olmasının kaçınılmaz olduğu görüşü ileri sürülmektedir (Oran, 2000: 5-8).

1980'lerde yaşanan iletişim devrimi ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler yer ve zaman kavramlarının tanımını değiştirmiştir. Dünya, McLuhan'la özdeşleşen 'küresel köy' haline gelmiştir. Bu gelişmeler dünyayı tek bir şehir haline getirmiştir. Bilgiye ulaşmak teknoloji sayesinde mümkün hale gelmiştir ve kültürlerin değişmesi sürecini hızlandırmıştır (Erdem, 2009). Teknolojinin getirdiği kolay iletişim imkanı, toplumların birbirlerinden daha çok etkilenmelerine olanak sağlamaktadır (Erızkan, 2002).

Küresel kültür insanları birbirine benzetmektedir görüşünü ileri süren kötümser hiper-küreselcilere göre, batı ülkelerinin etkisi altında bulunan ülkeler kültürel çeşitlilikten uzaklaşarak tek tipleşmektedir. Batı ülkelerinin sahip olduğu kültürünün diğer kültürleri bastırdığı ileri sürülmüştür. Bu durum 'dünyanın Amerikanlaşması' olarak ifade edilmiştir. Buna rağmen bazı ülkeler (İran) uydu yayınlarını yasaklayarak, bazı ülkeler film ve televizyon ithaline vergi ve kotalar koyarak (Fransa) Amerikan kültürünün yayılmasını engellemeye çalışsa da bazı araştırmacılara göre bu durum kaçınılmaz olarak görülmektedir (Steger, 2006: 101).

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bir durum da dil kullanımında görülen değişimlerdir. Dillerin küreselleşmesi ile bazı diller konuşulmadıkça ortadan kalkarken bazı dillerin kullanımı artış göstermektedir. Hawaii Üniversitesi Küresel Araştırma Merkezi'nin yaptığı bir araştırmaya göre; dillerin küreselleşmesini etkileyen değişkenler bulunmaktadır. Bunlar; dil sayısındaki azalma, göç hareketleri, yabancı dil öğrenimi ve turizm ile diller, kültürel sınırların ötesine taşınmaktadır. İnternetteki dil kullanımı, iletişimdeki egemenliğin bir göstergesi durumundadır. Uluslar arası bilimsel yayınlarda kullanılan dil entelektüel kesimi etkilemektedir. Bu konuda var olan birkaç hipotez bulunmaktadır. Bunlardan ilki, dünyada bazı dillerin önemi artarken(İngilizce, Çince, Fransızca, İspanyolca vb.) diğer dillerin sayısındaki azalmada belirgin bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka hipotez de dillerin küreselleşmesinin diğer dillerin yok edeceği anlamına gelmediğini savunurken bir diğeri, ABD'nin İngilizceyi 21. yüzyılın ortak dili haline getirme gücünü vurgulamıştır.

İngilizcenin öneminin artmasının temeli, yalnızca günümüzde değil 16. yüzyılda İngiliz sömürgeciliğinin ortaya çıkmasına dayanmaktadır. O zamanlarda İngilizce konuşanların sayısı 7 milyon civarında iken, 1990'larda anadili olarak kullanan 350 milyon, ikinci dil olarak kullanan 400 milyon kişiye yükselmiştir. Günümüz dünyasında internette yer alan kaynaklarının %80'i de İngilizcedir (Steger, 2006: 114-118). Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile devletlerin birbiri ile olan ilişkileri hız kazanmıştır. İletişimin gelişmesi ile milletler, kültürler birbirine yaklaşarak devlet kontrolü dışına çıkmıştır. Birçok meslekte uluslararası standartlar aranmakta ve dili ortak olmaya zorlamaktadır. Küresel ilişkilerin düzgün bir şekilde yürütülebilmesi için İngilizce ortak dil kabul edilmiştir (Ceylan, 2002). Yapılan bir araştırmaya göre, 1500 yılında dünyada konuşulan dil sayısı 14.000 iken bu rakam 2000'de 7000'den daha azdır ve 21. Yüzyıl sonunda günümüzde konuşulan dillerin %50-90'ı ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir (Steger, 2006: 114-118).

Kültürel küreselleşmenin hızla yayılması, kendisine karşı dinci ve milliyetçi akımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Milliyetçi görüş yanlılarına göre kültürel küreselleşme ulusları kimliklerinden koparan tehlikeli bir süreç olarak algılanmaktadır (Gökdere, 2001). Küreselleşme ulus devletlerle bireyler arasındaki iletişimi de etkilemektedir. İnternet ve televizyon yayınları ile birlikte insanların siyasal tercihlerini, ekonomik tercihlerini etkileyebilmektedir (Öymen, 2000: 30).

Erdem'e (2009) göre küreselleşme batı ülkelerinin lehine işleyen bir süreçtir. Ekonomik ve teknolojik anlamda güçlü olan batı ülkeleri, elindeki imkânları kullanarak diğer ülkelerdeki yaşam tarzlarını, kültürleri değiştirerek kendi kültürünü ve değerlerini yayma arzusundadır. Erdem küreselleşmeyi, batı ülkelerinin değerlerini ve kapitalist sistemi dünyaya hâkim kılma süreci olarak tanımlamaktadır.

İyimser hiper-küreselciler de, kültürel küreselleşmenin dünyadaki insanları tek tipleştirdiği konusunda kötümser hiper-küreselciler gibi düşünmektedir. Ancak bu tek tipleşmeyi kötü değil de iyi bir şey olarak algılamaktadırlar (Steger, 2006: 104). Amerikalı sosyolog George Ritzer, ABD kültürünün dünyaya hakim olmasını

ifade eden birçok kavram için ‘McDonalddlaşma’ terimini kullanmıştır. McDonalddlaşma, uzun vadede insanların birbiriyle iletişimini tek tipleştiren, insanların yaratıcılığını engelleyen, çeşitliliği ortadan kaldıran, ruhsuz tüketici kitlesi yaratan ve kapitalist düzeni oluşturan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Steger, 2006: 102).

Küreselleşme kavramı, 1990’lı yıllarda daha da etkili olmuştur. Sebebi ise, batı ülkelerinin Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra rakibinin olmaması, teknolojinin gelişmesi ve çok uluslu şirketlerin güçlenerek yayılması ile batı ülkeleri kültürünü tüm dünyaya yaymıştır. Bu nedenle küreselleşmenin kalıcı izlerinin devam ettiği görüşleri öne sürülmektedir. Son çeyrek yüzyılda batı ülkeleri, sahip olduğu kültürünü yalnız eğitim sistemi ile değil, iletişim devrimi ile birlikte (televizyon programları, internet, vb.) hızla yaymaktadır. Örnek olarak; markası olan (özellikle batı ülkelerinin üretmiş olduğu ve popüler) bir kıyafet giyinemeyen bir gencin, karşı cinse karşı çekici görünmediği düşüncesi yaratıldığında, otomatik olarak batı ülkeleri az gelişmiş ülkenin kültürünü etkilemekte olduğu öne sürülmektedir (Oran, 2000: 8-11).

Bir görüşe göre, tüm az gelişmiş ülkelerin amacı, batı ülkelerinin sahip olduğu gelişmişliğe ulaşmaktır. Bu açıdan bakıldığında siyasal olarak batı ülkelerine karşı olan ülkeler bile, batı ülkelerinin sahip olduğu eğitim sisteminin, ulusal eğitim sistemi haline gelmesiyle batı kültürünün etkisinin güçlenmesi kaçınılmaz olacaktır (Oran, 2000: 5-8). Kısaca küreselleşme ile birlikte bilim, teknoloji ve ekonomide güçlü olan ülkeler, gelişmekte olan ülkeleri sosyal ve kültürel alanda etkilemeye başlamıştır (Öymen, 2000: 30). Batı ülkeleri, toplumları ekonomik ve siyasi olarak zayıflatmakta ve bu aşamadan sonra bu toplumlara kendi kültürünü ihraç etmektedir (Gürsel, 1995: 18, aktaran Erdem,2009). Oran’a (2000: 23) göre, batı ülkelerinin dayatmaya çalıştığı marka kültürüne, tüketim çılgınlığına karşı çıkmamız gerekmektedir. Marka kültürü, bireyi sürüleştiren aynı zamanda bencilleştirerek toplumu çökertmektedir

1.6. Ulus Kavramı

Dünyada ulus kavramı Fransız Devrimi ile gündeme gelmişse de Türklerde ulus kavramının kökeni daha eski bir tarihe sahiptir. Batı ülkelerinde ulus kavramı 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Ulus kelimesi, Türkçede 13. yüzyıldan beri kullanılmakta ve anlam olarak milletten daha küçük topluluklar anlamında kullanılmaktadır. Türkiye’de ulus kavramı, Türk Milleti’nin alt kolları olarak ifade edilmektedir. Kazak Ulusu, Oğuz Ulusu, v.b. Ulus Kavramı oluşana kadar birçok topluluk bulunmaktadır. En küçük topluluktan başlayarak ulusa giden yol şu şekildedir. Soy, Oba, Aşiret, Urug, Boy, Ulus . her biri birbirinin birleşiminden oluşmuştur (Talas, 2008: 57-67).

Ulus kavramı Moğolca ‘‘ulus’’ kelimesinden türemiştir. Bazı bilim insanlarına göre, millet ve ulus kelimesi aynı iken bazılarına göre ise ayrı kavramlardır. Smith, ulus ile millet kelimesinin aynı kavramlar olduğu görüşünde olmakla birlikte ulusu, ortak bir tarihe, kültüre, ekonomiye, toprağa sahip olan yasal hak ve görevleri paylaşan topluluk olarak tanımlamaktadır. Gökalp ise ulus kavramını millet kavramından ayrı tutmaktadır (Talas, 2008: 58-59). Gökalp’e göre ulus, herhangi bir ırka, kavime bağlı olmamakla birlikte siyasi bir zümre değildir. Dili ve kültürel değerleri ortak bulunan, aynı terbiyeyi almış insanlardan oluşan bir zümre özelliğini taşımaktadır. Başka bir tanıma göre ırk, dil, din, aile ortaklıkları bir devletin otoritesi ile birleştiğinde ulusu oluşturmaktadır (Ersal: 2012: 263-264). Türk Dil Kurumu’na göre ulus; belirli sınırlar içerisinde yaşayan, halk ve seçkin kültürünü oluşturan insanların oluşturduğu siyasi bir toplumdur. Başka bir tanıma göre ise kapitalist düzenin oluşumu ile birlikte ortaya çıkan dil, ruhsal yapı, toprak, ekonomik yaşam yönden ortaklıklar gösteren en geniş insan topluluğu, zümreyi ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, 2013). Yani belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, ortak bir geçmişe sahip, ortak dile, ortak manevi duygulara sahip ve bunun farkında olan bütünleşmiş insan toplulukları ulusu oluşturmaktadır.

Bir görüŖe göre ulus denildiğinde ilk dil, din, ırk, kültür, toprak, tarih birliği ön plana çıkmaktadır. Bu kavram kimileri için tümüyle ulusun tanımını oluştururken kimileri için de ulusun var olması için gerekli olan temel parçalar olarak görölmektedir. Ulusun oluşturulması için, siyasal bir birlik gerekmektedir. Uluslar birden çok etnik grubun birleŖiminden oluşabilmektedir. Etnik gruplar tek bir etnik gruptan ya da birden fazla etnik grubun homojen bir şekilde birleŖmesi ile oluşabilmektedir. Bu görüŖe göre olması gereken ulus kavramı, dil, din, etnik grup ve siyasi olarak homojen olmalıdır (Erman, 2011: 31-33). BaŖka bir görüŖe göre ise, bir milletin içerisinde aynı insan topluluklarının olması Ŗart değildir. Farklılıklar olabilmektedir. Bu farklılık birbirine karŖı olan bir topluluk anlamına gelmemektedir. Farklı ama bir arada yaşayabilen, birleŖik olarak düşünölmeleri gereken insan gruplarıdır (Gündoğan, 2005: 110, aktaran Talas 2008: 60).

Din, mezhep, etnik kültür ve anlayıŖ açısından farklı olan fakat toplumsal olarak kendi birlikteliğinin farkında olan, sistematik, aktif yapıya sahip insan topluluklarına millet denmektedir. Aksi halde o insan grubu, kalabalık oluşturmaktan baŖka bir Ŗey değildir. Belli duygularda aynı hisler paylaŖan insanlar milleti oluşturabilmektedirler (Talas, 2008: 65).

Etnik bir grubun varlığını sürdürmesi bazı Ŗartlara bağlıdır. Buna göre bu koŖullar Ŗöyledir:

1. Bir nüfus için ortak olan sembolik, düşünsel öğeler,
2. KuŖaklar boyunca bu etnik gurupları bir arada tutan adetler ve töreler,

3. Ortak olarak sahiplenilen, onları diğer gruplardan ayıran duygular olarak ifade edilebilir (Ersal, 2012: 51). Etnik grup ve ulus kavramının ortak yönü, kültür ve dilin ortak oluşudur. Etnik bir grubun farklı olan özelliği, geçmiŖi olan toprak parçasına, ekonomik bütünleŖme ve ortak yasalar bütününe gereksinim duymamaktadır. Uluslar ise, etnik temel üzerinde yükselmektedir (Ersal, 2012: 53). Güngör'e göre millet, sosyal bir organizasyonun bugün ulaŖmıŖ bulunduğumuz en

ileri derecesidir. Millet maddi olmaktan ziyade manevi birliği ifade etmektedir. Bir milletin insanları genellikle aynı soydan gelirler; fakat yalnız başına soy birliği onları bir arada tutmaya yetmemektedir. Aralarında maddi (ekonomik) münasebetin çok olduğu insanlar da bir millet teşkil etmemektedir. Milleti yekpare bir sosyal bünye yapan şey, aralarındaki kültür birliğidir. İnsanlar kültür birliği sayesinde aynı bütünü parçaları olduklarına inanırlar ki birliği asıl sağlayan şey aralarındaki bu ortak inançtır. Birlik şuurunu insanların belli başlı noktalarda ortak olmalarına dayanır. Aynı dili konuşmak ve yazmak, aynı manevi kıymet sistemine sahip olmak, aynı vatani paylaşmak gibi (Güngör 2008: 165, aktaran Ersal, 2012: 385-386).

Türkdoğan, ulus ve millet kavramlarını ayrı tutmaktadır. Millet, dil ve kültür değerleri de dâhil başta olmak üzere ortak duygulara uyum sağlamak olarak tanımlanmaktadır (Türkdoğan, 1999: 2 aktaran, Talas, 2008: 60).

Güngör ulusu, ‘’ hayatı ve hayat tecrübesi birbirinden farklı; fakat kendi içinde benzerlik gösteren topluluk’’ şeklinde tanımlamıştır. Buna göre aynı topraklarda yaşayan, ortak kültüre sahip toplulukların ortak bir tarihe sahip olmaları aynı inanç birlikteliğini doğurmaktadır. Aynı inanca sahip olan insanlar da ulus olarak tanımlanabilmektedir (Ersal, 2012: 386-387).

Millet olmak için bazı kurallar bulunmaktadır (Talas,2008: 64-65). Buna göre;

1. Bir toplumun sahip olduğu ortak anıları, mitleri ve sembollerinin geliştirilmesi, işlenmesi ve aktarılması,
2. Topluluğun tarihsel gelenek ve göreneklerinin geliştirilmesi, seçimi ve aktarılması,
3. Halkın ortak kültürünün (dil, adetler, din v.b.) ‘’otantik’’ unsurların belirlenmesi ve aktarılması,

4. Belirlenen nüfus içindeki ‘‘otantik’’ değerler ve bilgilerin standardize edilmiş yöntemler ve kurumlar aracılığıyla aşılanması,

5. Tarihi bir kara parçası ya da anavatanın sembollerinin belirlenmesi, işlenmesi ve aktarılması,

6. Sınırları çizilen kara parçası içerisindeki kaynakların seçimi ve idareli kullanımı,

7. Belirlenen topluluğun tüm üyeleri için geçerli ortak haklar ve ödevlerin tanımlanması olarak ifade edilen kurallar bir milleti oluşturmak için gerekli olan kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dil, ahlaki değerler sistemi, ortak kùltür bir tarihi süreç sonucu ortaya çıkmışlardır. Bu değerler, toplumları bir arada tutmaktadır. Bu nedenle ulus, ‘‘køkù mazide, gövdesi bugünde, dalları ise istikbale doğru uzanmış bulunan büyük bir çınar’’ biçiminde tanımlanmıştır (Güngör 2008:165, aktaran Ersal, 2012: 388).

Millet ve ulus kavramları birbirinden farklı olan kavramlar olsalar dahi birbiri ile ilişkileri bakımından yakındırlar. İki kavram da ortak bir kùltüre sahiptir ve kùltürün oluşması için uzun süren bir tarihe sahip olmak gerekmektedir (Talas, 2008: 61).

Mustafa Kemal Atatürk, Türk Milleti esasına dayalı bir vatandaşlık modeli oluşturmuştur. Böylece temelde milletin egemenliği esas kılınmıştır (Talas; 2008: 69). Türkler, millet devlet, devlet de millet için yaşatılmalıdır görüşünü benimsemiştir. Bu nedenle millet kavramı Türkler için çok önemlidir. Milleti parçalamaya yönelik girişimler direkt olarak Türkiye Cumhuriyeti’ni bölmeye yönelik tehdit kabul edilmektedir (Talas , 2008: 70).

1.6.1. Ulus Devlet

Yengin’e (2006: 18) göre; ulus kelimesini dünyaya tanıtan Fransız Devrimi’dir. Ulus, devletin ortaya koyduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulus kavramı, fiili olarak ilk Fransa ve İngiltere’de ortaya çıkmıştır (Aydın: 1993: 61). Fransız Devrimi, ‘egemenliğin ulusa ait olduğu’ anlayışını getirmiştir. Böylece egemenliği elinde bulunduran ulus, kendi siyasal düzenini belirleyebilmekte ya da değiştirebilmektedir (Aydın: 1993: 61).

Ulus devlet sürecinin başlangıç yerinin Batı Avrupa olduğu ileri sürülmektedir. Ulus, Batı Avrupa’da kapitalist sistemin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve kapitalist sistem ile birlikte ortak dil, ortak kültür söylemleri altında bütünleşirken, dışarıdan gelen tehlikelere karşı ulus meydana gelmiştir (Aydın, 1993: 60).

Şaylan’a göre ulus devleti ortaya çıkaran temel dinamikler; sınırları belirli olan bir alan dâhilinde siyasi iktidarın güç kazanması, ulusal pazarın oluşması, eğitimin, hukukun standardizasyonu olarak ifade edilmektedir (Şaylan, 2008: 94-95, aktaran Ersal, 2012: 59).

Ulus devletin akademik yayınlarda yapılan değişik tanımlarına bakıldığında hepsinde ortak olan nokta, ulus devlet sınırları belirlenmiş, üzerinde hâkimiyet kurduğu bir toprağa sahip olan, aynı zamanda anayasal düzen oluşturup vergi toplayabilen, toprağının bütünlüğünü koruyabilen, üzerinde bulunduğu toprağın yer altı kaynakları ve hava sahası üzerinde hak iddia edebilen bir güç olarak yansıtılmaktadır (Işıldak, 2008: 89, aktaran Talas, 2008: 91). Talas’a (2008: 90) göre ulus devlet; sınırları belirli bir coğrafyada, ortak bir kültürü, dili ve geçmişi olan, yine ortak bir gelecek için bu özellikleri temel alarak birlikte yaşayan bir toplumun feodal dönemden ayrı olarak, merkezi otoriteyi temel alan milliyeti ve milleti temel alan devlet örgütlenmesine denilmektedir. Erözden’e göre ise ulus devlet, belirli sınırlar dâhilindeki siyasi iktidarın belli bir tarihte oluşan yapısal biçimi, ulusu da bu yapısal biçimin meşruiyet kaynağı olarak gören bir kurgudur (Erözden 1997: 8, aktaran Ersal, 2012: 57).

Ulus devlet yönetici bir güç olmanın yanında kontrol edilen bir olgu olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Buna göre ulus devlet, ‘kendi iradesi ile belirli bir toprak

parçası üzerinde tüm boyutları ile siyasi sonuçlar yaratmaya muktedir, 'yöneten' bir güç olarak değil, yönetim biçimlerinin önerildiği meşrulaştırıldığı ve kontrol edildiği bir konum olarak görülmektedir''(Hirst ve Thompson, 1998: 225 aktaran Talas, 2008: 90) şeklinde ifade edilmiştir. Aynı zamanda ulus devlet dışarıdan gelen tehditlere karşı güç kullanma yetkisini elinde bulunduran sosyal organizasyonlardır (Talas, 2008: 92).

Ulus devlet, egemenlik hakkını bir kişinin, bir sınıf ya da zümrenin elinde bulunduğu devlet biçimlerinden farklı olarak ortaya çıkmıştır. Ulus devlet yasama yürütme yargı organlarını elinde bulunduran, yasal olarak yetişkin yurttaşların eşitliğine dayalı siyasal katılımına imkân verecek biçimde örgütlenen bir politik sistem olarak ortaya çıkmaktadır (Coşkun, 2007: 157-159 aktaran Ersal, 2012: 57).

1.6.2. Ulus Devletin Tarihsel Gelişimi

İnsanoğlu yapısı gereği hem cinsleri ile birlikte yaşamak istemiştir. Bu nedenle insanlık tarihi, devletleşme tarihi ile aynıdır. İnsanlar doğuştan birbirleri ile aynı değildir. Bu yapı, eşitsizlikleri ortaya çıkarmakta ve otoriter bir gücü gerekli kılmaktadır. Devlet denilen yapı ilk başta ilkel devlet örgütlenmesi olarak ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayata geçişle birlikte, çobanlar halkın gıda ihtiyaçlarını karşılamış, mal sahibi olmuş ve geniş topraklarda egemenlik kurmuşlardır. Daha sonra kendi egemenliklerine dayanan kabileler kurarak egemenliklerini sürdürmüşlerdir.

Kara bölgelerinde olduğu kadar deniz kıyısında yaşayan insanlar da deniz yolu ile başka ülkeler keşfetmişler, denizcilik gelişmiş çobanlığın yanı sıra balıkçılık da başlamıştır. Nüfusun artmasıyla birlikte çoban kabileleri ya da deniz göçebelerinin halk topluluklarına saldırışı bir güvenlik arayışını beraberinde getirmiştir. Toplular genişlemiş üretici toplumlar zamanla ekonomiyi eline geçirmiş ve kendi çıkarlarına göre bir düzen (burjuvazi) kurmuşlardır. Burjuvazi zamanla ulusal bir güç haline gelmiş, rekabeti arttırarak devletleri değişim sürecine sokarak ulus devlete

dönüştürmüştür (Çeçen, 2009: 13-17). Bu açıdan bakıldığında ulus devletler kapitalist sistemin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulus devlet ilk kez Batı Avrupa'da 1648 Westphalia Barışı sonrası, kapitalist sistemin baş gösterdiği dönemlerde ortaya çıkmıştır (Başkaya, 2002: 35). Fransız Devrimi ile birlikte ulus devlet yaygınlaşmıştır (Sarıbay, A. 2000: 213 aktaran Talas 2008: 94).

Ulus kavramının ortaya çıkması, feodalizmin gücünü kapitalizme devretmesinden önce hâkim olan monarşik krallıklar dönemine denk gelmektedir (Kızıllı, 2007). Feodalizm yapısının temelini, mülkiyet anlamında üzerinde yaşadığı toprağa hakim, askeri ve siyasi gücü elinde bulunduran egemenler (dere bey) sınıfı ile egemen sınıfın sultasındaki köleler sınıfı oluşturmaktadır (Acar, M. ve Demir, Ö., 2002: 154, aktaran Ersal, 2012: 29). Feodalizmin dünya görüşü, kiliseler tarafından ihraç edilmiştir (Çetin, 2001: 16 aktaran Ersal, 2012: 35). Feodalizmin zihniyeti şu şekilde gelişmiştir, 'din ve devleti yönetenler tanrının temsilcileridir'. Bu sebeple bu sistem dâhilinde halkın krala tam olarak itaat etmesi istenmektedir (Kızıllı, 2007). Burjuvazi, Tanrı'nın ticari alana karışmadığı görüşünderken feodal yapıda farklı düşünülmektedir. Kapitalizmin gelişmesi ile birlikte feodal yapı çözülmüştür. Feodal dönemin ardından mutlakıyetçi krallıklar güçlenmiştir (Ersal, 2012: 39-45). Marshall mutlakıyet kavramını şöyle açıklamıştır; iktidarın merkezi bir idari aygıtta hükmeden tek bir monarkın şahsında toplandığı ve feodalizmden kapitalist sisteme geçiş sürecindeki toplumların tipik özelliği olan bir devlet biçimidir (Marshall, G. 1999: 243 aktaran Ersal, A., 2012: 39).

Bu dönemin sona ermesinin temeli, insanın Tanrı ile arasındaki ilişkinin değişmesidir. Devletin ahlaki değil siyasi bir varlık olduğu inancı gelişmiştir. Kapitalist sistemin gelişmesi ile birlikte, ticari işleri artık dini karakterli liderlerin değil, ticari bir devletin yürütmesi gerektiği inancı hâkim olmuştur. Tüm bu gelişmeler egemenlik gücünün mutlakıyetçi krallardan alınarak, ulusa verilmesi gerektiği inancını beraberinde getirmiştir (Ersal, 2012: 47-48).

Avrupa'da yeniçağ döneminin ortaya çıkışındaki şartlar ile ulus devletin ortaya çıkışındaki şartlar benzerlik göstermektedir. Avrupa'daki kapitalist sistem köle ticaretinin, sömürgeciliğin artmasıyla, elinde bulunan sermayeye bir de askeri yetenek eklenince güçler dengesini eline geçirmiştir. Aynı zamanda sömürgecilikle birlikte de zenginliklerini arttırdıkları görüşü öne sürülmektedir (Harrison, 1990: 29-30 aktaran Talas, 2008: 93). Sermayenin ve kaynakların artması ekonomik sistemin değişmesini beraberinde getirmiştir. Kent odaklı ekonomik sistem yerini ulus odaklı ekonomik sisteme bırakmıştır. Bu yapıda en önemli rolü oynayan devlettir (Say, Ö, 2005: 181, aktaran Talas 2008: 93).

Rönesans ve Reform hareketleri ile tek tanrılı mutlakiyetçi otoritenin yerini, insan merkezli bir dünya görüşü almaya başlamıştır. Kilisenin otoritesi sarsılmış, bu durum Avrupa'da binlerce insanın asılmasıyla sonuçlanmıştır. Avrupa'da üç büyük devrim yaşanarak (Amerika, Fransa, İngiltere) laik ulus devlet modeli oluşturulmuştur. Üç modelin ortak yapısı demokrasinin hâkim olmasıdır (Aybars, 2000: 21).

Amerikan Devrimi'nden sonra meydana gelen Fransız Devrimi ile birlikte ulus devlet yayılmıştır. Ulus devlet, sadakat duyulan bir kavram haline getirilmiştir. İktidarın merkezileşmesi, kültürün standardizasyonu, ekonominin bütünleşmesi, hukuksal eşitliğin sağlanması ile başarılmıştır. Buna göre devlet, merkezileşerek hukuk ile eşitliği, ekonomide bütünleşmeyi sağlamaya çalışarak yurttaşlığa sosyal ve siyasal boyutlar katmıştır (Sarıbay, A. 2000: 213 aktaran Talas 2008: 94). Ulus devlet ekonomik anlamda gelişmede büyük rol oynamıştır. Uluslar arası alanda devletler arası iletişimin başlaması ulus devletlerle birlikte başlamıştır (Talas, 2008: 95).

Bu devrimlerden sonra 19. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimi, ulus devletin ikinci aşamasıdır. Sanayi devrimi ile birlikte Avrupa yeni bir boyuta taşınmıştır. Burjuva kesiminin karşısında işçi sınıfı ortaya çıkmıştır (Aybars, 2000: 21). Bu dönemin mutlakiyetçi krallık döneminden pek farklı bir dönem olmadığı böylece

ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistem kapitalist üretim biçimlerini kullanarak halkı baskı altında tutmaya devam etmiştir (Kızıl, 2007). Bu durum 20. yüzyılın başlarına kadar devam ederek ulus devlet sürecini ve sanayi devrimini tamamlayan ülkelerin kendi aralarında hammadde paylaşımı için başlattıkları Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir (Aybars, 2000: 21).

Habermas'a göre; modern devleti ulus devlet haline getiren, bir milletin sembolik şekilde inşa edilmesidir. Milli şuur, modern hukuk biçimleri içinde inşa edilmiş olan devlete, vatandaşlar arasındaki dayanışmayı sağlayabilecek zemini tesis etmektedir. Aynı millete mensup olanlar, şahsen yabancı olsalar bile, kendilerini feda edebilecek kadar birbirlerine karşı sorumluluk duymaktadırlar (askerlik hizmeti, vergi gibi). Tüm bunlar ulus devletin oluşmasına sebep olan etmenlerdendir (Habermas 2002: 7-8 aktaran, Sayın 2007).

Ulus devletin temel felsefesi milliyetçiliktir. Milliyetçiliğin ortaya çıkması ulus devletler ile aynı döneme rastlamaktadır (Talas, 2008: 99). Ulus devlet milliyetçiliğe dayalı olarak kurulmuştur (Gündoğan, A. 2002: 182-183 aktaran Talas 2008: 96). Milliyetçilik, "milletlerin ekonomide, iç ve dış politikada ve kültürel alanda kendi değerlerine ve çıkarlarına istemli ve şuurlu bir biçimde sahip çıkmaları" biçiminde tanımlanabilmektedir (Talas 2008: 100).

İskenderoğlu (2001), ulus devletin ortaya çıkışını şu şekilde ifade etmiştir; "Tarihi süreçte; sosyolojik bir olgu olarak ulus-devlet, feodal karakterdeki bir siyasi düzene geçişi temsil etmiş, aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültüre sahip, aynı tarihi geçmişi paylaşan, ortak düşmanı veya düşmanları bulunan bir insan topluluğu olarak "millet" in siyasi olarak örgütlenmiş biçimi şeklinde algılanmıştır."

Millet, milliyetçilik olgusu altında birleşmiş ve milli şuurunu oluşturmuşlardır. Toplumları bir arada tutan da bu bilinçtir. Dili, dini, mezhebi ayrı grupların bir arada tutulması ancak böyle bir şuurla mümkün kılınmıştır.

Kızıl'a (2007) göre milliyetçilik, ulus devlet sınırları içerisinde birbiri ile çıkar çatışmaları olan gruplar bile dışarıdan gelen bir tehlike varlığında koşul gözetmeksizin bir araya gelebilecek bir bilinç oluşturmuştur. Halkın kuruluşunda asıl marifet, bütün nüfusun bir grup, ırk ya da sınıf tarafından temsili yoluyla iç farklılıkların silinmesidir. İşte bunun bilinçsel temellerinden biri de milliyetçiliktir. Milliyetçilik bir insanın hangi dine hangi mezhebe, hangi etnik kökene ait olduğuna bakmamaktadır. Önemli olan toplumun bütünlüğü konusunda sevinçte, üzüntüde, aynı duygulara sahip olma durumunu ifade etmektedir (Talas, 2008: 102).

Bu noktada en genel anlamıyla feodalizmde toplumu bir arada tutmak için kullanılan teolojik baskı mekanizması yerini (kralın tanrının temsilcisi olduğu ve ona karşı gelinmemesi gerektiği görüşü) kapitalist sistemi yönlendirilenlerce bir milliyetçilik tutkalına bırakmıştır. Bu egemenlik mekanizmasının kapitalist sistemdeki karşılığı, devrimci ideallerle yaratılan ulus kavramının içine burjuva egemenliği tarafından gizlenmiştir. Bu anlamda yaratılan yeni sosyal rejimde, kapalı sınırlar içinde ulus devletler bulunmaktadır (Kızıl,2007). Ulus devletin içinde yaşayan topluluklar da içinde yaşadığı devlete ve birbirlerine, farklılık gözetmeksizin bağlanmakta ve dışarıdan gelen herhangi bir tehlikeye karşı bir olabilecek bir şura sahip olmaktadır. Bir ulus devleti bölmenin en önemli yolu, o ulus devleti içeriden bölmek olduğu görüşleri ileri sürülmektedir. Bu durum, ulus devleti parçalamak isteyen görüşleri haklı çıkarır niteliktedir.

1.6.3. Ulus Devletin Yapısı ve Nitelikleri

İnsanoğlunun ihtiyaçlarından ortaya çıkan devlet, toplumsal hayatın gelişimiyle giderek karmaşık bir yapıya ulaşmıştır. Başlangıçta toplumun ihtiyaçlarını belirli bir düzen içinde karşılama ihtiyacından doğmuştur. Zamanla toplumu ilgilendiren, ihtiyaç duyulan her alana girerek belirli düzenlemeler getirmiştir. Toplumun kültürel ve coğrafi sınırlarını çizerek, koruma, güvenlik, yiyecek ihtiyacını temin etme, siyasi ve kültürel varlığını, bütünlüğünü devam ettirmekle sorumlu olmuştur (Kodaman 1997: 64 aktaran Talas 2008: 74).

Ulus devletin kurucu öğeleri; sınırları kesin ve belirli toprak parçası, merkezileşen bir yönetim gücü ile ifade edilmektedir (İskenderoğlu, 2001). Talas, ulus devletin niteliklerini şöyle ifade etmiştir, ulus devletler milletlerin var olma-yok olma mücadelesi ile kurularak gelecekleri milliyetçilik ilkesi ile tasarımlanır, demokrasi ile yönetilir, faaliyetlerin kanunlara uygunluğu hukuk ile denetlenerek yasama-yürütme-yargının işleyişi özgür basında kontrol edilmektedir (Talas, 2008: 102).

Ulus devleti ayıran belirleyici özellik egemenliğin toplumu temsil etme adına devlette toplanmasıdır (Sarıbay, 1998: 4 aktaran Talas 2008: 91). Egemenlik kavramı iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buna göre; iç egemenlikte, devlet ülke içinde yetki sahibidir. Bu yetkiyi millet adına kullanmaktadır. Dış egemenlik, devletin tam bağımsız olması anlamına gelmektedir. Diğer devletlerle hukuki anlamda eşittir, ülke içinde ondan daha yetkili başka kurum bulunmamaktadır (İskenderoğlu, 2001).

Ulus devletlerin önde gelen görevlerinden birisi, toplumların çıkarlarını koruyarak toplumun üst düzeylere taşınması toplumun onuruna uyan bir düzene kavuşturulmasıdır (Çeçen 2009: 34). Ulus devlet önünde, toplumları oluşturan bireylerin dili, dini, ırkı, etnik kökeni önemli olmamaktadır. Yasal olarak devlet herkese aynı mesafededir. Devlet, bir vatandaşlık tanımlamıştır. Buna göre; din ve vicdan özgürlüğü bulunmaktadır. Her birey istediği dini seçme ve yaşama hakkına sahiptir. Ulus devletin çizmiş olduğu vatandaşlık tanımının içerisinde milliyetçilik kavramı da bulunmaktadır. Buna göre milliyetçiliğin göstergesi dil, din, köken değildir. Milliyetçilik, anayasada tanımlanan vatandaşlığa sahip insanların aidiyet bilinci, toplumun kalkınması için çaba göstermek, ortak duygulara sahip olma anlamını taşımaktadır (Talas, 2008: 101). Buna göre ulus devlet, belli bir milli şura sahip insan topluluklarından oluşmaktadır. Ulus devletler kanunlarca belirlenmiş belli bir yaptırım gücüne sahiptir. Bu durum toplum üzerinde bir otorite oluşturmaktadır. İdeolojisi milliyetçiliktir, basını bağımsızdır ve devletin organlarını kontrol etme hakkına sahiptir.

Bazı devletler ulus olmadan ulusçuluğu kullanarak kendi ulusunu yaratmak adına kurulmaktadır. Bazı devletler halkın siyasi örgütlenme biçimiyle ortaya çıkmaktadır, bu kavram ‘halk devleti’ olarak ifade edilmektedir. Toplumda sınıflaşma ortaya çıkmışsa ‘sınıf devleti’ oluşabilir ya da giderek zenginleşen toplumda ‘kapitalist devlet’ kurulabilir. Her ulus sahip olduğu ulusal bilince göre bir ulus devlet modelini kurmalıdır (Çeçen, 2009: 31-34).

Aydın’a (1993: 63) göre, ulus devlet oluşumu için şunlar gereklidir:

1. Ulusal ekonomiyi yaratmak,
2. Özerk bir ulusal yasama-yürütme organı oluşturmak ve ayırıcı bütün bağ ve ilişkileri bu organın denetimi ve bütünleştiriciliği altına toplamak,
3. Ulusal bir kültür (ortak değerler ve beklentiler sistemi) ve buna bağlı bir kimlik tanımlaması yaratmak olarak ifade edilmektedir.

Küreselleşme ile birlikte, ulus devletin egemenlik gücünün dönüşümü tartışmalara konu olmuştur. Bu konuda ulus devletin, egemenlik gücünü elinde bulunduracağı, zayıflatılmayacağı görüşlerinin yanı sıra, ulus devleti uluslararası sermayenin önünde engel olarak gören görüşler de bulunmaktadır. İskenderoğlu (2001) şu şekilde ifade etmiştir; geleneksel devlet yapısından modern devlete geçişle birlikte devletin belli başlı işlevleri; iç ve dış güvenliği sağlamak, hukuk ve yargı düzenini kurmak ve ekonomi politikalarını geliştirmek olmuştur. Ancak günümüzde ulus devletin milli sınırlar içindeki yönetim ve düzenleme işlevleri yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Devletin ulus altı ve uluslar üstü birimlerle daha sıkı ilişkiye girmesi ve işbirliği yapması önerilmektedir. Aksi halde ulus devletin sorun çözme kapasitesini giderek kaybedebileceği belirtilmektedir.

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ

2.1. Küreselleşme ve Ulus Devletin Egemenlik Sorunu

Günümüzde küreselleşme ile birlikte neredeyse insanla ilgili her konuda değişim yaşanmışsa da en önemli değişimi ulus devlet ve ulus devletin egemenliği yaşamıştır (Cebeci, 2008).

Egemenlik kavramı 16. yüzyılda Avrupa'da gelişmeye başlamıştır (İskenderoğlu, 2001). Devlet varlığının vazgeçilmez öğelerinden birisi olan egemenlik, demokratik devlet olmak için zorunlu olan öğelerin başında gelmektedir (Hasanoğlu, 2001). Devlet ve egemenlik kavramları günümüze kadar değişik şekillerde tanımlanmıştır. Egemenlik kavramı günümüzde devletin en önemli unsuru olarak kabul edilmektedir (İskenderoğlu, 2001).

Modern egemenlik düşüncesi ilk olarak Fransız düşünürlerinden Bodin tarafından tanımlanmıştır. Bodin'e göre egemenlik; tek, mutlak ve sınırsız özelliklere sahiptir. Bodin'den sonra modern egemenlik tanımı Hobbes'ta en kesin ifadesini bulmuştur. Hobbes'e göre; insanlar kendi rızası ile egemen bir iktidar oluşturur. Bu nedenle bu egemen, sınırsız bir gücün sahibi olmaktadır. Aynı zamanda bu egemenin kaynağı onu oluşturan ulustur (Coşkun, 2009: 386-387).

Tarihine bakıldığında egemenlik kavramı hukuki bir kavram haline gelene kadar çeşitli evrelerden geçerek devletin en önemli unsuru haline gelmiştir. 18. yüzyılda Avrupa'da krala karşı özgürlük mücadelesi verilmiş ve başarıyla sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda egemenlik, ülke içinde ve ülke dışında kendisinden başka güç tanımayan hukuki bir kavram haline gelmiştir. 'Egemenlik

kayıtsız şartsız millete aittir' felsefesini benimseyen Rousseau ile egemenlik, kraldan millete geçmiştir. Fransız İhtilali ile birlikte 'İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi' kabul edilmiştir. Bu bildiriyle birlikte egemenlik, devletin ana karakterini oluşturmuştur (İskenderoğlu, 2001).

Egemenlik kavramı Latince kökenli 'superanus' kelimesinden türemiştir ve batı dillerindeki karşılığı 'sovereignty' olup 'en üstün güç' anlamında kullanılmaktadır (Coşkun, 2009: 386). Hükümranlık olarak da kullanılabilen egemenlik kavramı üç boyutta incelenebilmektedir. Buna göre; birincisi, bağımsız bir devlet için geçerli olan iktidarı ifade etmektedir. İkincisi, bir devletin içinde daha üst bir merciye hesap vermeden kanun yapma ve uygulama, vergi toplama, savaş ilan etme, diğer devletlerle antlaşma yapma vb. hakları ifade etmektedir. Üçüncüsü ise devletin içindeki hiyerarşik yapının belli bir amaca yönelik olarak mobilize edilebilmesini sağlayan irade olarak ifade edilmektedir (Keyder, 2001: 141).

Meşruiyet kaynağı ulus olan devlet, küreselleşme sürecinde en çok etkilenen kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Ulus, devletin egemenlik gücünün temelini oluşturur. Ulus devlet, kendi sınırları içerisinde başka bir egemen unsur kabul etmemekle birlikte ülkede yaşayan her birey devletin otoritesi dışında başka otoriteyle karşılaşmamaktadır (Cebeci, 2008). Böyle bir ülke egemen bir ülke olarak kabul edilmektedir. Sınırlar dâhilinde devlet haricinde başka bir otorite bulunmamaktadır (Hasanoğlu, 2001). Egemen olan devlet, başka bir otoriteye bağımlı değildir ve yetkisini en üst düzeyde kullanabilmektedir (İskenderoğlu, 2001). Sınırdan geçen birey, mal, bilgi, finansal sermayeyi ulus devlet kendi egemenliği sınırlarında düzenleme yetkisine sahiptir.

Ulus devletin egemenliğine ilişkin Wesphalia Antlaşması, ulus devletin egemenliği konusunda önemli bir antlaşmadır (Cebeci, 2008). Egemenlik kavramı, 1648 Wesphalia Antlaşması'ndan bu yana modern devletin tanımlayıcı ögesi olarak kabul edilmiştir (Coşkun, 2009: 387). Devletler eşittir ve birbirinin iç işlerine karışamaz ilkesi Wesphalia Antlaşması'nın temelini oluşturmaktadır (Cebeci, 2008).

Wesphalia modeline göre egemenlik kavramı iç ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dış egemenlik kavramına göre; devlet kayıtsız şartsız bağımsız olmakla birlikte diğer devletler ile hukuki anlamda eşittir. Devlet iktidarı kendi içinde bir sınırlılığı da barındırmaktadır. Devletin iktidarı mutlak güç değildir. Hukuk, devlet kudretini aynı zamanda egemenliği de sınırlandırmaktadır. İç egemenlik kavramında ise devlet ülke içinde yetkili ve üstün tek güçtür. Egemenlik, siyasi olarak örgütlenen millete aittir. Bu bağlamda ulus devlet, devletin egemenliği ve ulusal egemenliğe dayanmakla birlikte ulus devlet, uluslararası ilişkilerde diğer devletlerle eşit durumdadır (İskenderoğlu, 2001).

Wesphalia Antlaşması'nın sistematize ettiği egemenlik anlayışı 2. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra karşılıklı bağımlılığın artmasıyla egemenlik anlayışı tekrar tanımlanmıştır. İki dünya savaşının ardından insanlık bir daha böyle bir felaketle karşılaşmamak adına bireyleri, devlete karşı korumak için yeni bir hukuk düzeni geliştirmiştir. Bu hukuk düzeninin tanımlayıcı unsurları arasında demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü bulunmaktadır (Coşkun, 2009: 388).

Stephen D. Krasner egemenliğin farklı boyutlarına dikkat çekerek egemenlik kavramını dördü bir tasnife tabi tutmuştur. Buna göre;

1. İç egemenlik: Bir devlette kamu otoritesinin örgütlenmesi ve bu örgütlü otoritenin denetim ve kontrol gücüne sahip olması,

2. Karşılıklı bağımlılık egemenliği: Kamu otoritesinin sınırlar ötesi hareketlerini denetleyebilme kabiliyeti,

3. Uluslararası hukuk egemenliği: Devletlerin birbirlerini tanımalarına dayalı olan egemenlik alanı,

4. Wesphalian Egemenlik: Dış aktörlerin iç otoriteye müdahale edememesi olarak ifade edilmiştir (Cebeci, 2008).

Bu dört egemenliğin de aynı anda bir arada olmasının imkânsız olduğu durumlar söz konusu olabilmektedir. Örneğin; bir uluslararası örgüte üye olmak uluslararası hukuk egemenliğini etkilemezken, Wesphalian egemenliği ortadan kaldırılabilmektedir. Bu egemenliğe göre, hiçbir dış aktör devletin iç işlerine karışamazken üye olunan sivil toplum kuruluşları bunu geçersiz kılabilir (Cebeci, 2008).

Küreselleşme olgusu, egemenliğin tek bir devlete ait olmasını reddetmekte, egemenliğin bölünmezliğini kabul etmemekte ve egemenlik kavramını başka organlarla paylaşılması gerektiğini savunmaktadır (Hasanoğlu, 2001). Ulus devletin egemenlik sahasındaki eğitim, adalet, güvenlik, sağlık, iletişim alanları bile uluslararası anlaşmaların konusu olmuştur (Geray vd., 1997: 42).

Bu bağlamda egemenlik kavramı yeniden yapılandırılmaktadır. Egemenlik kavramı, küresel ve kısmi olmak üzere farklı düzeylerde tanımlanmıştır. Egemenliğin belirli sınırlara sabitlenmekten kurtulması, zamana ve mekâna uyumlu olarak düşünülmesi adına savunulan strateji, egemenliğin devletlerden şehirlere doğru yayılmasını ve bölgesel, ulusal ve yerel egemenliklerin küresel egemenliğe tabi kılınmasını talep etmektedir. Ulus devletin işlevi bundan böyle ancak küresel egemenlerden verilen direktifleri yerel bazda hayata geçirmek olmakta olduğu görüşü öne sürülmektedir (Hasanoğlu, 2001).

Mutlak egemenliğin anlayışı günümüzde değişmiştir. Piyasaların belli kuralları bulunmaktadır. Bu kuralları belirleyen ulus devlet olmamakla birlikte ulus devlet bu kurallara uymak durumundadır. Bu kurallara uymak ulus devleti geriletip ulus devletin sahip olduğu egemenlik işlevini görel olarak hükümsüz kılarken, kurallara uymamak ise sistemin dışına itmektir. Yeni anlayış bir bakıma kurallara uymayı zorunlu kılmaktadır (Başaran, 2005).

Günümüzde dünya ticaret hacmi oldukça yüksektir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, uluslararası sermayenin çok hızlı dolaşımı, ulus devleti kurumsal ve hukuksal anlamda zora sokmaktadır. Mali liberalleşme sonrası kamusal

düzenlemelerin yerini serbest piyasa ekonomisi almıştır. Bu sistem, devletin ekonomiye müdahalesini en aza indirdiği görüşü öne sürülmektedir (Başaran, 2005).

Bir görüşe göre, küreselleşme çağında da ulusların istediği bağımsızlıktır. Ancak uluslararası sermaye bu beklentilerin tersini yaratmaktadır. İletişim ve teknolojiye gelişmelerle sınır dışarısındaki mal ve hizmetlere kolayca ulaşılabilir. Bu durum, ulus devletin kendi kendine yeterli olma durumunu geçersiz hale getirmektedir. Aynı zamanda bölgesel entegrasyonlar da ulus devletin egemenlik alanını kısıtlamaktadır. Örneğin AB'ye üye olan ya da aday olan ülkeler AB uyum yasalarına (Kopenhag Kriterleri) uymak durumundadır (Başaran, 2005).

2.2. Küreselleşme ve Ulus-Devletin Çatışması

Küreselleşme süreci ile birlikte başta ekonomide olmak üzere meydana gelen gelişmeler, ulus devletlerin yetkinliği sınırlandırmaktadır. Ulus devlet, küreselleşme sürecine uyum sağlamaya çalıştıkça, aşınan bir kurum olarak kendini göstermektedir. Bu süreçte milli pazarlarda doğan kapitalist sistemin, ulusal sınırları aşp, kimliksiz hale geldiği ve ulus devleti içi boş bir kabuk haline getirdiği, ulus devleti gereksiz bir kurum olarak gördüğü görüşleri yaygınlık kazanmıştır (Köse, 2003).

Günümüzde dış dünyadan ayrı olarak ulus devletin karar alması giderek zorlaşmaktadır. Küreselleşme kavramı, ulus devletin yetki alanını kısıtlamaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte birçok kurum ortaya çıkarak ulus devletin meşruiyetini tehdit eder bir duruma gelmiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte, küreselleşme kavramının kendi değerlerini oluşturmaya başladığı öne sürülmektedir (Cebeci, 2008). Ulusal ekonomilerin, rekabet koşullarında uyması gereken kurallar bulunmaktadır. Örneğin; yabancıların borsaya para getirmesi için, şeffaflığın sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle şeffaflığı sağlayan bazı kanunların ulusal hukuka uygulanması gerekmektedir. Aksi halde borsaya yabancı yatırım çekilemeyecektir (Keyder, 2001: 143-144). Ekonomi alanında uyulması gereken

kuralların, ulus devleti kısıtladığı görüşleri yaygınlık kazanmıştır. Küresel normlara uyma zorunluluğu ile ulus devlet hemen hemen her alanda kısıtlanmaktadır.

Ulus devlet çerçevesinde, insan hakları ve yükümlülükleri konusu ulus devletin sınırlarını aşan bir boyut kazanarak dünya vatandaşlığı kavramını ortaya çıkarmıştır. Dünya vatandaşlığı kavramı düzenlemeye konu edilmiştir. Bu düzenlemeye göre, her insan milli vatandaşlığa sahiptir ve her devlet kendi vatandaşlarına bir takım haklar tanıması gerekir. Buradaki amaç, uluslararası örgütler ve diğer uluslararası aktörlerin, bireyi kendi devletine karşı koruma eğilimi içerisine girmesi olarak gösterilmektedir. Ancak ulusları aşan düzenlemeye konu edilen düzenlemeyle ilgili yetkili bir uluslar üstü otorite bulunmadığı için vatandaşlar (dünya vatandaşları) haklarını yine ulus devletten isteyeceklerdir (Yüksel, M. 2001: 11-12 aktaran İskenderoğlu 2001: 198).

Küreselleşme, ulus aşırı örgütlerin sayısını arttırmıştır. Bu örgütlerin ortaya çıkması ve uluslararası kurallara uyma zorunluluğu, ulus devletin bağımsızlığını sınırlandırdığı görüşleri yaygınlık kazanmıştır. Ulus devletin karar alma mekanizmaları değişmiştir. Uluslar arası örgütlerle birlikte yeni karar alma biçimleri ortaya çıkmıştır. Devletin egemenliği mutlak egemenlikten kısıtlı egemenliğe geçmiştir. Bağımsızlık kavramı karşılıklı bağımlılık ile yer değiştirmiştir. (Coşkun, 2009: 388-391)

Karşılıklı bağımlılık, uluslararası örgütlerin etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması, küresel ekonominin gelişmesi sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Devletler arası kurumlar, 1960'larda 1400 iken, günümüzde 5000 civarındadır. Bu durum ulusal hükümetler için yeni fırsatlar yaratırken yeni sorunlar da ortaya çıkardığı düşünülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 55).

Küreselleşme ile birlikte ulus devletin bazı kaynaklarının işlevselliği eskisi gibi değildir. 19. Yüzyıldan sonra ulus devlet, sınırları içinde yaşayan insanlara homojen milli kimlik vererek, onları hakları olan vatandaş haline getirmiştir. Bu

şekilde milli devlet olmuştur. Ulus olgusu bu aşamadan sonra ulus devletin meşruiyet kaynağı olarak belirlenmiştir. Güvenlik sağlamak, vatandaşlarını iç ve dış tehditlere karşı korumak, aynı zamanda toplumda dezavantajlı durumda olan bir kesimi kollamak adına sosyal politikalar üretmek devletin görevleri arasındadır. Küreselleşme süreci ile birlikte devletin bu işlevleri büyük bir değişime uğramıştır (Coşkun, 2009: 392-393).

Ulus devleti zor durumda bırakan başka bir sorun da terörizmdir. Bu sorun yalnız ABD değil AB karşısında da hareket alanı bırakmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna örnek olarak Türkiye'deki PKK sorunu verilebilir (İnalçık, 2002).

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte uydu ile haberleşme olanağı, devletin engellerini aşabilmekte ve bilgi herkese ulaşabilmektedir. Bu sayede devletin önemli bir işlevi olan denetim, büyük oranda önemini yitirmektedir. Egemenliğin en önemli unsurlarından birisi toprağın denetimidir. Özellikle teknolojik gelişmeler devleti bu işlevini geçersiz kılabilen ve ulus devleti zayıflatabilmektedir.

1980'li yıllardan sonra ABD öncülüğünde zihinlere 'yeni düzen', 'yeni ekonomik düzen' gibi ifadeler yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu anlayış, günümüzde sınırları aşarak küresel boyutlara ulaşmıştır. Bu dönüşüm süreci, ekonomik serbestleşme, ihracatta büyüme gibi kulağa hoş gelebilecek bir takım kavramlarla kendisini ifade etmektedir. Bu sürecin ulus devleti aşındırdığı düşünülmektedir. Ulus devlet, uluslararası sermaye önünde bir engel olarak algılanmıştır. Kapitalist sisteme karşı olan kavramlar askıya alınmaya çalışılmıştır. Temel amaç, uluslararası sermayenin önündeki engelleri kaldırmak olduğu öne sürülmektedir (Kazgan, 2000 b: 33).

Ulus devletler, ekonomik anlamda sahip olduğu yetkilerini uluslar üstü kurumlara devretme durumuyla karşı karşıya bırakılmaktadır (Özyakışır, 2006).

Küreselleşme süreci ile birlikte devlet merkezli yapı, yerini ulus üstü kurumlara bırakma eğilimi göstermekle birlikte hükümet dışı aktörler bu süreçte önem kazanmaktadır (Yılmaz, 2004: 176).

Ulus devletin koyduğu kurallar yerine uluslararası sermayenin kuralları egemen kılınmaya çalışılmaktadır. Ulus devlet alttan ve üstten baskıya maruz bırakılmaktadır. ABD'nin egemenliği, devletler üstü kurumların (DB, IMF, DTÖ gibi kurumlar) öneminin artması gibi konular, ulus devletlerin egemenliğini yukarıdan tehdit etmektedir (Özyakışır, 2006). Bu boyut yukarıdan aşağıya doğru işlemekte ve ulus devleti uluslar üstü kurumlar, siyasi yapılanmalar içerisinde eritmektedir. Avrupa Birliği bu yapılanmanın en gelişmiş örneğini oluştururken, ulus devlet tarafından kontrol edilemeyen çok uluslu şirketler de bu örneğin içine dâhil edilebilmektedir (Uygun, 2001: 169). Ulus devletlerdeki farklı kültürlerin özerklik kazanma davranışları (mikro milliyetçilik) ulus devletin egemenliğini aşağıdan tehdit etmektedir (Özyakışır, 2006). Aşağıdan yukarıya doğru işleyen bu aşındırma süreci ise en etkili yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç bölgeselleşme şeklinde ifade edilebilir. Bu olgu Avrupa birliği açısından önem arz eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Birliği'nin geleceği ile ilgili yerel yönetimlere dayanan bir yapıya dönüşeceğini öngören görüşler mevcut bulunmaktadır (Uygun, 2001: 170).

Ekonomik anlamda ulusal ekonominin nasıl bağımlı hale geldiğini dünyadaki gelişmelere bakarak anlamak mümkündür. Türkiye için örnek verilecek olursa, dünya ile ekonomik bütünleşme için Dünya Ticaret Örgütü gibi bir kurumun dışında kalmak mümkün olmamaktadır. Bu kurum reddedilemiyorsa, onun direktifleri ile uluslararası ticaret işlemlerini yönetmek durumunda kalınması kaçınılmazdır. Başka bir örnek ise, özelleştirme konusunda devlet, ulusal şirketleri kayıramamaktadır. Tüm şirketlere eşit davranmak durumunda kalan devlet, IMF'nin kurallarına uymadığı takdirde dünya bankalarından borç bulamamakta ve zor durumda kalması kaçınılmaz hale gelmektedir (Keyder, 2001: 142-143). IMF gibi uluslararası kuruluşlar ile ulus devletin eli kolu bağlanmakta ekonomik bağlamda bağımlı hale

getirilmektedir (İnalçık, 2002). Bu şekilde işleyen bir süreç mevcut iken devletin ekonomik bağımsızlığından söz etmek mümkün olmamaktadır (Keyder, 2001: 142-143).

Küresel ekonomik düzenin kuralları ekonomik anlamda güçlü devletler tarafından belirlenmektedir. Küresel çapta serbest pazar ABD'nin gücünü daha da arttırmaktadır. Dolayısıyla buradan şu sonuç çıkarılabilir; küresel serbest pazar güçlüyü daha güçlü kılarken güçsüzü daha güçsüz kılmaktadır. Güç sahibi ülkeler kural koyarken diğer ülkeler bu kuralları takip etmektedir (Köse, 2003).

2.3. Devleti Değişime Zorlayan Baskılar

Küreselleşme süreci ile birlikte ekonomik ve kültürel bağlar giderek artmakta ve ulus devletlerin yetki alanlarını daraltmakta olduğu düşünülmektedir. Ulus devletler teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilgi, sermaye, hizmet ve fikirlerin hızlı dolaşımına müdahale etmekte güçlük çeker hale gelmektedir. Bu kavramlar açısından ulus devletin sınırları önemsiz hale gelmiş olsa da teknolojinin yalnızca sonuçlarının küreselleştiğini söylemek yersiz olmaz. Gelişmiş ülkeler ar-ge çalışmalarının yapıldığı laboratuarlara yabancıların girmesine müsaade etmemekte, bilgilerini diğer ülkelerle paylaşmadığı öne sürülmektedir.

Ulus devletler kendi iç politikaları konusunda özgür davranmamaktadır. Ulus devleti değişime zorlayan bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi, uluslararası kuruluşların artış göstermesidir. Ulus devlet, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları ile çevrelenmiştir. Ulus devletin haricinde ortaya çıkan bu oluşumların ulus devleti değişime zorladığı ve devletin değişen işlevlerini gündeme getirdiği öne sürülmektedir. Devletin egemenliği konusunda da bahsedildiği gibi devlet, uluslararası alanda var olan egemenliğinden ödün vermek durumunda kaldığı, küresel politikalarla ulus devlete uygun şekil verilmeye çalışılmakta olduğu görüşleri hakimdir (Özyakışır, 2006).

2.3.1. Finansal ve Endüstriyel Pazarların Küreselleşmesi

Ulus devlet modeli iki kutuplu yani, ‘yeni dünya düzeni’ diye tabir edilen zamana kadar devam etmiştir. 1989’da yapılar mevcut olan yapı değişerek dünya, tek kutuplu bir yapıya dönüşmüştür. Bu yapı ile ulus devletin değişen işlevleri gündeme gelmiştir.

Günümüze kadar uluslararası şirketler, ulus devlet koruması altında daha büyük pazarlara hakim olmuştur. Küreselleşme süreciyle uluslararası sermaye, ulusal sınırları aşarak bağımsız hale gelmeye başlamıştır. Sermaye için avantajlı yer neresi ise oraya giderek ulusal yapıyı kendine uydurmaya başladığı, ulus devletinin de sermayeyi ülkeye çekmek için uygun bir yapılanma içine girdiği öne sürülmektedir.

Belli bir ülkede yerleşik uluslararası şirketler zamanla hiçbir devlete bağlılık duymayan ulus ötesi şirketlere dönüşmeye başladığı yönünde görüşler bulunmaktadır. Ulus devletlerin, kendi ülkelerindeki ekonomik güçlerin çıkarlarını korumakta yetersiz kaldığı, bu nedenle uluslararası sermayenin de çıkarlarını, uluslararası hukuk yoluyla korumaya gittiği öne sürülmektedir. Bunun çok tipik bir örneği (MAI- Multilateral Agreement on Investments) Çok Taraflı Yatırım Anlaşması’dır. MAI, küresel sermayenin anayasası olarak adlandırılmaktadır (Uygun, 2001: 155-156). Başka bir deyişle küresel anlamda bir tek ekonomi için tek bir ortak anayasadır (Oran, 2000: 25). Kapitalizmin bugün geldiği noktada ne Dünya Ticaret Örgütü ne de MAI’nin, ortaya çıkan pürüzleri çözebilecek kapasiteye sahip bulunmadığı görüşleri hakimdir (Uygun, 2001: 155-156).

Uluslararası yatırım engellerinin büyük oranda ortadan kaldırılmasıyla çok uluslu şirketlerin sayısında büyüme meydana gelmiştir. Yerli ve yabancı, kamu ve özel kimliklerin birbirine karışması, devletten büyük ölçüde bağımsız olan bu şirketlerin vergilendirilmesi, denetimi ve tabi olacakları kuralların düzenlenmesi gibi konular, ulus devletleri ve kamu yönetimlerini büyük ölçüde zorlamaya başladığı öne sürülmektedir (Köse, 2003).

Çok uluslu şirketlerin küresel faaliyetleri, tüm dünyada gerçekleşen toplam ticaretin büyük bölümünü oluşturmaktadır. Bu durum, bahsedilen dev şirketlerin önemini arttırmaktadır. Toplam satışlar açısından bakılırsa bu şirketlerin satışları, dünyada gerçekleşen toplam ihracatın iki katı fazla gerçekleşmektedir. Ekonomik olarak gücü elinde bulunduran bu şirketler küresel ekonomi üzerinde kontrolü elinde bulundurmaktadır. Küresel ekonominin baş aktörü olarak nitelendirilen çok uluslu şirketlerin, ulus devletin içine girerek yaşam tarzlarında, tercihlerde, ekonomik yapılarında, üretim şekillerinde bir dönüşüm yarattığı, yarattığı bu dönüşümlerle, ulus devletin mutlak kontrol gücünü azalttığı ve ulus devletin karar mekanizması üzerinde bir daralma yarattığı vurgulanmaktadır (Dura ve Kılıçarslan, 2011).

Uluslararası üretim, küresel ekonomideki güç dengelerinde bir değişime neden olarak gücün devletten, dünya piyasalarına doğru bir kayma meydana getirdiği ve bu güç kayması ile güç devletten, ulus ötesi denilen herhangi bir ulusal sınıra bağlı olmayan şirketlere geçtiği öne sürülmektedir. Bu durum söz konusu şirketlerin önemi arttırmış olduğu açıktır. Ancak bu durum, egemenliğin tamamen bu şirketlere geçtiği anlamına gelmemektedir. Bu şirketlerin gittiği ülke az gelişmiş bir ülke ise, bu ülkenin ekonomisindeki etkisi fazla olacağı ve az gelişmiş ülke bu dev şirketlere karşı koyacak ekonomik ve siyasal güce sahip olmadığı öne sürülmektedir (Dura ve Kılıçarslan, 2011).

Para ticareti önündeki engellerin kalkması ve teknolojinin gelişmesi, devletin yetki alanını büyük ölçüde kısıtlamıştır. Para ve sermaye önündeki engellerin kalkması günümüzdeki küreselleşmenin özellikleri arasında bulunmaktadır (Kepenek, 1997: 52). Paranın elektronikleşmesi ile dünyanın her köşesinde sermaye hareketlerini ulus devlet kontrol edememektedir. Bu konudaki iç politika tedbirleri, etkinliğini yitirmektedir. Ulus devletin egemenlik göstergelerinden birisi ulusal ekonomilerin denetlenmesi iken, bu işlev sermayenin denetlenememesi ile anlamını yitirmektedir. Bu şekilde ulus devletin egemenliği aşındırılarak, ulus devletin yetkilerini ulus üstü kurumlara devretmeye zorlandığı ve uluslararası sermayeye ayak uydurmak durumunda bırakıldığı öne sürülmektedir. Günümüzde ulus devletlerden

beklenenin küresel sermayeyi ülkelerine çekmek için engelleri ortadan kaldırması olduğu görüşleri mevcutken, devletin ekonomi üzerindeki etkinliği konusunda, devletin hala uluslararası arenada önemli bir aktör olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Başaran, 2005).

20.yüzyılın son yıllarında bilgisayarın kullanım alanlarının artması, internet sayesinde insanlar arası iletişimin hız kazanması, uydular aracılığıyla birçok televizyon kanalının başka ülkelerde izlenebilir olması ve yatırımların bilgisayar yoluyla ışık hızıyla gerçekleştirilebilmesi, devlet sınırlarını bazı yönlerden anlamsızlaştırabilmektedir. Sermayenin vatansız hale gelmesinde en önemli etken teknolojinin gelişmesidir. Liberal ekonomiyi benimseyen ülkelerde uluslararası şirketlerin internet aracılığı ile yatırım yapabilmeleri ve borsalarda devletin onayını almadan işlem yapabilmeleri, yatırım yapabilmeleri, ulus devletin rolünün azaldığını düşündürmektedir (Öymen, 2000: 29).

2.3.2. İdeolojik ve Siyasal Baskılar

1980 yılı hem Türkiye hem de dünya ülkeleri açısından yapısal olarak değişimlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 1980 yılından sonra küreselleşme kavramı, tüm dünyada etkisini hissettirerek dünya ekonomilerini etkilemiştir. Bu bir süreç olarak ele alınırsa, bu süreç içerisinde ülkeler yabancı sermaye çekmek için bir takım liberal politikaları uygulamaya koymuşlardır. Genel olarak ekonomiler, 1980 sonrası dışa dönük bir politika izlemiştir. Amaç, ihracattan elde edilen gelirleri arttırarak sanayileşmeyi arttırmak, dolayısıyla gelişmiş ülkelerin ekonomik düzeyine ulaşılmasını sağlamaktır. Bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Hemen hemen tüm hükümetler benzer politikaları kullanmışlardır. IMF istikrar programları bu politikalara örnek gösterilebilmektedir (Öztürk ve Özyakışır, 2005).

Küreselleşme ile birlikte, uluslar üstü kuruluşların önem kazanması, ulus devleti siyasal anlamda zorlayan önemli bir unsur olarak kendini göstermektedir. Bu kurum ve kuruluşların devletten bir takım siyasal taleplerde bulunduğu, bu durumun da ulus devleti zorladığı öne sürülmektedir. Günümüzde insan hakları, demokrasi

gibi kavramlar evrensel anlamda önemli konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; sivil toplum kuruluşlarının bu gibi konularda yaptığı çalışmalara ulus devlet sırt çevirememektedir. Aksi halde uluslararası arenada baskılara maruz bırakılması gibi konular vurgulanmaktadır (Erdem, 2009). Ulus devlet, kendi iç politikaları ile ilgili dünyadan bağımsız olarak kararlar alamadığı görülmektedir. Yeni ekonomik düzen anlayışının küresel boyutlara ulaşmasıyla ekonomi alanında ulus devlet bağımsız davranmamaktadır. Bu anlamda önemli olan kuruluşlar arasında IMF de önem arz etmektedir. Ekonomik anlamda bağımsız olmayan devlet, siyasi arenada da istediği politikayı uygulayamaz hale gelmektedir.

1980'lerden sonra makro ekonomik politikalarda meydana gelen değişimlerle, pazar odaklı çözümler, neo-liberalizm, serbest ticaret önem kazanmıştır. Bu dönemde devletin politikaları, pazar odaklı anlayışa ters gelmeye başlamıştır. Devletin ekonomiye fazla karışmaması gerektiği yönünde görüşler hakim olmaya başlamıştır. Böylece devletin ekonomideki rolü sorgulanmaya başlanmıştır (Köse, 2003).

Serbest ticaretin yaygınlaşması devletin ekonomide en az müdahalesini gerektirmektedir. Devlet, uluslararası sermaye önünde bir engel olarak görülmekte, küreselleşme olgusu ile devletin iç politika tedbirleri sorunların çözülmesinde yeterli kalmamaktadır. Türkiye'deki duruma bakıldığında, 1980 sonrası uygulanan liberalleşme programlarının, devletin ekonomiye müdahalesini en aza indirdiği, uluslararası politika uygulanırken ulus devletlerin seyirci durumuna geldiği görüşleri öne çıkmıştır (Başaran, 2005).

Nedjalkova'ya göre küresel pazar, ulus devletlerin hareket alanını sınırlayarak sınırlı bir faaliyet alanı bırakmıştır. Daha önce bahsedildiği gibi paranın kontrolü devletin egemenlik gücünün göstergesi iken, günümüzde ulus devletlerin sermayenin hareketini tamamen kontrol etmesi mümkün olmamaktadır. Günümüzde, küresel pazarın ulus devletlerin egemenlik alanlarının temelini çürüttüğü öne sürülmektedir (Nedjalkova, 2003: 129).

Bir görüşe göre ulus devletler, kendi vatandaşlarının hayat standartlarını yükseltmeye çalışırken bir yandan dünya ticaretinden, uluslararası yatırımlardan ve yeni teknolojilerden daha fazla pay almak istemiştir. Böylece, ulus devletler karar alma mekanizmalarını gözden geçirmek durumunda kalarak, evrensel değerleri göz önüne almak zorunda bırakılmıştır. Ekonomik ve siyasi alanda uygulanan liberal politikalarla insanların dünya görüşleri yakınlaşmış, devletlerin kendine özgü sahip oldukları ideolojik ayrıcalıklarını kaybettiği düşünülmektedir (Başaran, 2005). Tüm bu gelişmeler, devletle ilgili değişmesi gereken bir algıyı gündeme getirmektedir. Küresel pazarın devletin yerine geçeceği görüşü öne sürülmektedir. Devlet bazı işlevleri yerine getiremezken, devletin değişen işlevi gündeme gelmektedir. Vatandaşla ilgili algı değiştirilmeye çalışılmaktadır. Vatandaş, müşteri gibi düşünölmeye başlanmıştır. Bunun altında yatan sebep büyük oranda küreselleşen finans ve endüstri çevreleri bulunmaktadır. Bu anlayışa göre vatandaş, tüketici gibi görülerek devletten hizmet isteme hakkına sahip olan kişi olarak görölmektedir. Bu anlayış ile devletin rolü ile ilgili algının değişmesi sağlanmaktadır. Vatandaş, hizmet isterken bu hizmeti yerine getirecek bürokratik aygıtın maliyetini de düşünmek durumunda kalmalıdır. Bu durum, vatandaşın devlet faaliyetlerine karşı daha duyarlı olması anlamına gelmektedir (Köse,2003).

2.3.3. Avrupalılaşıma Baskısı

Avrupa birliği, Avrupalılaşıma sürecinde bir aracı haline gelmiştir. Avrupa Birliği'nin aracı hale gelmesindeki sebep, serbest pazar ekonomisi ve küreselleşmenin gereklilikleri çerçevesinde kurallarını belirlemiş olmasıdır. Tek pazar anlayışı, ekonomik ve parasal birliğin sağlanması gibi kuralları, üyesi olan ölkelere ve üyeliğe aday olan ölkelere aktararak bahsedilen Avrupalılaşımanın aracısı haline gelmiştir. Avrupalılaşıma kavramında, küreselleşme kavramında olduğu gibi üzerinde uzlaşmaya varılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır. Avrupalılaşıma bazı yazarlar tarafından ‘‘AB etkisi’’ olarak kullanılabilmekte ve Avrupalılaşıma kavramı hakkında, AB etkisi diye bahsedilen kaynaklar bulunmaktadır (Soyaltın, 2006: 11-14).

Avrupalılaşma, resmi ve gayri resmi kuralların, politikaların oluşturulması, yayılması, uygulamaya konulması gibi süreçleri, devletlerin kendi siyasi yapılarına, ulusal söylemlerine entegre etmelerini ifade etmektedir (Yazgan, 2012). Avrupa birliğine aday ülkeler açısından Avrupalılaşma; Kopenhag Kriterleri olarak ifade edilen kuralların, aday ülkeler tarafından i hukuklarına aktarılıp, uygulanması koşuluyla, bu ülkelerin AB yeliğinin gerçekleşmesini ifade etmektedir (Yazgan, 2012).

Avrupalılaşma sürecinde, Avrupa Birliği'ne aday ülkeler ve ye olan ülkeler arasında belli farklar bulunmaktadır. ye olan lkeler AB müktesebatına uyum sağlamak durumundadırlar. Eksik yanları varsa güçlendirmek bu normlara uygun hale getirmek durumundadırlar. Aday lkelerin AB karar alma mekanizmalarında aktif rolleri bulunmamaktadır. Bu nedendir ki aday ülkeler birlikte üretici değil tüketicisi durumundadırlar (Soyaltın, 2006: 41-47). Avrupalılaşma, her ülkede bir dönüşüme neden olmaktadır. Bu dönüşümlerin her ülkede farklı göstergeleri bulunmaktadır. Avrupalılaşma, belli bir şablon ve her ülkeye aynı şablonun uygulanması gibi bir durum söz konusu değildir. Her ülkenin kendine oğg özellikleri bulunmaktadır. Avrupalılaşma sürecinde ülkelerin sahip olduğu özellikleri göz önünde bulundurularak bir şablon oluşturulmaktadır (Yazgan, 2012).

Avrupalılaşmanın ulusal yapılar üzerinde baskı uyguladığı ne sürülmektedir. Bu baskı, uyum düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Eğer uyum düzeyi yüksekse baskı düzeyi düşük olmaktadır, şeklinde bir görüş bulunmaktadır (Soyaltın, 2006: 21). AB sürecine uyum ulus devletin karar alma mekanizmalarında ister istemez bir değişikliğe neden olmaktadır. Bu şekilde ulus devletin, bağımlı hale getirildiği kendi politikaları konusunda oğgr hareket edemediği düşünülmektedir. Devletin önemli mekanizmalarında değişim gerektiren bu süreç her yıl ilerleme raporları ile takip edilmektedir.

Avrupalılaşma sürecinde dönüşüm süreci, geniş bir kapsamı ifade etmektedir. Ekonomik veya insan hakları dışında bu dönüşüm üç değişik sınıfta kategorize edilebilmektedir. Buna göre;

1. Yasal zorunluluklar açısından; AB'nin hem ekonomik ve politik alanda hem de demokrasi ve insan hakları konusunda üyelik için uyulması zorunlu bağlayıcı kuralları,

2. Objektif değişim açısından; artan bütünleşme sonucunda, girişimcilerin ve bireylerin ekonomik yapıları ve çıkarlarının objektif dönüşümü,

3. Sübjektif değişim açısından; toplumsal düzeyde değerlerin, kimliklerin, inanç ve beklentilerin sübjektif dönüşümü şeklinde ifade edilmektedir (Soyaltın, 2006: 41).

Bir görüşe göre, Avrupa Birliği'nin güvenli bir güvenlik aktörü olma durumu, aday olan ülkeler açısından, Avrupalılaşma sürecini hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Başka bir görüşe göre ise, 2009 yılından itibaren Yunanistan olmak üzere diğer AB ülkelerini de etkileyen küresel ekonomik krizin söz konusu olduğu ülkelerde Avrupalılaşma sürecini olumsuz etkilediği söylenmektedir. Kısaca Avrupa Birliği'ndeki ekonomik ve siyasal gelişmeler, Avrupalılaşma sürecinde önemli rol oynamaktadır (Yazgan, 2012).

Avrupa Birliği Avrupalılaşma sürecinde tek değişken değildir. Ulus devletin dönüşüm sürecinde, uluslararası kuruluşların, çok uluslu şirketlerin, uluslararası sivil toplum örgütlerinin önemli bir yeri vardır. Sivil toplum kuruluşları, AIHM, Avrupa Konseyi, BM'nin önemli aktörlerdir. Türkiye'den bir örnek verilirse Avrupa Konseyi, Kürt kökenli milletvekili Leyla Zana'nın tutukluluk durumunun sona erdirilmesi için Türkiye'yi uyarmıştır (Soyaltın, 2006: 66-67). Tüm bunlar dikkate alınırsa Avrupalılaşma durumu Türkiye'de siyasi alanda etkili olmuş ve ulusal uluslararası konular ayırt edilemez hale gelmiştir. Ulus devletin, uluslararası kuruluşlar tarafından kontrol altında bulunduğu görülmektedir.

Avrupa Birliği'ne aday olmak, ulus devletin bir takım işlevlerinde değişiklik yapmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla ulus devlet kendi iç politikaları dâhil olmak üzere, karar verme mekanizmalarında bir daralma meydana getirmektedir. Ulus devlet, bu aşamada ekonomik politikalar çerçevesinde kendi ulusal şirketlerine daha fazla ayrıcalık sağlayamamaktadır. Serbest ticaret politikaları, ulus devleti yönlendirmektedir. Bu kapsamda sınırlar büyük ölçüde önemini yitirmektedir. Bir ülkenin en önemli konularından birisi olan eğitim bile bu kapsamda birliğin düzenlenmesinde bulunmaktadır.

Köse'ye göre; Avrupa Birliği ticaret engellerinin kaldırılmasında önemli adımlar atmıştır. Örneğin; İletişim sistemleri ve havayolları liberalleşerek, ulusal korumacılığın en etkin aracı olan kamu politikaları rekabete açılmıştır. Bu dönemde ulusal düzenlemeler yerine Ortak Pazar düzenlemeleri ön plana çıkmıştır. Ortak Pazar, üye ülkelerde geleneksel politika şekillerini değiştirmiştir. Avrupa birliği üyesi olan ülkelerin çıkarları artık yalnız ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde, Avrupa düzeyinde ve yerel düzeylerde tartışılmaya başlanmıştır. Üye ülkelerde ulusal kamu görevlerinin bir bölümü kendi vatandaşları dışındakilere de açılmıştır. Ortak Pazar ilişkileri üye ülkelere ister istemez yeni örgütlenme ve ilişki biçimlerini aramaya yönlendirmiştir. Eğitim, sağlık, sosyal refah, vatandaşlık, tüketiciyi koruma ve çevre sorunları gibi, devlet için önem arz eden konular giderek artan ölçüde Avrupa Birliği uyum yasalarına göre düzenlenmeye başlamıştır. Ulusal devletin karar alma tekeli belli alanlarda sınırlanarak, klasik devletin egemenliğinin ve otoritesinin yeniden düşünülmesine ve sorgulanmasına yol açmıştır (Köse, 2003).

2.3.4. Teknolojik Baskılar

Günümüzdeki küreselleşme kavramı, sanayi toplumundan iletişim toplumuna geçişle gelişmektedir. Nasıl ki tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte üretim ve insanlığın kapasitesi artmışsa, sanayi toplumundan iletişim toplumuna geçişte de aynı gelişmeler yaşanmıştır. Bu nedenle içinde yaşadığımız toplum tekno-elektronik olarak da nitelendirilebilmektedir (Yılmaz, 2004: 115-116). Endüstri devrimi ile

birlikte, dünya ekonomisi ve dünya pazarı oluşmuştur. Yani teknolojik devrim, küresel ekonomiyi meydana getirmiştir (Nedjalkova, 2003: 104).

Teknolojinin gelişmesi, ulus devlet üzerinde bir baskı oluşturduğu görüşleri öne çıkmaktadır. Bu baskının en önemli boyutu, bilgi akımı ile ilgilidir. Devletler, ulusal sınırları tanımayan ve kontrol etmekte güçlük çektikleri bilgi akımı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bilgi akımı ile her konuda karar alma süreci hız kazanmıştır (Köse, 2003). Ulus devletin egemenliğinin göstergelerinden birisi de para ve bilgi akışını kontrol etmektir. Günümüzde para elektronik hale gelmiştir. Bununla birlikte ulus devletler, ulusal ekonomileri denetlemekte yetersiz kalmaktadır. Örneğin; dünyanın herhangi bir yerinde kapanan borsadan çıkan insanlar dünyanın başka bir yerindeki borsalarla internet vasıtası ile işlemler devam edebilmektedir. Ulusal ve uluslararası ekonomi politikalarında ulus devlet seyirci durumuna getirilmekte olduğu ve ekonomi alanında ulus devletin aldığı tedbirlerin kontrol edilemez hale gelmiş olduğu görüşleri öne sürülmektedir. Bu bağlamda ulus devletin, sermaye önünde önemli bir engel olarak görülmekte olduğu görüşleri bulunmaktadır (Başaran, 2005). Aynı zamanda uluslararası sistemde devlet merkezli anlayışın yerini, hükümet dışı aktörlerin aldığı görüşü önem kazanmaktadır. Bazı araştırmacılar, ulus devletin kendi ülkesinde olup bitenleri denetleme gücünü büyük oranda kaybettiğini öne sürmektedirler (Yılmaz, 2004: 176).

Teknolojik gelişmelerle birlikte ulusal tekel olan sektörler de özelleştirme yoluyla rekabete açık hale getirilmiştir. Teknoloji, kimi doğal ulusal tekelleri, rekabete duyarlı sektörler haline getirmiştir (Köse, 2003). Özelleştirmenin amacı; devletin ekonomik faaliyetlerini azaltmak veya ortadan kaldırmak, kamu iktisadi teşebbüslerini ve devletin sahip olduğu mal varlığını, özel mülkiyete devretmek şeklinde ifade edilmektedir (Yayman, 1999).

Türkiye açısından konuya bakılırsa, Türkiye özelleştirme ile 1983 tarihinde tanışmıştır. Bu tarih ile birlikte ilk defa devletin yapısı da tartışılmaya başlanmıştır. Yine Türkiye'den örnek vermek gerekirse ilk özelleştirme medya sektöründe

yaşanmıştır. Özel televizyon ve radyoların sektöre girmesiyle TRT'nin tekeli kırılmıştır. Bu olaylarla birlikte devlet tek güç merkezi olmaktan çıkarak tartışılmaya başlanmıştır. Tıraş (2003: 119-121) bu konu ile ilgili, devlet ancak tekel söz konusu ise faaliyetlerini sürdürebilir, rekabet söz konusu olduğunda devletin bocalayacağı görüşünü ileri sürmektedir. Genel olarak devlet ekonomiden çıkarıldığında ekonominin daha başarılı olacağına vurgu yapmaktadır.

Kepek'e göre; küreselleşme kapitalizmin yeni niteliksel dönüşümüdür. Bu dönüşümü sağlayan, teknoloji ve bilimdeki gelişmelerdir. Mal, hizmet, iletişim sayesinde düşünceler hatta kültürler küreselleşmektedir. Küreselleşmeyen, teknolojidir. Teknoloji alanında küreselleşen, teknolojinin ürünleri ve sonuçlarıdır. Tanım gereği teknoloji, artık değeri yaratan ana unsurdur. Bu durumun gerçek olduğu kabul edilirse bu artık değer de tekellerin elinde ise bu değer nasıl paylaşılacağı konusu sorun teşkil etmektedir. Bu konuda örnek vermek gerekirse; kansere çare bir ilaç bulunduğu düşünülürse patent hakkı ve ilacın yaygınlaşması ile bu ilacın getirisi çok fazla olacaktır. Bu durumda bu getiri topluma nasıl paylaşılacaktır sorusu sorun teşkil etmektedir. Buradan hareketle az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki fark teknoloji vasıtası ile daha da büyümektedir (Kepek, 1997: 51-55). Dünyanın en zengin 7 ülkesi dünya toplam gelirinin %67'sine sahiptir, dünya nüfusunun %20'sine karşılık gelen 43 ülke dünya gelirinin %84'üne sahiptir. Dünya nüfusunun %70'ini teşkil eden en fakir ülkeleri dünya gelirinin yalnızca %10'una sahiptirler. En zengin %20 ile en fakir %20 arasında yaklaşık olarak 12 kat fark bulunmaktadır. Başka bir gerçeklik de şöyledir; dünyanın en zengin 3 kişinin mal varlığı dünyanın en fakir 48 ülkesinin toplam üretiminden fazladır. Yani teknoloji dolaylı olarak küreselleşme ile birlikte fakir daha fakir hale gelirken zengin daha zengin hale gelmektedir (Yılmaz, 2004: 118-121).

Küreselleşme, tek dünya sistemini ifade etmektedir. İçinde bulunduğumuz küreselleşme çağında, teknolojik olarak üstün olan ülkeler, diğer ülkeleri sosyal ve kültürel bakımdan etkilemektedir. Örneğin çok uluslu şirketlerle birlikte ülkeye gelen teknoloji kültürü buna örnek gösterilebilmektedir. Üretim sistemlerini değiştiren

teknolojiler dünya üzerinde yaygınlık kazanarak dünya üzerinde egemen hale gelmektedir. Her ülke, kendi kapasitesi oranında bu teknoloji egemenliğinin yarattığı etki içerisinde olmakla birlikte bu teknolojinin kullanıcısı durumuna gelmektedir. Teknolojinin egemenliği, gelişmekte olan ülkelerde insanları kültürel anlamda, yaşam biçimi, dil, toplum ilişkileri ve beklentilerini dönüştürmektedir. Bu durum ulusal kimliğin ve ulusal kültür değerlerinin zayıflaması tehlikesini beraberinde getirmektedir. Kısaca küreselleşmenin ulus devleti zor durumda bıraktığı düşünülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 96-97).

Bir devlet ancak teknoloji alanında tam bir denetim oluşturabildiğinde yaşayabilir, görüşleri bulunmaktadır. Ancak günümüzde en totaliter devlet bile süregelen gelişmelere engel olamamaktadır. Devletin teknoloji üzerinde tam denetimi söz konusu değildir. Günümüzde oturduğumuz yerden uydu aracılığıyla istediğimiz habere doğrudan ulaşabilmekteyiz. Bu kaynaklara devlet müdahale edemiyorsa teknoloji, ulus devlete baskı oluşturan doğrudan sebeplerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Tıraş, 2003:140-141).

Teknolojik devrim, devletin yeniden şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Baskıların boyutu hesaplanamasa da ulus devlet üzerinde bir aşınma yarattığı düşünülmektedir. Genel bir gözlem, devletin yok olmasından çok yeniden şekillenmesini sağlayan reformlar, zamanlama, nitelik ülkeden ülkeye farklılık gösterse de devletin yeniden şekillenmesine engel olunamadığı yönündedir (Köse, 2003).

2.4. Küreselleşmenin Yerelleşme Boyutu ve Ulus-Devleti Aşındırması

1980'li yıllardan sonra Sovyetler Birliği'nde yaşanan hızlı gelişmelerden sonra dengelerin bozulması, insan hakları ve demokrasi arayışlarının önem kazanması, yeni uluslararası örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkması, ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal ilişkiler ve beraberinde gelen bağımlılıklar, artan çevre

problemleri, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel boyutlarda günümüzdeki ulus devlet anlayışını düşündürmekte ve değişime zorlamaktadır (Köse, 2003).

Küreselleşme kavramı hem yerelliğin evrenselleşmesini hem de evrenselliğin yerelleşmesini ifade eden bir kavram olarak kendini ifade etmektedir (İnce, 2009). Günümüzde yerelleşme kavramı, küreselleşme ile birlikte anılmaya başlanarak birçok araştırmaya konu olmuştur. Klasik anlamda yerelleşme; ulus devlet bir bütün olarak ele alındığında, merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru yetki, kaynak ve görev aktarımını ifade etmektedir (Çakıcı-Okur, 2007). Eski dildeki söylenişi de âdem-i merkeziyet sistemidir. Bu sistem ile devlet ve toplum sistemlerinin organize edilmesini ifade etmektedir (Aksoy- Talas 2009). Yerelleşme kavramının günümüzdeki uygulamaları konusunda özelleştirme, yetki genişliği, sivilleşme ile ilgili kavramlardan bahsetmek mümkündür (Köse, 2003).

Yerelleşme, ulus devlet bütünü içerisinde yerel yönetimlerin merkezi yönetimden daha fazla güçlendirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Günümüzde ise yerelleşme merkezi yönetimin elinde bulunan yönetimle ilgili yetkileri yerel yönetimler, derneklere, vakıflara, şirketlere aktarılması olarak tanımlanmaktadır (Çakıcı-Okur, 2007).

Yerelleşme biçimleri farklılık göstermektedir. Merkezden, taşra örgütlerine doğru yetki devri şeklinde olabileceği gibi yetkilerin, yerel yönetimlerden sivil toplum kuruluşlarına veya yetkilerin her kademedeki özel sektöre devri (özelleştirme) şeklinde de olabilmektedir (Aksoy- Talas, 2009).

Küreselleşme kavramı içsel ve dışsal anlamda farklı etkilere neden olmuştur. İçsel olarak yerel farklılıklara neden olurken dışsal anlamda benzerliklere yol açan bir eğilime neden olmuştur. İçsel duruma en iyi örnek; çok kültürlülük ve çok etniklilik ile toplumsal kimliklerin parçalanmasıdır. Çok kültürlülük ve çok etniklilik yaratan devletlerin ana amacının, üst kimlik oluşturma çabaları olduğu ve ulusal kimliği aşındıran şeyin ise, küresel kimlik kavramı olduğu düşünülmektedir. Küresel

kimliğin, farklılıkları aşındırarak tek tipleşme yaratacağı bu nedenle, bu kavram için endişe duyulmaktadır (Karakaş, 2003).

Yerelleşme olgusu küreselleşmeden ayrı düşünülmemelidir. Bu kavramlar birbirine zıt gibi görünmesine rağmen, birbirini tamamlayan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakıcı-Okur, 2007). Öyle ki; küreselleşme ve yerelleşme kavramlarının İngilizce isimleri olan global ve local kelimeleri ‘’glokal’’ olarak kullanılarak bu iki kavramın nasıl iç içe olduğu anlatılmak istenmiştir (Karakaş, 2003). Günümüzde yaşanan küreselleşme kavramı ile bir yandan kültürlerin homojen bir şekilde tek bir parçaya dönüşümü ifade edilirken, diğer yandan farklılıklar önem kazanarak bir parçalanmayı ifade etmektedir (Çakıcı-Okur, 2007). Kapitalist pazar ekonomisi yayılarak dünyayı bir yandan küçülterek homojenleştirirken bir yandan yerel olan mikro kimliklere şimdiye kadar olmadığı kadar vurgu yapılmaktadır (İnce, 2009).

Bir görüşe göre yerelleşme kavramı, küreselleşme kavramına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yerelleşme kavramı ulusların kendi kültürlerini yaşatmanın aracı olmanın yanı sıra etnik mikro milliyetçilik akımlarına neden olarak ulus devleti tehdit etmektedir. Yeni dünya düzeni olarak tanımlanan küreselleşme sürecinde, ulus devlet ekonomik bir aktör olarak dünya ekonomisinde karar verici özelliğini yitirmeye başladığı ve bu dönemde ulus devlet önem yitirirken yerel birimler önem kazandığı düşünülmektedir (Çakıcı-Okur, 2007).

Yerelleşme kavramı küreselleşme karşıtlarına ve küreselleşme savunucularına göre farklı anlamlar ifade etmektedir. Küreselleşme karşıtlarına göre yerelleşme, insanlık için gerilimli bir durumu ifade ederken, küreselleşme savunucularına göre farklılıkların birlikteliği olarak ifade edilmektedir (Karakaş, 2003).

Bazı araştırmacılar yerelleşme kavramının, demokrasiyi geliştireceği yönünde bir düşünce ile dayatıldığını ileri sürmektedir. Buna göre yerelleşme; yerel, dinsel ve etnik hareketlere güç kazandırarak parçalanmayı da beraberinde getireceğinden bahsetmektedir. Bu durum etnik ve dinsel çatışmalara yol açacak ve ulus devletin

tekellere karşı koyma gücü bu şekilde yok edilecektir (Aksoy- Talas, 2009).Yerelleştirme hareketinin asıl amacının yerel yönetimleri güçlendirerek yetkilerin, piyasa güçlerine aktarılmasının sağlanmasıdır şeklinde ifade edilmektedir (Köse, 2003).

20. yüzyılın başından itibaren ‘yeni dünya düzeni’ terimi karşımıza çıkan olgulardan biridir. Bu olguyla 20.yüzyıldan beri çeşitli zamanlarda karşımıza çıkmıştır. Her defasında da var olan devlet sayısı artmıştır (Oran, 2000: 9 aktaran Koray, 2001: 49). Yerelleşme hareketleri bağımsızlık isteklerini körüklemiştir. Şöyle ki; 1990’da dünyadaki bağımsız devletlerin sayısı 96 iken 1998’de 198’e çıkmıştır. Dünya demokrasilerine bakıldığında %95’inde seçimle iş başına gelen yerel yönetimler yer almaktadır. Dünya bankası 1995 yılında bir araştırma yapmıştır. Buna göre; dünyada nüfusu 5 milyondan büyük 75 ülkeden 63’ü bir yerelleşme süreci başlatmıştır, ancak her ülkede yerel örgütlenme bakımından farklılık göstermektedir. Türkiye’de belediye sayısı 2074 iken nüfusu daha az olan İtalya’da 8100 belediye bulunmaktadır. İstenilen durumun bütünlüğün bozulmaması kaydı ile yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesi olduğu düşünülmektedir (Öymen, 2000: 55-57). Başka bir görüşe göre ise, küreselleşme merkezîyetçi ulus devlet anlayışının ekonomik ve toplumsal yaşamdan geri çekilmesini öngören bir süreçtir. Küreselleşme olgusunun amacı, merkezîyetçi devleti parçalayıp âdem-i merkezîyetçi bir devlet yapısı öngörmesi olduğu düşünceleri de bulunmaktadır (Yayman, 1999).

Yerelleşmeyi savunan bir görüşe göre ekonomik gelişme, ulusal politikalarla değil, yerel ekonomilerin güç kazanması ile sağlanabilecektir. Teknolojinin gelişmesi, iletişim olanaklarının artmasına ve insanların dünyadaki gelişmeleri daha yakından takip etmesine neden olmuştur. Bu sayede insanlar dünyadaki yönetim biçimlerini inceleme olanağına sahip olarak yeni taleplerde bulunabilmektedir. Yerel yönetimler, bireylerin taleplerine daha kolay karşılık veren birimler olarak aktarılmaktadır (Sezer, 2008: 2-3). Merkezi yönetimden yerel yönetimlere geçişle, daha demokratik, kamu hizmetlerinde daha verimli ve hızlı hizmet, daha az maliyet ve merkezi yönetimlerin esas sorumlu olduğu alanlarda daha verimli olması ve kamu

bürokrasisi, sivil toplum kuruluşları, özel sektörün de içinde bulunduğu tek aktörlünün aksine çok aktörlü bir yönetim anlayışının gerçekleştirilmesi sağlanacaktır (Aksoy- Talas, 2009). Vatandaşa en yakın ve en küçük yönetim birimlerini ifade eden yönetim yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler, vatandaşların çeşitli isteklerine karşılık vermeyi amaçlamaktadır (Çakıcı-Okur, 2007). Merkezi yönetim biçimi, vatandaşın isteklerine cevap veremeyeceği tanısıyla ulus devlet üzerinde bir baskı yaratılmaktadır. Küreselleşme kavramı da bu görüşe yardımcı olmaktadır.

Küreselleşme kavramı ulus devletin tek aktör olmaktan çıkarak küçülmesi ve egemenliğini yerel yönetimler ile paylaşmasını gündeme getirmektedir. Bu durum yerel yönetimlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda temel aktörler konumuna gelmelerini sağlamaktadır. Ortaya çıkan durum kimine göre olumlu bir durum iken kimilerine göre ise ulus devleti zor durumda bırakmaya yönelik planlı harekettir (Köse, 2003).

Türkiye’de yerelleşme kavramı 1980’li yıllardan sonra tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuda yapılan son uygulama ‘‘Merkezi İdare İle Mahalli İdareleri Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esaslarının Düzenlenmesi ve Çeşitli Kanunlarda Mahalli İdareler İle İlgili Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ‘‘ hazırlanarak TBMM’ye sunulmuştur. ‘‘Mahalli İdareler Reform Tasarısı’’ olarak TBMM’ye sunulan tasarı, devleti yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadır. Buna göre devlet otoritesinin özel sektöre ve sivil toplum örgütlerine yetki devri söz konusu olmaktadır (Yayman, 1999). Türkiye’de 1980’lerden sonra bir yetki aktarımı söz konusu olmaktadır.

Genel olarak yerelleşme hareketi, ulus devleti aşındıran bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Buna göre yerel yönetimler ulus devleti aşağıya doğru aşındırmaktadır. Bu gelişmelere bakılarak devlet, genel işlevleri açısından kilit rolünü halen korumaktadır (Oran, 2000: 46-50).

2.5. Ulus Devletin Yanında Ortaya Çıkan Aktörler

2.5.1. Çok Uluslu Şirketler

Küreselleşme sürecine hız kazandıran birçok etken bulunmaktadır. En önemli etkenlerin başında da çok uluslu şirketler gelmektedir. Çok uluslu şirketler, ulusal sınırlarla çevrili olan ulusal pazarlara uluslararası bir boyut kazandırmıştır (Koçtürk, O. M., Eker, 2012).

Günümüzde yaşanan küreselleşme olgusunun geldiği noktada ulus devletin ekonomik alana daha az müdahale etmesi ve ekonomik alanla ilgili yetkilerini devlet dışı mekanizmalara devretmesi istenmektedir. Günümüzde dünya ekonomisi ağırlıklı bir biçimde çok uluslu şirketlerin kontrolü altındadır (İlhan, 2012). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, sanayileşmiş ülkeler kitlesel üretim yaparak ulusal refahlarını arttırdıkça, çok uluslu işletmelerin önemi artmıştır. Bu artış günümüzde devam etmektedir (Cebeci, 2008).

Dünyaya bakıldığında çok uluslu şirketler, ülkelerden daha fazla ekonomik alanda boy göstermektedir. Dünyada en büyük 100 ekonomik birimin 49'unu ülkeler oluştururken 51'lik kısmını şirketler oluşturmaktadır. Bu şirketlerin satış hacimleri de en büyük 10 ülke dışında diğer ülke ekonomilerinden daha büyük olduğu görülmektedir. Dünya üzerinde 900 binden fazla şubesi bulunmakla birlikte yaklaşık bir rakamla 61 bin civarında çok uluslu şirket bulunmaktadır. Bu şirketler dünya ihracatının üçte birine sahiptirler. En büyük 100 şirketten 96'sının gelişmiş ülkelerde bulunduğu gözlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde de bu şirketlerin sayı ve önemi artmaktadır. Bu şekilde gelişerek büyüyen ve birleşen çok uluslu şirketler tekelci bir yapı oluşturmaktadır ve ekonomiyi şekillendirmektedir (İlhan, 2012).

Küreselleşme kavramı kimilerine göre, geri dönülmesi engellenemez bir süreç olarak kendini ifade etmektedir. Bu bağlamda dünya ticareti sürekli artarken ekonomik refah tüm ülkelerde eşit dağılmamaktadır. Çok uluslu şirketler kıt olan dünya kaynaklarının etkin dağılımına engel olmakta ve birtakım problemlerin

yaşanmasını engelleyememektedir (Dikkaya ve Deniz, 2006). Başka bir deyişle, bu şirketler hangi bölgede istihdam artıran yatırımları çekeceğini, üretim birimlerinin nerelerde kurulacağını, nerelere teknoloji transferini yapacağı büyük oranda belirleyen kuruluşlar haline gelmişlerdir (Cebeci, 2008). Ayrıca bu şirketler siyaset ve iç politikaya tüketici zevkleri de dahil olmak üzere geniş bir etki alanına sahiptir (Yılmaz, 2004: 69).

Çok uluslu şirketler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde tüketim alışkanlıklarından toplumsal kültüre, yaşam standartlarına kadar birçok alanda belirleyici duruma gelmiştir. Çok uluslu şirketler 3. Bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.5.2. Uluslararası Kuruluşlar

Küreselleşme süreci ile birlikte, ulus devletin bir takım araçlarla aşınma sürecine girmesi söz konusudur. Birtakım kurum ve kuruluşlar ile ulus devletin karar verme yetkisi sınırlandırılmakta, güçsüz hale getirilmekte olduğu düşünülmektedir. Uluslar arası kuruluşlar, ulus devletin aşınmasına sebep olan en önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslar arası kurum ve kuruluşların temeli, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, Bretton Woods toplantılarında atılmıştır. Bu toplantının amacı, uluslararası ekonomik birliği sağlarken, ülkelerin ekonomilerinin daha istikrarlı büyümesi, dış ticaret engellere takılmadan gelişebilmesi böylece dış ekonomik ilişkilerin gelişmesinin sağlanmasıdır. Bu anlaşma ile IMF, DB, OECD, GATT (DTÖ) ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2004: 73). Bu kurumların ortaya çıkması küreselleşme sürecini hızlandırıcı bir etki yapmıştır (Cebeci, 2008). Ulus devlet yetkilerini bu kurum ve kuruluşlara aktarma gibi bir durumla karşı karşıya kalmış olduğu öne sürülmektedir (Kazgan, 2000 b: 34).

Küreselleşme, çeşitli faktörlerin etkisi aracılığıyla, coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması ile toplumların bu sürecin farkına varmasını ifade eden bir

kavramdır. Bu süreç, uluslararası karşılıklı bağımlılığı arttırmakta, insan hayatını kendisinden uzakta meydana gelen olaylara, alınan kararlara karşı bağımlı hale getirmektedir. Karşılıklı bağımlılık, uluslararası örgütlerin etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması, küresel ekonominin gelişmesi sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. 1960’larda 1400 olan devletlerarası kurum bugün 5000 civarındadır. Bu durum ulusal hükümetler için yeni fırsatlar yaratırken yeni sorunlar da ortaya çıkarmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 55). Uluslar arası kuruluşlar, siyasal ve ekonomik olmak üzere ayrılmakta ve ulus devleti ekonomik ve siyasi olarak etki altında bırakmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar arttıkça ulus devlet egemenlik alanı daralmaktadır. Siyasal kurumlara örnek olarak Birleşmiş Milletler verilebilirken, ekonomik kurumlara örnek olarak da IMF, DB, DTÖ gibi kuruluşlar gösterilebilmektedir (Yılmaz, 2004: 73). Bu kurumların ortaya çıkması, uluslararası hukuk kurallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği, NATO, NAFTA gibi kurumlara üye olan ülkeler, üye oldukları bu kurumların kurallarını, üye olmadan önce kabul ederek üye oldukları süre dahilinde bu kurallara uyma taahhüdünü de vermiş bulunmaktadır. Bu durumun varlığı, ulus devletin egemenlik alanını kısıtlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Cebeci, 2008). Bir görüşe göre, bu kurum ve kuruluşlara üyelik anlaşmalarını imzalamak, devletin kendi eliyle egemenliğini sınırlandırması, egemenliğin bölünmez niteliğini yok etmek anlamına gelmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar finans, ticaret gibi konularda kurallar oluşmasını sağlamaktadır (Cebeci, 2008). Bu kuruluşlara üye olmak için öncelikle kurallarını kabul etmek gerekmektedir. Bazı kuruluşlar güçlendirilerek ulus devlet üzerinde daha fazla söz sahibi hale getirilmiştir. Örneğin GATT, 1994’de DTÖ’ne dönüşerek denetim ve yargılama gücüne de kavuşmuştur (Kazgan, 2000 b: 34).

Ülkelerin, dünyada geçerli olan bilim ve teknolojiyi temin etmesi, dünya ile bilgi alışverişinde bulunması olmazsa olmaz hale gelmiştir. Uluslar arası kuruluşlar ile bu bağlantılar büyük ölçüde sağlanmaktadır. Dolayısı ile uluslararası kuruluşlara üye olmak, dünya ile koordinasyonun sağlanması bakımından önem arz etmektedir. Bu kurum ve kuruluşların kuralları ile hemen hemen her ülkenin, ekonomik anlamda

tamamen kendine yeter ve bağımsız olduğu düşünülemez hale gelmiştir. Bu sürece uyum sağlamayan, sürekli korumacı yaklaşım sergileyen ülkelerin dışlandığı görüşü hakimdir (Yılmaz, 2004: 73).

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan kavramlardan birisi, rekabet gücü olgusudur. Rekabet gücü ülkelere farklı şekillerde yansımıştır. Gelişmiş ülkeler rekabet güçlerine engel olan sosyal düzenlemelerin azaltılması için esneklik politikaları uygularken gelişmekte olan ülkelere ise bu sosyal düzenlemeleri uluslararası kuruluşlar (ILO, WTO) aracılığıyla dayatmaya çalıştığı öne sürülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 88). Dolayısıyla ekonomik anlamda güçlü olan ülkeler gelişmekte olan ülkeler üzerinde uluslararası kuruluşlar aracılığıyla bir baskı oluşturmakta olduğu görülmektedir. Ulus devlet, kuralları büyük çapta gelişmiş ülkeler tarafından belirlenen uluslararası kuruluşların koymuş olduğu kurallara uymak durumunda kalmakta, bu durum ulus devletin bağımsızlığını zedelemekte olduğu görüşleri bulunmaktadır.

Bu kurumların, uluslararası sermayenin serbestisini sınırlandıran, pazara, doğal kaynaklara, iş gücüne ulaşımı engelleyen her türlü unsuru küresel (Bretton Woods kuruluşları) ve bölgesel anlamda (Avrupa Birliği, NAFTA vb.) ortadan kaldırma görevini üstlendiği öne sürülmektedir. Doğrudan siyasal kontrolden uzak olan bu kuruluşlar, aynı zamanda piyasaya uygun siyasal tercihleri yönlendirmek amacı ile kurulabildiği öne sürülmektedir (Cebeci, 2008). Bir görüşe göre; bu kurum ve kuruluşlar kuruluş amacı doğrultusunda amacına ulaşamamış aksine yeni sorunlar doğurmuştur. Bretton Woods Anlaşması sonrası ortaya çıkan kuruluşlar, dünya ticaretinin artmasında önemli rol oynayarak ekonomik anlamda gelişme sağlarken küresel anlamda sosyal sorunların çözülmesinde katkı sağlayamadığı gibi küresel refahın yaygınlaştırılması konusunda da başarı sağlayamamıştır. Küresel anlamda sorunların çözümünde yetkili, uluslararası kurum ve kuruluşların etkin bir şekilde çalıştırılması konusunda, ekonomik kuruluşların çalıştırılması kadar isteğin bulunmadığı öne sürülmektedir. Ekonomik anlamda kurum ve kuruluşlar etkin olarak

çalışırken dünya barışının korunması amacı ile kurulmuş olan Birleşmiş Milletler örgütü etkin bir biçimde çalışmadığı düşünülmektedir. Bu gelişmelerden hareketle küreselleşme, ekonomik temelli olarak düşünülmektedir. Bu gelişmeler, küreselleşmenin ulus devlet ve kapitalist sistem arasındaki çekişmeye indirgenmesine neden olmaktadır (Cebeci, 2008).

2.5.3. Küresel Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum kavramı, köken olarak ‘‘sosaitas’’, ‘‘site’’, ‘‘civilisation’’, ‘‘citoien’’ gibi kelimelerden türemiştir. Türediği kelimelerin ortak özelliği, kent yaşamında ortaklık anlamına gelmektedir (TUGİAD, 1997: 3-19). Türkiye ve İngiltere’de sivil sözcüğü üniformalı olmayan anlamına gelmektedir. Ancak batı düşünce geleneğine göre sivil, devlet karşısında toplumu nitellemektedir (Sivil Toplum Dergisi, 2003).

Sivil toplumun tanımı, devletten önce gelen, onun içinde yaşayan, ama özdeş olmayan, hatta ona karşı koyabilen bir tür insan ilişkileri yumağı (Sivil Toplum Dergisi, 2003) şeklinde yapılabildiği gibi sivil toplum örgütlerinin tanımı da, hükümetin kurumsal yapısı dışında faaliyet gösteren, kar amacı gütmeyen ve kişilerin gönüllü olarak katıldıkları organizasyonları temsil eden kavram şeklinde de yapılabilir (Cebeci, 2008).

Sivil toplum örgütleri 1980’li yıllardan sonra hızla gelişmiştir ve faaliyet alanı ve tür bakımından farklılık göstermektedir (TUGİAD, 1997: 12-14). Çevre koruma konularında, gelişmekte olan ülkelerin yetersiz kalması, kapitalist üretim tarzının yaygınlaşması ve küresel çapta üretilen ürünün eşitsiz bir şekilde dağıtılması, demokrasi, insan hakları gibi değerlerin bölgeden bölgeye göre değişen uygulama farklılıkları gibi faktörler, sivil toplum girişimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Cebeci, 2008).

Günümüze kadar toplum, birçok değişim süreci yaşamıştır. Tarım toplumundan sonra sanayi toplumuna geçmiş ardından da bilgi toplumuna

geçilmiştir. Günümüzde sanayileşme sürecini tamamlamış, demokratik bilgi toplumlarının en belirgin özelliklerinden bir tanesi üçüncü sektörlerdir. Üçüncü sektör, devlete ait değildir. Amacı, insanı değiştirmeye yönelik olup kar amacı gütmemektedir. Sivil toplum örgütleri, üçüncü sektörü oluşturmaktadır. Kamu görevlilerine yardımcı olmayı kar amacı gütmeyen gönüllü olarak amaçlayan vakıf, dernek veya kulüplerden oluşmaktadır (TUGİAD, 1997: 3-19).

Devlet ile sivil toplum arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Devlet ne kadar küçülürse sivil toplum o kadar gelişmekte ve yaygınlaşmakta, sivil toplum ne kadar büyürse devletin yetki alanı o oranda azalmaktadır (TUGİAD, 1997: 7-8).

Sivil toplum destekçilerine göre; sivil toplum örgütlerinin en önemli özelliği, hızlı hizmet verebilmesi ve yenilik yapma yetilerinin daha fazla olmasıdır. Buna göre sivil toplum örgütleri, devletin yerine getiremediği işlevleri daha hızlı ve maliyet olarak daha tasarruflu yapabilme olanağına sahiptir. Bu örgütlerin kar amacı yoktur, devletten büyük oranda bağımsızdırlar. Devletten daha az bürokrasiye maruz kalmaları yenilikçilik özelliklerini arttırmaktadır. Bu örgütler para kazanabilmektedirler fakat bu para amaç ne ise o yönde harcanmaktadır şeklinde düşünülmektedir.(TUGİAD, 1997: 17). Diğer bir işlevi ise, kamu politikalarının oluşturulmasında veya var olan politikalarda değişiklik yapılmasında baskı oluşturmaktadır. Buna örnek olarak çevre örgütleri verilebilir (TUGİAD, 1997: 15-16). Sivil toplumun desteklenmesini sağlayan başka bir görüş, kamuyu ilgilendiren görevleri ülkenin her tarafına götürmek, devletin görevleri arasındadır. Devlet bu görevi zaman zaman aksatabilmektedir. Bu aşamada sivil toplum örgütleri devreye girerek bu görevleri yerine getirebilmektedir (TUGİAD, 1997: 14). Bu sebeptendir ki, devletin egemenlik gücünün dönüşümünde, yetki alanlarını aktarma ile ilgili konular ele alındığında sivil toplum örgütlerinin gelişimi önemli bir yer teşkil etmektedir (Cebeci, 2008).

Sivil toplum örgütlerinin kar amacı olmadığını ileri süren tanımlarının yanı sıra farklı görüşler de bulunmaktadır. Sivil toplum örgütleri yeni ortaya çıkan bir kurum değildir. Tarihine bakıldığında emperyalist azınlıklar, sömürülen insanları kontrol altında tutmak için bir takım kurumlara destek sağlamışlardır. Bu durumun günümüzde de benzer şekilde süregeldiği düşünülmektedir. Aracı olarak da sivil toplum örgütlerinin kullanıldığı düşünülmektedir.

Küreselleşme süreci ile uluslararası sivil toplum örgütleri önem kazanmıştır. Dünyanın küresel bir köy haline gelmiş olması bireyler ve devlet arasındaki ilişkiyi değiştirmiştir. Devlet izni olmaksızın bireylere ulaşılabilenmektedir. Devlet zayıflamakta buna karşın sivil toplum örgütleri öne çıkmakta olduğu görüşleri bulunmaktadır (Yılmaz, 2004: 74).

Günümüzde, devletler arasındaki eski iletişim modeli değişmektedir. Eski modelde ilişkiler sadece hükümetler arasında işlerken, uluslararası örgütler günümüzde olduğu kadar önem teşkil etmemektedir. Devletler hem kendi ülkelerinin hem de uluslararası sahnenin tek aktörü iken, bugün bir dünya ekonomisinin, uluslararası organizasyonların ve küresel bilgi akışının ortaya çıkması eski modeli değiştirmiştir. Uluslararası alanda devletler yalnızca başka devletlerle değil, uluslararası örgütlerle de ilişki kurmak zorundadırlar. Böylece dünya üzerindeki iletişim ağında devletler aktörlerden biri durumuna gelmiştir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için devlet yok olmuyorsa da rolü değişmekte, halkın ve firmalarının refahı için ve değişime ayak uydurmak için yeni stratejiler geliştirmek durumunda kalmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 56-57).

Eroğul'a (1997: 58) göre, sivil toplumculuk günümüzde ulus devleti aşındırmak için kullanılan araçlardan birisi olarak kendisini ifade etmektedir. Ekonomik anlamda güçlü ülkeler, devlet ne kadar toplum yaşamından soyutlanırsa demokrasini o oranda geliştireceğine inanılmaktadır. Eroğul'a göre, doğru sivil toplum anlayışı, devleti zayıflatma çabalarına girmemeli, devleti soyutlamadan devletin

oluşturduğu politikalara yardımcı değildir. Sivil toplum örgütleri ancak böyle davrandığında demokrasi geliştirecektir anlayışı öne sürülmektedir.

3.KÜRESEL SERMAYENİN AKTÖRLERİ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELECEKLERİNE ETKİSİ

3.1. Çok Uluslu Şirketlerin Tanımı

Küreselleşme kavramı ile uluslararası ticaretin önündeki engellerin kalkmış, teknolojide, telekomünikasyonda ve ulaştırma alanında yaşanan gelişmelerle dünya küçülmüş, ulusal ekonomiler birleşme eğilimine girmiş, kültürler birbirine yakınlaşarak ülkeler kendi kendine yeterli olmaktan çıkmıştır. Çok uluslu şirketler (ÇUŞ), küreselleşmenin önemli aktörleri olarak ortaya çıkarak hızla büyümüşler ve devletin dışında ortaya çıkan en önemli aktör durumuna gelmişlerdir. Bu durumun ortaya çıkmasında teknolojideki gelişmeler ve sermaye dolaşımının serbest hale gelmesinin büyük etkisi vardır (Güner ve Yılmaz, 2010). ÇUŞ'lar değişik kaynaklarda uluslararası işletme, küresel işletme, ulus ötesi işletme ve ulus aşırı işletme kavramları ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Seymen ve diğ., 2005: 54). Çok uluslu ya da uluslar üstü şirketler küreselleşme tartışmalarının odak noktasını oluşturmuşlardır (Eşkinat, 1998: 113). 'ÇUŞ' terimi, birden fazla ülkede faaliyet gösteren ulusal şirketleri ifade etmek üzere 1950'li yılların sonuna doğru kullanılmaya başlanmıştır. ÇUŞ teriminin yerine bazı kaynaklarda "Uluslararası Şirketler" terimi de kullanılabilir. ÇUŞ terimi, firmanın mülkiyetinin birden fazla ulusa dağıldığı anlamını verdiği için Uluslararası Şirketler terimi tercih edilebilmektedir (Yıldırım, 1983: 9).

Şirketlerin neden çok uluslu ya da ulus aşırı şirket olduğu konusuna bir açıklama getirmek gerekirse; piyasalar coğrafi bakımdan düzensizdir ve piyasa yönelimli yatırımlar gerekli hale gelmiştir. Bu koşullara sahip olan şirket doğal

kaynaklara ve insan kaynaklarına ulaşabilmek amacıyla ucuz ve niteliksiz iş gücüne ya da nitelikli iş gücüne ulaşabilmek amacıyla başka piyasaya yönelebilir. Diğer yandan şirket kendi iç piyasasında doyum noktasına ulaşmış olabilir, bu durumda kendi doğrudan varlıklarına ihtiyacı olan başka piyasalar belirleyebilir. Başka bir sebep olarak, şirketin kendi piyasalarında olan politik düzenlemelerin kendisini sınırlamasından kaçmak istemesi olarak verilebilir. Ayrıca yabancı piyasanın kendisine uygun olduğunu tespit etmiş ve orada bulunmasının kendisine daha fazla kar getireceği inancı yerleşmiş olabilir ya da başka ülkede bulunmasının kültürel ve politik gerekçeleri bulunabilmektedir (Ritzer, 2011: 219).

Şirketler üç yolla ÇUŞ olabilmektedir. Bunlardan birincisi sıfırdan yatırımlar yani başka bir ülkede tamamen yeni tesislerin açılmasını içerir. İkinci yol satın alma ve birleşmelerdir. ABD şirketi Chrysler'in Alman şirketi Daimler-Benz şirketini kendi bünyesine katması örnek verilebilir. Üçüncüsü ise, stratejik işbirlikleridir. Farklı ülkelerdeki şirketlerin stratejik işbirliklerinin piyasaya girişteki riskleri paylaşmak, özel teknolojiye dahil olmak gibi amaçları bulunmaktadır (Ritzer, 2011: 219).

ÇUŞ'lar sosyal siyasal ve ekonomik sonuçları bakımından son yıllarda birçok incelemeye konu olmuştur. Buna rağmen ÇUŞ'ların herkes tarafından kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur. ÇUŞ kavramı, çok yönlü bir kavram olmakla birlikte her araştırmacı tarafından başka özellikleri ile tanımlanmıştır. ÇUŞ'ler çok yönlü olduğu için yapılan tanımlamalar belli özelliklere göre yapılmıştır (Alpar, 1977: 23-24).

Aynı zamanda konuya yaklaşılana göre de kavrama yönelik yapılacak tanımlamaların içeriği ve anlamı değişiklik göstermektedir. Sanayisi gelişmiş ülkeler için yeni bir yatırım anlamı taşıyan bu kavram özellikle üçüncü dünya ülkeleri için kaynak anlamına gelmektedir. Dış ülkelere kendi ülkelerine para aktarımı, işsizliğin önlenmesi için bir istihdam kaynağı olarak görülmektedirler. Bununla birlikte ÇUŞ'ları yurt dışı istihdam ve kalkınma aracı olarak görüp, kavrama olumlu

anlam yükleyenlerin yanı sıra, yeni bir sömürü ögesi olarak algılayan bir kesimin varlığı da söz konusudur.

Kavrama yönelik tanımlamalar içinde “daha yaygın olan tanımlamalar, şirketin mali ve ekonomik gücü üzerinde durmaktadır. Bu gücü oluşturan özellikler ise, şirketin büyüklüğü, üretimi, diğer ülkelerde sahip olduğu kaynakların değeri ve dünya ölçeğindeki yaygınlığıdır.” Üretim faaliyetleri sonucu gelir elde edilen ve bu üretim faaliyetleri birden fazla ülkede yapılan şirketler ÇUŞ olarak tanımlanmaktadır. (Alpar, 1977: 24).

Başka bir tanımlama daha farklı ölçütler getirmiştir. Buna göre, satış hasılatı 100 milyon doların altında ise, ikiden fazla ülkede üretim faaliyeti bulunmuyorsa ve istihdam edilen işçi sayısı 10.000’in altında ise o şirket ÇUŞ sayılmamaktadır (Alpar, 1977: 24).

Tağraf’ın (2002) belirttiği ÇUŞ tanımı “...uluslararası faaliyet gösteren işletmede seçime bağlı olarak, birden fazla ülkede sürekli personeli olan, personel yapısının bu özelliğine bağlı olarak günlük faaliyetlerde tek bir ülke yönetimin tamamıyla kontrolünde olmayan yatırımlardır” şeklinde ifade edilmiştir.

Çok uluslu firmaların birincil özelliklerinden birisi, yabancı piyasalarla olan yakın ilişkileridir. “Çok uluslu işletmeler, yabancı piyasalarda üretim yapmak amacıyla yatırım yapan ya da farklı ülkelerde rekabet eden işletmelerdir” (Seymen ve diğ., 2005: 53). Aynı zamanda yine Seymen’in (2005: 54) belirttiği gibi “çok uluslu işletmeler, küresel bir temele dayalı rekabetçiliği benimseyen, ilave işletme birimlerine ve mal ve hizmetlerin ihracına dönük olarak kurulan çok büyük kuruluşlardır.”

Sermaye hareketlerine göre bir tanımlama yapılırsa; doğrudan yabancı

sermaye yatırımları (DYSY-Direct Foreign Investment-DFI) adı verilen yatırımlarla, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya, ÇUŞ denmektedir.

Bir diğerk yaklaşıma göre kavram üretim kararlarıyla ilgilidir. Üretim ile ilgili kararların bir merkez tarafından alınması ve denetlenmesi üzerinde durulmaktadır. Buna göre; farklı ülkelerde üretim faaliyetlerinde bulunan şirketlerin üretimle ilgili kararlarının –teknoloji seçimi, kaynak kullanımı, pazarlama yöntemleri vb. – ana şirketin bulunduğu ülkede saptanması ve geliştirilmesi şirketin çok uluslu olma niteliğini belirleyen önemli bir özelliğidir. Bir görüşe göre, toplam sermayenin %51-100 arasında bir oranının ana şirkete ait olması, üretimle ilgili önemli kararlarının ana şirket tarafından alınmasını sağlayacaktır. Üretimle ilgili kararların bir merkez tarafından alınması ÇUŞ' ların en belirgin özelliklerinden birisidir (Alpar, 1977: 25).

Eker ve Koçtürk'ün tanımlamasına göre ise (2012) ÇUŞ'lar; "Ekonomik işletme birimlerinin hukuki şekli ve uğraşı alanlarına bakılmaksızın iki veya daha fazla ülkede faaliyet gösteren; işletme birimleri arasında, küresel stratejiyi oluşturmak üzere uyumlu ve ortak politikaların saptanmasını sağlayan; bir ya da birden fazla karar alma merkezinin etkin kontrolüne dayalı bir karar alma sistemine sahip olan; bilgi, kaynak ve sorumlulukları birimler arasında paylaşan ekonomik işletmelerden oluşan ticari bir teşebbüstür."

ÇUŞ'lerle ilgili yapılan tanımlamalardan yola çıkarak ÇUŞ'un özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

1.ÇUŞ'lar kuruldukları yer (ana merkez) dışında da üretim ve hizmet faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere çok ulusluluk özelliği faaliyetlerini birden fazla ülkeye yayılmasından ileri gelmektedir.

2.Çok uluslulaşma işletmenin tek ulusluluk özelliklerinden taviz vermeden birden fazla ulusal pazara yerleşmesini ifade etmektedir.

3.ÇUŞ'ların bir ana merkezi ve bu merkeze bağlı farklı ülkelerde kurulmuş işletmeleri bulunmaktadır ve bu bağlı işletmeler ana merkez tarafından denetim altında tutulmaktadır.

4.Üretim birden çok ülkede gerçekleştirilmekte ve üretim yoğunluğu ana ülke dışındaki ülkelerde bulunmaktadır.

5.ÇUŞ'ların sermaye yapıları çok güçlüdür ve ülkenin istikrarsızlıklarından ulusal ve uluslararası işletmeler kadar kolay etkilenmemektedirler.

6.ÇUŞ'lar farklı özellikteki pazarlarda faaliyet gösterdikleri için Ar-Ge faaliyetlerine büyük önem vermektedir.

7.ÇUŞ'ların amacı, faaliyetlerinden en yüksek karı sağlamaktır. Üretim ve satıştaki hacimleri çok büyüktür ve bulunduğu ülkede hükümetlerle olan ilişkilerinde çok büyük ekonomik ve siyasal güç sağlamaktadır. Ayrıca piyasada fiyatları, karları ve rekabeti belirleyebilmektedirler (Seymen ve diğ., 2005: 61-63).

ÇUŞ'lar doğrudan yatırım yapan, üretim faaliyetlerine destek veren, ortak yönetim, finansal ve teknik kaynak ile ana firma ve değişik ülkelerdeki şubelerin birleşimi şeklinde ifade edilebilir (Güner ve Yılmaz, 2010). ÇUŞ'ların en önemli özelliklerinden birisi faaliyetlerinin önemli kısmını yurt dışında gerçekleştirmesidir. ÇUŞ'ların yurt dışında faaliyet göstermesinin sebepleri kısaca şu şekilde ifade edilebilir: Yeni yatırım alanları bulmak, maliyetleri düşürmek için ucuz hammadde kaynakları bulmak, daha fazla kar elde edebilmek için ürettiği malları tekel fiyatından satmak, pazarın hacim olarak genişlemiş olması, ÇUŞ'ların tekel durumuna gelmek istemeleri, yüksek miktarlı ulaşım, taşıma maliyetlerinden kurtulmak ve gelişmiş ülkelerin çevre ülkeler üzerinde siyasi ve ekonomik baskıyı devam ettirebilmeleri şeklindedir (Güner ve Yılmaz, 2010).

Genel bir merkezleri olduğu halde faaliyet alanı olarak birden fazla ülkeye bölünmüş olarak faaliyet gösteren ÇUŞ'lar, genel merkez tarafından koordine edilen şubeler ve bağlı şirketlerden oluşur. Bu şirketlerin yatırım, üretim, araştırma faaliyetleri ve personel politikası ile ilgili stratejik kararları ana merkezin bulunduğu genel merkezde alınmaktadır (Aktan ve Vural, 2006).

ÇUŞ yöneticileri her yatırım yaptıkları ülkeyi kendi ülkeleri olarak kabul etmekte, başka bir deyişle, yönetimde milliyetsiz bir politika takip etmektedirler. Bununla birlikte çıkarlar her zaman genel merkez lehinedir. ÇUŞ'lar yalnız az gelişmiş ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de tarafsız bir politika izlemeyip kendi bağlı olduğu ülkenin çıkarlarını ön planda tutmaktadır (Alpar, 1977: 25).

ÇUŞ'ların aldıkları kararların büyüklüğü ve etki alanı giderek artmaktadır. Özellikle son dönemde kimi işletmelerin politika belirleyiciliği bazı ulus devletlerin hakimiyet alanı ile yarışmakta ve kimisine karşı da galip gelmektedir. Buna göre; “Çok uluslu şirketler ulusal sınırlar arasında mal ve hizmet üretir, ürettiği mal ve hizmetleri pazarlar ve dağıtır; fikirleri, zevk ve teknolojileri dünyanın her yanına yayar ve küresel ölçekte planlar yapıp küresel stratejilerini hayata geçirirler. Bu şirketler üretim, finans, teknoloji, güvenlik, enerji ve ticaret başta olmak üzere küresel ekonomik yapının tümünde temel belirleyici konumundadırlar” (Aktan ve Vural, 2005).

ÇUŞ'lar, dünya genelinde yoğun ilişkiler içinde olan yüksek düzeyde gelişmiş uluslararası işletmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Karar alma ve yönetim süreçlerinde küresel bir bakış açısına sahiptir. Buna göre çok uluslu işletmeler;

1- Çok sayıda çok uluslu işletme dünya genelinde iş yapıyor olmasına rağmen, karar alma sürecinde küresel fırsatlar ön plana çıkmaktadır.

2- Çok uluslu işletmenin kabul edilebilir bir orandaki varlıklarının yatırımı uluslararası alana yapılır. Bir görüşe göre bir işletmenin toplam varlıklarının %20' si diğer ülkelerde ise, çok uluslu bir işletmedir. Diğer bir görüşe göre ise, diğer ülkelerdeki faaliyetlerden elde edilen kar ve satış, toplam satış içerisinde en az %35 düzeyinde ise küresel alanda faaliyet gösteren birçok uluslu işletme olarak kabul edilmektedir.

3- Çok uluslu işletmenin fabrika düzeyindeki üretimleri pek çok ülkeyi kapsamaktadır. Bu fabrikalar montaj fabrikalarından, tamamen entegre fabrikalara kadar değişik türde olabilir.

4- Çok uluslu işletme yönetiminin aldığı kararlar dünya perspektifi üzerine kurulu bulunmaktadır (Tağraf, 2002).

Küreselleşme kavramı ile birlikte ÇUŞ'lar devletin yanında ortaya çıkan en önemli aktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavrama karşı olumlu ve olumsuz yaklaşımlar mevcuttur. Kapitalist düzene karşı olanlar için ÇUŞ'lar sömürü düzeninin tüm dünyaya yayılarak hâkim olması ve ulus devletin bağımsızlığı ve meşruiyetine tehdit olarak algılanırken, kapitalist görüş savunucularına göre ÇUŞ'lar yatırımların, teknoloji transferinin ve emek gücünün kalitesinin artışıdaki en önemli etkidir (Eşkinat, 1998: 113-114).

3.2. Çok Uluslu Şirketlerin Tarihsel Gelişimi

Dünya tarihine bakıldığında ticari işlemlerin uluslararası bir boyut kazanması en eski uygarlık tarihine kadar uzanmaktadır. Uluslar arası alanda ilk çalışmaya başlayan ticaret şirketleridir. Ticari şirketlerin uluslararasılaşma faaliyetleri 17 ve 18. yüzyılda başlamıştır. Ticaret şirketleri, günümüzdeki ÇUŞ'ların öncüleri olmamalarına rağmen, ÇUŞ'ların gelişmesi için büyük katkıda bulunmuşlardır.

1850'li yıllardan itibaren büyük ölçekli üretimi mümkün kılan teknolojik gelişmeler, ulaşım, haberleşme alanında yaşanan gelişmeler, 1850'li yılları içine alan yüzyılın sonuna yaklaştıkça ÇUŞ'ların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tam da bu dönemde kapitalist sistem yeni bir evreye geçmiştir. Sanayi alanında firmaların uluslararası bir boyuta ulaşması 19. Yüzyılın sonlarına rastlamaktadır (Çakmaklı, 2011: 30-31). 17 ve 18. yüzyıllarda uluslararası düzeyde çalışan ticaret şirketleri sayılmazsa, sanayi alanında faaliyetleri bulunan ulusal şirketlerin uluslararası düzeyde faaliyet göstermesi 19. yüzyılın son çeyreğine denk gelmektedir. Ancak uluslararasılaşma faaliyetleri 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yoğunlaştığı için ÇUŞ'ların başlangıcı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilmiştir (Köse, 1992).

DÖNEMLER	DÖNEMLERİN ÖZELLİKLERİ	İŞLETME ve POLİTİK SİSTEM ARASINDAKİ
Ticaret 1500-1850	Kişisel arayışlar	İşletmelerin mutlak Egemenliği
Sömürgecilik 1850-1914	Sömürge İmparatorlukları	Sömürgeciliğe Ait Kuramlar
Ayrıcalıklar 1914-1945	Yüksek Gümrük Vergileri Ulusal Sanayi Güçlendirme	Politik ayrıcalıklar
Uluslar arası 1945-1970 1970-1990'lar	Pazar Geliştirme Yüksek Rekabet	Çok Uluslu İşletmelerin ortaya çıkışı, uluslararasılaşma ve bunun getirdiği sınırlamalar. Hükümetlerin birbirleriyle ilişkileri ve özellikle Avrupa ve 3. Dünya Ülkelerinde işbirliği

Kaynak: Mutlu, 1999: 23

TABLO A2: Uluslararası Ticaretin Tarihsel Gelişimi

ÇUŞ'ların tarihi ile ilgili değişik kaynaklarda farklı görüşler bulunmaktadır. ÇUŞ'ların tarihine bakıldığında temeli 16. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. 16. yüzyılda başlayan süreç 20. yüzyılda ÇUŞ kavramına dönüşmüştür (Ecevit, 2008:

48). Tarihe bakıldığında uluslararası ticaret geçmişten günümüze çeşitli evreler geçirmiştir.

1500-1800: Bu dönemde İpek Yolu'na alternatif yolların aranması ile başlayan uzak seyahatler Amerika'nın keşfine ve bu keşiften sonra yeni keşfedilen bölgelerin sömürülmesi Avrupa'daki ticaretin artmasına neden olmuş ve bu dönem Sanayi Devrimi ile sona ermiştir

Bu dönemde İngiliz, Fransız ve Hollanda işletmeleri günümüzdeki ÇUŞ'lara önderlik etmişlerdir. (Ecevit, 2008: 48-49). Yeni bölgelerin keşfi, buradaki doğal kaynakların sömürülmesine neden olarak en çok Avrupa ülkelerine yarımış olduğu ve devlet destekli şirketlerin keşfedilen bölgelerdeki doğal kaynakları sömürdüğü öne sürülmektedir. Bu dönemde uluslararası ticaret, devletlerin otoritesi altında bulunmaktadır. Dutch East India, Hudson's Bay, Massachusetts Bay, Muscovy, Van Diemen's Land şirketleri bu dönemin devlet destekli şirketlerine örnek olarak gösterilebilir (Eşkinat, 1998: 117).

1800-1914: Bu dönemde devlet tarafından üretici ve tüketici piyasalar üzerinde kontrol sağlanarak finansal yatırımlar ile altyapı kurulmuştur. Devletler tarafından doğal kaynak arayışında hızlı artış yaşanmıştır (Eşkinat, 1998: 117). Ayrıca coğrafi keşifler bu dönemde sona ererek ülkeler arası ticaret artmıştır. Sanayi Devrimi sonucu büyük işletmeler kurulmuştur. Bu dönemde kolay elde edilen ucuz mallar önem kazanarak, başka ülkelere yapılan yatırımlarda tarım ve madencilik önemli yer tutmaktadır (Ecevit, 2008: 49).

1914-1945: Bu dönemin en önemli özelliği 1. ve 2. Dünya Savaşları ve bu savaşların dünya ticaretine olan etkisidir. ÇUŞ'lar, 1. Dünya Savaşı sonrası artış göstermiştir. Bu dönemde dış ülkelere, otomobil sanayinde yapılan yatırımlar önemli yer tutmaktadır. Otomotiv sektöründe İngiltere'de, Fransa'da ve Almanya'da otomobil üretimi yapan ilk işletme General Motors'dur.

1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizi'nde şirketler, kriz nedeni ile ellerinde bulundukları stokları başka pazarda değerlendirmeleri, dünya ticaretinin artmasını sağlamıştır (Ecevit, 2008: 49-50). Yaşanan bu kriz, yatırım olanaklarını kısıtlamış ve sermaye fazlası yaratmıştır. Bu dönem tekelleşmenin artmasına sebep olmuştur (Çakmaklı, 2011: 31).

Uluslararası sermaye hareketleri açısından bu döneme bakılırsa; 1920'li yıllarda gelişmiş ülkeler arasında yaşanan sermaye hareketleri portföy yatırımları şeklindeyken, doğrudan yatırımlara doğru şekil değiştirmeye başlamıştır. 1914 yılı öncesi bu şirketlerin portföy yatırımları %90 oranında gerçekleşirken (Güvenç, 1998: 47) 1920 yılından sonra, uluslararası sermaye hareketlerinin üçte birini doğrudan yatırımlar oluşturduğu görülmüştür (Çakmaklı, 2011: 36).

1945 sonrası dönemde doğrudan sermaye yatırımları önem kazanarak sermaye hareketlerinin geleceğini de etkilemiştir (Çakmaklı, 2011: 36). 1914 yılında yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık olarak %55'i birincil üretim sektörlerine, % 20'si demiryolları yapımına, %15'i imalat sanayine ve %10'luk kısmı dış ticaret, dağıtım, kamu yardımları ve bankacılık alanına yapılmıştır. İmalat sanayi yatırımları Avrupa, ABD, İngiltere ve Rusya'da yoğunlaşmıştır (Çakmaklı, 2011: 34).

1945- 1970: Dolaysız yabancı yatırımlarda, Amerikan hakimiyetinin sürdürüldüğü ekonomik emperyalizmin yaşandığı bir dönemdir (Eşkinat, 1998: 118). Bu dönemde 2. Dünya Savaşı sona ererek dünyadaki dengeler değişmiştir. Daha önce var olmayan iki blok (Doğu ve Batı Bloğu) ortaya çıkmıştır. Uluslararası ticaret, dünyadaki dengelere göre hareket etmeye başlamıştır. Amerikan yanlısı ülkeler bu ülkelere gelen şirketlere kapılarını açarken, Sovyet yanlısı ülkeler, ekonomik anlamda sosyalizm düşüncesi ile hareket etmeye başlamıştır. Bu dönemde Amerikan işletmeleri faaliyetlerini tasarruf ve gelişmiş teknolojilere dayandırmasına rağmen Avrupa ve Japon işletmeleri Amerikan işletmelerine göre daha etkili ve tedbirli davranarak, gelişmekte olan ülkelere yatırımlar yapmıştır. ABD'nin, Avrupa'nın

yeniden inşasının sağlanması için kullandığı Marshall yardımları, IMF ve GATT'ın kurulması, doların altına konvertibilitesi, ABD'nin, yabancı yatırımlardan elde edilen kazançların tekrar yatırıma yönlendirildiği takdirde sağladığı vergi muafiyeti politikası, ÇUŞ'ların faaliyetlerini arttırmıştır. Bu gibi durumlar, ÇUŞ'ların artmasının en önemli sebepleri arasındadır. Bu dönemde ABD'li firmaların, ihracat ve yurt dışında üretim birimleri açma konusunda büyük bir avantaja sahip olduğu ve bu durumun ülkeler arasında eşitsizliğe neden olduğu öne sürülmektedir (Çakmaklı, 2011: 37). Savaş sonrası dönemde ABD'nin eşitsiz bir şekilde avantaja sahip olduğu öne sürülse de, daha ihtiyatlı davranan işletmelerin Amerikan işletmelerinin yerini almaya başladıkları (Ecevit, 2008: 50) yönünde görüşler öne sürülmektedir.

ÇUŞ'ların etkinlik biçimleri 2. Dünya Savaşı'ndan sonra değişim göstermiştir. Uluslararası yatırımlar, portföy ve dış doğrudan yatırımlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Portföy yatırımları; sermaye sahibinin sermayesini, yabancı bir ülkeye tahvil veya hisse senedi olarak veya çeşitli kredi araçları ile aktarırsa bu yatırım şekli portföy yatırımdır. Dış doğrudan yatırım ise; bir firma kendi yönetim bilgisini ve kendi teknolojisini başka bir ülkeye aktararak kendi kontrolünde olmak üzere yatırım yapması da dış doğrudan yatırım şeklinde ifade edilebilir. Uluslararası sermaye hareketlerine bakıldığında 2. Dünya Savaşı öncesi önemli bir bölümü portföy yatırımları şeklinde gerçekleşirken, 1950 yılı sonrasında ÇUŞ'ların gelişmesi ile beraber dış doğrudan yatırımların da önemi artmıştır (Yıldırım, 1983: 9-10).

Bazı araştırmacılara göre ÇUŞ kavramı, 1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan bir kavramdır. Bu şirketlerin dış doğrudan yatırım ve dışa açılma oranlarına bakıldığında, 1950 yılının öncesine oranla 10 kat hızlı artış göstermiştir. Örneğin; ABD'de ÇUŞ'ların dışarıda 11,8 milyar dolar doğrudan yatırımı varken 1980 yılında bu yatırım miktarı yıllık %10'luk bir artış hızı ile 213 milyar dolara yükselmiştir.

Dünyada modern anlamda ilk ÇUŞ Uni (Alman) ve Level Brothers (İngiliz) tarafından 1950 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu iki şirket birleşerek Unilever adını almıştır. İlk ÇUŞ olan Unilever ve 60 ülkede faaliyet gösteren, 500 bayisi ile

dünyadaki en büyük şirketi durumuna gelmiştir. Günümüzde bu tür işletmelerin sayısı 37.000'e temsilciliklerinin sayısı 450.000'e ulaşmış bulunmaktadır. (Tağraf, 2002).

ÇUŞ'lara bağlı olan yavru şirketlerin 1950 ve 1970 yılları arasında 55 sektör esas alınarak yapılan araştırmaya göre artış oranlarını gösteren tablo bu yıllar arasında ÇUŞ'ların etkinliğinin arttığını göstermektedir.

	1950	1970
1 veya daha fazla yavru şirketi olanlar	584	1.756
3 veya daha fazla yavru şirketi olanlar	160	666

Kaynak: Alpar, 1978: 39

TABLO A3: Yabancı Ülkelerde Üretim Yapan ÇUŞ Sayısındaki Gelişmeler

Not: 55 sektörü kapsamaktadır.

ÇUŞ'ların ve ÇUŞ'lara bağlı yavru şirket sayısındaki artış ile birlikte rekabet teşvik edilmiştir (Alpar, 1978: 39). Gerek dış doğrudan yatırımlara bakıldığında gerek dışa açılma oranlarına bakıldığında görülen veriler, daha önceki dönemlerle kıyaslandığında ÇUŞ'ların 1950'li yıllardan sonra etkinliklerinin arttığını göstermektedir (Yıldırım, 1983: 9-10). ÇUŞ'ların tarihi hakkında değişik görüşler mevcut olmasına rağmen kesin olarak şu bilinmektedir ki, küreselleşme kavramının hız kazanması ile ÇUŞ'ların etkinliği de hız kazanmıştır.

1970-1990: Bu dönemde Avrupa ve Japon kökenli sermaye artmıştır, eski Doğu Bloğu'na yapılan yatırımlar ve şirket birleşmelerinde artış yaşanmıştır (Eşkinat, 1998: 118). Teknoloji transferleri artmış buna bağlı olarak rekabet de

artmıştır. Bu dönem, uluslararası faaliyetleri karmaşık hale getirdiği öne sürülmektedir. ÇUŞ yöneticileri, bu dönemde kültürel farklılıkları daha fazla dikkate almışlardır (Ecevit, 2008: 50).

1990-2000: Bu dönemde, dünya küresel ekonominin etki alanına girmiş ve ticari savaşlar ön plana çıkmıştır. ÇUŞ'ların ilk zamanlarında temel sorunu, hammaddelerin coğrafi dağılımı iken günümüzde, küresel rekabetin artması ve pazar payı gibi sorunlar, temel sorun haline gelmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar daha önce ABD, AB, Japonya'da daha fazla görülürken, 1990'larda gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar artış göstermiştir. NAFTA ve Asya bölgelerindeki hükümetlerin, ticari ve doğrudan yabancı yatırımları teşvik eden düzenlemeleri ÇUŞ'ların bu bölgelerdeki işlevlerini hızlandırmıştır (Ecevit, 2008: 50-51).

Uluslar arası ticarete ve uluslararası üretime ülkeler açısından bakıldığında, AB ülkeleri, ABD ve Japonya, uluslararası üretimin %86'sını, uluslararası ticaretin ise %82'sini kontrolleri altında tutarken bu rakam en yoksul 48 ülke için %1'dir. 1997-1999 yılları arasında gerçekleşen toplam gelir artışına bakıldığında, bu gelir artışının %58'inin ABD tarafından sağlanmış olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifade ile tüm dünyanın ürettiği toplam gelirin %58'lik bir kısmı ABD'ye gitmiştir (Hasanoğlu, 2001).

ÇUŞ'ların önemi günümüzde de artarak devam etmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde şubeleri bulunan ÇUŞ'ların sayısı, 1970'li yıllarda 7000 civarında iken 2000 yılında 50.000'e yükselmiştir. ÇUŞ'lar günümüzde halen dünya ticaretinin %70'ini ellerinde bulundurmaktadır (Eker ve Koçtürk, 2012). Bu durum ÇUŞ'ların, ekonomiden hayat standartlarına kadar belirleyici durumda olmaları ve ÇUŞ'ların artan önemini göstermektedir.

3.3. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisindeki Yeri

Küreselleşme sürecinin hız kazanması ile teknoloji ve iletişimde büyük gelişmeler yaşanmıştır. 20. yüzyılda mal, hizmet ve bilgi, artan bir ivmeyle serbest dolaşıma girmiştir. Bu süreç, küreselleşme süreci ile paraleldir. Ekonomik ilişkilerin küresel hale gelmesi, 1980'li yıllarından sonra gerçekleşmiştir. 1980'li yıllarda ideolojik farklılıkları esas alan kutuplaşmalar çözülerek liberalleşme sürecine girilmiştir (Tağraf, 2002).

Neo-liberal ideoloji, temelde ekonomik ve siyasal olmak üzere iki boyutlu gibi gösterilse de aslında tek boyutludur. Neo-liberal ideolojinin iki boyutlu gibi görünmesinin temel sebebi, bu ideolojinin toplumun menfaatine olduğu görüşünü kabul ettirmektir. Ekonomik boyutu; serbest ticaret, rekabet ortamı, özelleştirme, deregülasyon gibi kavramlar etrafında şekillenen iktisadi düşünceden kaynaklanırken, siyasi boyutu; demokrasi çevresinde yapılanmış siyasal düşünceden oluşmaktadır. Neo-liberalizm gösterilmek istenilenin aksine tek boyutlu olmanın yanı sıra amacı, uluslararası sermaye sınıfının kendi menfaatlerini ön planda tutan görüşlerinin yaygınlaşması ve menfaatlerinin gerçekleşmesidir. Yani, neo-liberalizm esasen, küresel kapitalist sistemin gereklerine uygun olarak toplumları yeniden yapılandıran ve sosyal ilişkileri buna göre düzenleyen bir proje olarak karşımıza çıkmakta olduğu görüşü ileri sürülmektedir. Neo-liberalizm ideolojisinin üstünlüğü, beş tekelin bir bütün olarak alınmasıyla sağlanmaktadır. Bunlar; küresel ekonominin denetimi, medya ve iletişimdeki tekeller, teknolojik tekeli, dünyanın doğal kaynaklarının tekeli kullanımı, kitlesel yok etme silahlarının tekeli olarak gösterilmektedir. Bu tekellerin sahipleri de küresel sermayeye sahip olan sınıf olduğu ileri sürülmektedir (Ülman, 2001: 106-107).

İlhan'a göre (2012); liberalleşme süreci ÇUŞ'ları desteklemiştir. Şöyle ki; neo-liberal uygulamalar ile devletin ekonomideki rolü hafifletilerek ekonomik alan büyük ölçüde ÇUŞ'ların kontrolüne girmiştir. Bu süreçle beraber ÇUŞ'lar ekonomik alanda büyük bir güce sahip olmuşlardır.

Günümüzde neo-liberal ideolojinin temsilciğini yapan hükümetler iş başına gelerek devletin ekonomideki rolünü yeniden yapılandırarak küresel çapta özelleştirme politikaları hızlı bir şekilde yayılmıştır. ÇUŞ'lar da bu süreç içinde etkinliğini artırarak yayılmıştır.

Bir görüşe göre; ÇUŞ'ların hakimiyet ve sayılarının artması ile ulusal ekonomilerin karar alma mekanizmalarının yok olması doğru orantılıdır. ÇUŞ'ların sayı ve gücünün artması, küreselleşmenin getirdiği bir durumdur. Çok uluslulaşmanın ölçülebildiği birçok ölçüt mevcuttur. Bunlardan bazıları, ÇUŞ'ların aktif olduğu ülke sayısı, yabancı ortaklarının sayısı, uluslararasılaşmış gelir, stok, yönetim düzeyi, Ar-Ge oranları, farklı ekonomiler üzerine nasıl etki ettiği gibi ölçütler bulunmaktadır (Özdemir, 2002). Dünya ekonomisine ve dünyada gerçekleşen toplam ticarete artan ölçüde hakim olmaya başlayan ÇUŞ'lar, diğer ÇUŞ'larla birleşerek daha büyük kuruluşlar haline gelmektedirler. Örneğin; 1981 yılında ÇUŞ'lar arasında yaklaşık değeri 200 milyar dolar olarak gerçekleşen 200 birleşme meydana gelmiştir. 1994 yılında birleşme sayısı 17.000'e mali değeri ise yaklaşık 500 milyar dolara yükselmiştir. 1997 yılında 24.000 birleşme ve mali değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolar civarında gerçekleşmiştir. 1998 ve 1999 yılları arasında 30 çok büyük birleşme gerçekleşmiştir. Mobil-Exxon, British Aerospace-Marconi, Ford- Volvo, Renault- Nissan gibi şirketlerin birleşmeleri dikkat çekmiştir. Bu birleşmeler ile ÇUŞ'ların dünya ekonomisini hakimiyet kurma süreci hızlanmıştır. Günümüzde yaklaşık olarak değerler verildiğinde, her temel malın üretiminde dünyadaki 10 büyük firmanın üretimdeki payı %75-90 arasında değişmektedir. Dolayısı ile kalan firmalara dünya pazarından küçük bir bölüm kalmaktadır (Öymen, 2000: 43-44).

ÇUŞ'ların yayılmalarında ölçek ekonomileri önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. ÇUŞ'lar üretimlerini arttırırken piyasalarını da genişletirler. Bu durum, ÇUŞ'ların ortalama maliyetini düşürerek, ulusal şirketlere göre daha avantajlı duruma getirmekte ve yayılma hızlarını arttırmaktadır (Özdemir, 2002). Bu şirketler ulus devlette yerleşik olmaktan çıkarak hiçbir devlete bağlılık duymayan şirketlere

dönüştüğü görüşleri öne sürülmektedir. Bu görüşe göre gelişmeler şunu göstermektedir ki, uluslararası sermayenin çıkarları ile ulus devlet politikaları çatışma içine girerek ulus devletleri dezavantajlı duruma düşürmektedir. Günümüzde bu şirketler çıkarlarını uluslararası hukuk kuralları ile korumaya çalışmaktadır.

ÇUŞ'lar faaliyetleri ve global stratejileri ile yatırımların düzeyini, ticari akımları ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşacağı bölgeleri belirleme düzeyine gelmişlerdir. Aynı zamanda teknoloji transferi konusunda da en önemli aktörlerin başındadır. Sermaye ve teknolojinin yoğun olduğu ülkelere yatırım yaparak, hangi ülkelerin rekabet gücü ve refahını sürdüreceğini belirleme gücüne sahiptir (Cebeci, 2008). Aynı zamanda ÇUŞ'lar yeni üretim birimlerinin nerede inşa edileceğini belirleyen kurumlardır (Eker ve Koçtürk, 2012).

Son yıllarda ÇUŞ'lar üretimlerini, ana ülke dışında, el emeği ve üretim girdilerinin ucuz olduğu bölgelere doğru transfer etme eğilimine girmişlerdir. Üretimin gerçekleştirildiği ülkelere gövde ülkeler adı verilmiştir. Örnek olarak Nestle şirketi verilebilir. Nestle şirketinin merkezi İsviçre'dir. Toplam üretiminin yaklaşık % 98'ini başka ülkelerde gerçekleştirmektedir. Aynı eğilim ABD merkezli ÇUŞ'larda da görülmektedir. Bu şirketler üretimlerinin ortalama %20'sini ABD dışındaki ülkelere kaydırmışlardır (Öymen, 2000: 44).

ÇUŞ'lar bir ülkeye yatırım yapmadan önce o ülkenin çok kaynaklılık ve çok değerlilik düzeylerine bakmaktadır. Hangi ülkeye yatırım yapacağına, fırsatları ve riskleri göz önünde bulundurarak karar vermektedir. Çok kaynaklılığın artması ÇUŞ'ların girecekleri ülkelerdeki stratejilerini maliyet temeli değil, değer temeline göre belirlemelerini sağlamaktadır. Değerlerin çok belirleyiciliği de ihracat yerine doğrudan yabancı yatırımcı olarak girme eğilimini arttırmakta olduğu öne sürülmektedir.

ÇUŞ'ların aktiviteleri çok kaynaklılık ve çok değerliliğin yüksek veya düşük olmasına göre belirlenmektedir. Çok kaynaklılık yüksek, çok değerlilik düşük ise ÇUŞ'ların piyasaya ihracat vasıtasıyla girmesi gerekmektedir. Çok kaynaklılık

düşük, çok değerlilik yüksek ise de doğrudan yabancı yatırım şeklinde piyasaya girişi gerektirmektedir.

ÇUŞ'ların yabancı aktiviteleri, piyasa yapılarındaki, etnik yapılarındaki, gümrüklerdeki, hukuk sistemlerindeki, dillerdeki farklılıklar yok olana kadar devam edecektir. Bu farklılıkların kalkması ile (tam küreselleşme düzeyi) ulus devletlerin sonunu geleceği vurgulanmaktadır (Özdemir, 2002).

Dünya ekonomisine bakıldığında, büyük oranda ÇUŞ'ların hakimiyeti söz konusudur. Şöyle ki; dünyadaki en büyük 100 ekonomik birime bakıldığında 49'u ülke iken 51'i şirkettir. Başka bir karşılaştırma ise; şirketlerin satışları ve ülkelerin GSMH'larıdır. Buna göre; zirvedeki ilk 200 şirketin toplam satış hacmi, dünyadaki toplam ekonomik faaliyetlerden daha hızlı artmakta ve en büyük 10 ülke ekonomisi haricinde diğer ülke ekonomilerinden daha büyük olmakla birlikte, yoksulluk çeken 1,2 milyar insanın yıllık gelirinin toplamının yaklaşık 18 katına eşittir.

Günümüzde yaklaşık 61 bin civarında 900 binden fazla şubesi bulunan ÇUŞ mevcuttur. Bu şirketler dünyada gerçekleşen toplam ihracatın üçte birini ellerinde tutmaktadır. Aynı zamanda dünyanın Gayri Safi Milli Hasıla'sının onda birine eşittir (İlhan, 2012). Bu verilere bakıldığında ÇUŞ'lar gerek sayıları gerekse faaliyetleri ile dünyada önemli bir yere sahiptir.

Şirket	Sektör	Kazanç(Milyon \$)	Ülke	GSYİH(\$)
1)Royal Dutch Shell	Petrol	458.361	Güney Afrika	492.155
2)Exxon-Mobil	Petrol	442.851	Mısır	441.584
3)Wal-Mart	Perakende	405.607	Kolombiya	395.663
4) BP	Petrol	367.053	Venezuela	357.795
5)Chevron	Petrol	263.159	Çek Cumhuriyeti	257.696
6)Total	Petrol	234.674	Singapur	238.503
7)ConocoPhillips	Petrol	230.764	İsrail	201.323
8)ING Group	Finansal Servisler	226.577	Danimarka	201.249
9)Sinopec	Petrol	207.814	İrlanda	197.111
10)Toyota Motor	Otomotiv	204.352	Finlandiya	188.219

Kaynak: Eker ve Koçtürk, 2012

TABLO A4: 2009 Verilerine Göre Listedeki İlk 10 ÇUŞ'un ve Ülkelerin GSYİH'nın Karşılaştırması.

Küreselleşme son yıllarda küresel düzeyde ekonomik entegrasyonun artmasına bağlı olarak, piyasa ekonomisi etkisini küresel ölçekte arttırmıştır. Uluslar arası ticaret ve finansal faaliyetlerde serbestleşme hız kazanarak ÇUŞ'ların önemini arttırmıştır. Tablodan da anlaşılacağı üzere (A4), ÇUŞ'ların elde ettiği kazanç birçok ülkenin GSYİH'den daha fazladır. ÇUŞ'lar dünya ticaretinin %70'ini ellerinde bulundurmaktadır (Eker ve Koçtürk, 2012). ÇUŞ'ların 1 yıl içindeki satış hasılatı, bazı ülkelerin GSYİH ya da GSMH'ından daha büyüktür. Endonezya'nın 1994 yılında GSYİH'ı 175 milyar dolar iken General Motors'un (ABD şirketi) 1994 yılındaki satış hasılatı 169 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılına ait başka bir veri ise, Türkiye ve Danimarka'nın ayrı ayrı GSYİH'ı 1994 yılında yaklaşık 150 milyar dolar iken, Ford (ABD şirketi) Şirketi'nin 1994 yılında satış hasılatı 137 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde IBM, Unilever, Nestle, Sony gibi

ÇUŞ'ların sahip olduğu güç, birçok devletin sahip olduğu katma değerden daha büyüktür. Konuya geliştirmekte olan ülkeler açısından bakılırsa; 1994 yılında en büyük 5 ÇUŞ'un satış hasılatı toplamı yaklaşık 871 milyar dolar iken, tüm geliştirmekte olan ülkelerde gerçekleşen GSYİH tutarı 77 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Gültekin, 2006). Günümüzde dünyanın en büyük 100 ekonomisi göz önüne alındığında yarısından fazlasını bu şirketler oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, günümüzde şirketler, ülkelerden büyük hale gelmiştir (Yılmaz, 2004: 311). Bu durum ÇUŞ'ların çok büyük bir ekonomik güce sahip olduğu ve dünya ekonomik yapısının ÇUŞ'lar tarafından şekillendirilmesine olanak verildiğini göstermektedir (Gültekin, 2006).

Son yıllarda ÇUŞ'ların artan önemi ve sayıları gündemi oluşturmaktadır. Kimi görüşe göre ÇUŞ'lar ulus devletin sonunu getirecektir. Kimi görüşe göre ise, ÇUŞ'lar var olduğu sürece ulus devlet önemini korumaya devam edecektir. ÇUŞ'ların ulus devletle ilişkisi birçok araştırmaya konu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Elde edilen verilerin ışığı altında, ÇUŞ'ların faaliyetleri ve sayıları ile dünya ekonomisinin büyük bölümünü oluşturduğu, su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4. Çok Uluslu Şirketlerin Geliştirmekte Olan Ülkelerin Ekonomilerine Sosyo-politik ve İktisadi Etkileri

ÇUŞ'lar ekonomik güçlerini ve coğrafi etki alanlarını hızla arttırmaktadır. Sermaye ve üretimin küreselleşmesini hızlandırarak, kitle iletişim araçlarına hakim olarak küresel düzeyde tüketim kültürünü yayarak tüm iktisadi faaliyetlerde belirleyici duruma gelmişlerdir (Aktan ve Vural, 2006).

En büyük 100 ÇUŞ'dan 96'sı gelişmiş ülkelerdedir. ÇUŞ'lar gelişmiş ülkelerde olduğu kadar, geliştirmekte olan ülkelerde de sayı ve önem bakımından artan bir grafik sergilemiştir. ÇUŞ'lar sürekli olarak birleşmekte ve büyümektedir. Örnek olarak Hindistan menşeli bir şirket olan Tata Motors'un Jaguar ve Rover'ı satın alması verilebilir (Ritzer, 2011: 220-221). Bu şekilde tekeli bir yapı oluşturarak, ekonomik alanda söz sahibi olmaktadır. Ekonomiyi şekillendirip yön vermektedirler.

Hem gelişmiş ülkelerdeki durumundan dolayı, hem de gelişmekte olan ülkelerde artan önemi sebebiyle ÇUŞ'lar geniş bir egemenlik alanına sahiptir (İlhan, 2012).

Küreselleşme süreci ile ÇUŞ'ların faaliyetleri hız kazanmıştır. ÇUŞ'lar iş gücünün ucuza mal olması, yeni pazarlar, yeni ekonomik ve politik etki alanlarının keşfedilmesiyle daha cazip hale gelmiştir. ÇUŞ'lar stratejik bir politika izleyerek hareket etmektedir. Sermayenin fiyatı nerede en ucuzsa, sermaye oradan elde edilerek, en yüksek kar getirecek yerde kullanılmaktadır. Kısa vadede zarara sebep olsa bile, uzun vadede kar getirecek stratejilere göre hareket etmektedir. Bu stratejilerin ekonomik olduğu kadar siyasi amaçları olabilmektedir (Sönmezoğlu, 1999: 52).

ÇUŞ'lar etkinlikleri ve sahip oldukları ekonomik güçleri bakımından, küreselleşme sürecinde devlet karşısında ortaya çıkan en önemli aktörlerden biri olmuştur. Bu güç sayesinde küresel düzeyde ekonomik, kültürel, sosyal olmak üzere tüm alanlarda etkilerini arttırmıştır. Örneğin, bugün bir medya devi, dünyanın en ücra köşelerindeki ahlaki kavramlardan, sosyal kurallara kadar ciddi değişikliklere neden olabilmektedir. Bir görüşe göre; ülkelerdeki siyasi iktidarlar her radikal kararda ÇUŞ'ların desteğini aramaktadır. Medya, meydana gelen olayları istediği gibi gösterdiğinden, iktidarlar aksi hareketlerinde desteklerini kaybederek yerlerinden olabilmektedir (Canbay, 2007: 76).

ÇUŞ'lar serbest ticaret ve küreselleşme süreciyle hızla büyümektedir. ÇUŞ'ların gelişmekte olan ülkelere yaptığı yatırımlar, istihdam ve ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkiler meydana gelmektedir. Bu düşünce ile, gelişmekte olan ülkeler de yatırımları ülkelerine çekmek için çaba göstermektedir (Gültekin, 2006). Gelişmekte olan ülkeler, sınırlar arasında hareket edebilen üretim faktörlerini kendi ülkelerine çekebilmek amacıyla, sınırları dahilindeki bölgenin yatırım iklimini elverişli hale getirmek için çaba göstermektedir. Bu durum rekabet ortamını doğurmaktadır (Aktan ve Vural, 2006). Bunun yanı sıra ÇUŞ'ların gelişmekte olan ülkelere yaptığı yatırımlar ile bu ülkelerdeki ucuz iş gücünü kullanarak, emeği

sömüren tutuma ek olarak çevreyi tahrip edici durumlara sebep oldukları konusu yoğun eleştirilere konu olmaktadır (Gültekin, 2006).

Küresel dünya, gelişmiş ülkeler ve ÇUŞ'ların hakim olduğu bir alan haline almıştır. Bu süreçte birçok insan, temel insani haklarından mahrum olarak yaşamaktadır. Gelişmiş ülkelerde ÇUŞ'lar, siyasi partilere para yardımıyla bulunarak siyasi sistemi kendi çıkarları için yönlendirirken, az gelişmiş ülkelerde ise uluslararası kuruluşların zorlaması ile uluslararası sermayenin çıkarlarına uygun bir yapı oluşturulmakta olduğu görüşü öne sürülmektedir (Yılmaz, 2004: 308-309). Ekonomistlerin küreselleşme ile ilgili kabul ettiği iki olgu bulunmaktadır. Birincisi ülkeler arasında kişi başına düşen gelir farkı, yoksul ülkeleri daha da yoksullaştırırken zengin ülkeler daha da zenginleşmektedir. İkincisi de gelişmekte olan ülkelerin gelir dağılımını bozmaktadır (Özdemir, 2002).

Dünya nüfusunun yaklaşık %4'ünü oluşturan ABD nüfusu, dünyada tüketilen enerjinin yaklaşık %25'ini tüketmektedir. Bir görüşe göre; tüm dünyada gerçekleşen mal ve hizmet üretimi, ÇUŞ'ların ellerine geçerek tekelleşmeye neden olmaktadır. Üretimde meydana gelen bu büyük orandaki artışlara rağmen en büyük 500 listesinde, çalışan işçi sayısı azalmakta buna karşılık işsizlik oranı giderek artmaktadır. ÇUŞ'lar yüksek karlar elde ederken, bu şirketlerde çalışan alt kesimler aldığı ücretlerle açlık sınırında yaşadığı görüşleri öne sürülmektedir (Yılmaz, 2004: 308-309).

Kısaca ÇUŞ'lar sahip oldukları ekonomik güç ile insanlığa yön vermektedirler. Günümüzde ekonomi, belirleyici durumda olduğu için büyük ekonomik güce sahip dünyanın birçok devletinden daha fazla mal varlığına sahip olan bu şirketler ekonomiden siyasete, siyasetten kültüre her türlü alanı etkilemektedir.

3.5. Küreselleşmenin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Etkileri

Küreselleşme kavramı daha önce de bahsedildiği gibi, son zamanlarda sıklıkla kullanılan bir kavram olmasına rağmen tanımı konusunda görüş birliği yoktur. Dünyanın kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda bütünleşerek tek pazar haline gelmesi şeklinde tanımlanabilecek küreselleşme, devletin ekonomiye en az şekilde müdahale etmesi durumunda piyasa koşullarının dengeleneceği doktrini ile gelişmiştir. Küreselleşme olgusu, 1980'lerde piyasa ekonomisi ve liberalleşme politikalarıyla uygulama alanı bulmuş ve 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bu süreç daha da gelişmiştir. Küreselleşme sürecinde Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Avrupa Serbest Ticaret Alanı (EFTA), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi bölgesel ekonomik bütünleşmeler de gerçekleştirilmiştir (Bakan ve Kocağ, 2012).

Bölgesel birleşmelerin yanı sıra küresel çapta iktisadi faaliyetlerde büyük bir entegrasyon oluşmakta ve bu entegrasyondan bütün ülkeler eşit bir şekilde faydalanamamaktadır. Her dönemde küresel ekonomi birkaç güçlü ülkenin ve bu ülkelerdeki firmaların ellerinde bulunmaktadır. Dünyada gerçekleşen toplam iktisadi faaliyetlerin büyük çoğunluğu Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Doğu-Güney Doğu Asya-Pasifik ülkeleri arasında gerçekleşmektedir. Bunun dışında kalan ülkeler uluslararası ticarete çok fazla söz sahibi değildirler. Üçlü ticaret bloğunda yer alan ÇUŞ'lar uluslararası faaliyetlerini kendi ülkelerinde gerçekleştirmekte ya da kendi bölgesi haricinde kalan diğer iki bölgede gerçekleştirmektedir (Aktan ve Vural, 2006).

Gelişmekte olan ülke kavramı ile o ülkenin elde ettiği gelir ile doğru orantılıdır. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, o ülkenin kişi başına düşen gelir düzeyi temel ölçüt olarak alınmaktadır. Kişi başına düşen milli geliri 1000 doların altında ise o ülke az gelişmiş, 1000 ile 10000 dolar arası ise gelişmekte olan ülke ve kişi başına

düşen milli geliri 10000 doların üzerinde ise o ülke gelişmiş ülke olarak tanımlanmaktadır (Karagül, 2000 b: 73).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de bu ekonomik bütünleşmeler ile küreselleşme sürecinde yerlerini almışlardır. AB, NATO, NAFTA gibi birçok örgüt bulunmaktadır. Bu örgütlere üye olan ülkeler üye olmadan önce bu örgütlerin kurallarını kabul etmek durumundadır. Bu durum, dış ilişkilerde egemenlik alanını kısıtlayıcı etkiler yapmaktadır. Küreselleşme sürecine uyum sağlamak amacıyla bu ülkeler üye oldukları bu örgütlerden bağımsız hareket edemeyerek kendi egemenlik alanlarını bir nevi kendi iradeleriyle sınırlandırmaktır (Cebeci, 2008). IMF ve Dünya Bankası, egemenlik alanını sınırlama bağlamında, bahsedilen uluslararası kuruluşların en önemlilerini teşkil etmektedir. Görüldüğü üzere küreselleşme ile ortaya çıkan uluslararası kuruluşlara üye olmadan önce kurallarını kabul etmek, ulus devletin egemenliğini ortadan kaldıracabilecek nitelikte etki yaratmaktadır.

Bu kuruluşlar izledikleri politikalar ile, küresel bağlamda ekonomik ilişkilerin neo-klasik öğreti öngörülerini çerçevesinde biçimlenerek dünya ticaretini genişletmiştir. Ekonomik anlamda dünya ticaretinin artmasını sağlamasına rağmen, küresel anlamda sosyal sorunların çözülmesine katkı sağlayamamıştır (Cebeci, 2008). Bu konuda Birleşmiş Milletler'in işlevi örnek verilebilir. Birleşmiş Milletler'in ana çalışma konuları, barışın korunarak sürekliliğinin sağlanması, siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelerin sağlanması ve sürdürülmesi, adalet ve hukuk alanında gelişmelerin sağlanması şeklinde özetlenebilmektedir. Birleşmiş Milletler kuruluğu yarım yüzyılı geçmiş ve barışın korunması, ana çalışma konusunu oluşturmasına rağmen dünyanın çeşitli bölgelerinde savaşlar ve çatışmalar hala sürmektedir. Dünya çapında mutlak barışın sağlanması konusunda Birleşmiş Milletler'in işlevi tartışmalara konu olmaktadır ve başarısız olarak kabul edilmektedir (Canbay, 2007: 84).

Küreselleşme kavramı Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla hız kazanmıştır. Teknolojideki gelişmeler ile birlikte doğal olarak refah artışı beklenmektedir. Refah

artışı fiilen gerçekleşmektedir. Ancak, refah artışı gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmamaktadır. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki; küreselleşme ve teknolojideki gelişmeler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yoksulluğun artması, fakirin daha da fakir olması ile sonuçlanmaktadır. Bu ülkelerde kişi başına düşen gelir daha da azalmaktadır. Küreselleşme kavramı gelişmiş ülkeler için zenginlik getirirken gelişmekte olan ülkeler için aynı sonucu getirmemiştir. Hatta küreselleşme kavramı köleliğin yeni adıdır şeklinde yorumlar yapılmaktadır.

Gelişmiş (merkez) ülkeler, yeni dünya düzeninin ancak küreselleşme ile sağlanacağını, bu düzenin zenginlik ve refah getireceğini, bu olguya karşı çıkmamanın anlamsız olduğunu, teknolojinin nimetlerinden olan medyayı kullanarak tüm dünyaya lanse etme gayretinde olmuşlardır. Bu süreç içinde küreselleşme; gelişmekte olan ülkeler için eşitsizlik, yoksulluk ve korkunun adı olurken, gelişmiş ülkelere ise zenginlik getirmiştir (Canbay, 2007: 69-71).

Dünya Bankası'nın 2000 yılındaki verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık %60'ı dünya gelirinin yalnızca %6 buçüğünü paylaşmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %15'lik bir bölümü de dünya gelirinin yaklaşık %78,30 gibi bir dilimini paylaşmaktadır (Karabıçak, 2002). Küreselleşme kavramı ile küresel sermayeye gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler hakim olarak sermayeyi yönlendirmişler ve sermayenin nereye gideceğini belirlemişlerdir. Sermayenin serbestçe dolaşımı gelişmiş ülkelere refah artışı şeklinde yansıyor mutluluk getirirken bu ülkelerin dışındaki çoğunluğa da hüznü getirmiştir (Canbay, 2007: 69-71).

Her yıl milyonlarca insan açlık sebebiyle hayatlarını kaybetmektedirler. Bu durum, gelişmiş ülkelerin gelirlerinin % 0,1'lik bir kısmını bunun için ayırmaları ile çözülebilecek bir durumdur. %1'lik gelir, yaklaşık 25 milyar dolara karşılık gelmektedir ve bu rakam da dünyadaki tüm fakirlerin hayatlarının kurtulmasına yetebilecek bir rakamdır. Bunun bilinmesine rağmen gelişmiş ülkeler bu durum karşısında duyarsız kalmaktadır. Eşitsizlik artmış ve bu durumu çözebilecek

mekanizma henüz oluşturulmamıştır (Karabıçak, 2002). Özellikle bu durum küreselleşme karşıtları için önemli bir veri olmakta ve küreselleşmeyi eleştirmek maksadıyla kullanılmaktadır.

3.6. Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketlerin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme sürecinde devlet dışında ortaya çıkan en önemli aktörlerin başında ÇUŞ'lar gelmektedir. Küreselleşme sürecinde ÇUŞ'ların, devletin yerini alacağını savunan görüşler bulunmaktadır. Aynı zamanda devletin önemini devam edeceğini savunanlar da önemli bir çoğunluğa sahiptir (Ritzer, 2011: 218-219).

ÇUŞ'ların uluslararası siyasi sistemde artan önemi aşikardır. Faaliyetleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu faaliyetleri ölçmek için birkaç yol bulunmaktadır. Bunlardan biri ÇUŞ'ların başka ülkelere yapmış oldukları DYY'lardır. ÇUŞ'ların bir ulus devlete yapmış oldukları yatırımların, yatırımdan başka bir amacı olduğunu, asıl amacın şirketin faaliyetlerini kontrol etmek ve o şirketin hareketlerini kontrol altına almak olduğu görüşünü savunanlar bulunmaktadır (Ritzer, 2011: 218-219).

DYY'lar salt sermaye yatırımı şeklinde olabileceği gibi başka ülkede şube açmak şeklinde de olabilmektedir. ÇUŞ'lar yarattığı fırsatlar bakımından tüm dünya ülkeleri için de aynı öneme sahip olması gerekirken verilere bakıldığında, en büyük ilk 100 ÇUŞ'un, gelişmiş ülkelerde olduğu bilinmektedir. DYY'ların üçte ikisinden fazla bir kısmı gelişmiş ülkelere yönelmiştir (Ritzer, 2011: 218-219).

ÇUŞ'ların başka bir faaliyet alanı da portföy yatırımlarıdır. Bu yatırım, başka bir ülkeden tahvil ve hisse senedi alımını içermektedir. Bu yatırımın amacı DYY'de olduğu gibi kontrol sağlamak değil, mali kazanç elde etmektir (Ritzer, 2011: 218-219).

ÇUŞ'lar ithalat-ihracat yapmak, başka ülkelerde yatırımlar yapmak, dış piyasalara lisans satmak, dış piyasalarda üretim yapmak gibi birçok etkinlik ile

uluslararası piyasaya girebilmektedir (Dağı, 2007: 497). Ayrıca sıfırdan yatırımlar, satın almalar, birleşmeler, stratejik işbirlikleri gibi yöntemlerle de başka piyasalara girebilmektedir (Ritzer, 2011: 223).

YDD diye ifade edilen süreç, dünyanın her yayına yayılmış olmakla birlikte büyük ölçüde ÇUŞ'lar tarafından yönlendirilmektedir. Ulus devlet içerisine yoğun sermaye girişinin ulusal sermayeyi büyük ölçüde etkilediği görüşü savunulmaktadır. Yerli girişimciler yabancı şirketler ile birleşerek ulusal çıkarlardan uzaklaşmış yabancı sermayenin çıkarlarına göre politikalarını ve stratejilerini belirlemiştir. Böylece bağlı olduğu ulus devletin çıkarlarını yok sayarak dünya ekonomisi ile bütünleşmiştir. Bunun sonucu olarak ÇUŞ'ların güçlenerek ulus devleti tehdit eder duruma geldiği savunulmaktadır (Coşkun, 2009: 380).

ÇUŞ'ların etkileri dikkate alınırsa merkez ülke ve eksen ülke açısından yarar sağlarken zarar da verebilmektedir. ÇUŞ'ların büyük bir çoğunluğu gelişmiş ve sanayi ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler merkez ülke olarak kabul edilmektedir. ÇUŞ'lar az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin kalkınmasında bir araç olabilirken, sahip olduğu ekonomik kaynaklarla eksen ülkelerin ekonomilerini yönlendirebilmekte hatta bu ülkelerin kendi ülkeleri üzerinde kontrolünü kaybettirebilmektedir (Dağı, 2007: 502). Bir yandan kalkınma ve istihdam yaratma konusunda olumlu etkileri bulunurken ekonomik anlamda eksen ülkeleri yönlendirebilmekte ve artık bu ülkeler ekonomik anlamda bağımsız olarak hareket edememektedir. Bunun yanı sıra ÇUŞ'ların gelişmekte olan ülkede başka dezavantajları da mevcuttur. Örnek olarak; ÇUŞ'lar az gelişmiş ülkelere bulunan hammaddeyi gelişmiş ülkelere ucuz fiyattan ihraç ederek mamul mallara dönüştürmektedir. Mamul mallara dönüştürdükleri malları yüksek fiyatlardan az gelişmiş ülkelere satmaktadır. Bu durumda az gelişmiş durumda bulunan ülkeler sömürülen tarafta bulunmaktadır (Dağı, 2007: 501). ÇUŞ'ların gelişmekte olan ülkelere başka bir dezavantajı da; ÇUŞ'ların bulunduğu ülkelerin dış borçlarının tamamı bu ülkelerin kendisine ait değildir. Bu ülkelere yerleşmiş ÇUŞ'ların dünya

piyasalarından o ülke üzerinden aldıkları borçlar da o ülkenin dış borçları arasında görünmektedir (Öymen, 2000: 45-46).

Küreselleşme kavramı bireyler, toplumlar ve devletler arasında karşılıklı bağımlılığın artarak derinleştiği bir süreçtir (Aktan ve Vural, 2006). Günümüzde piyasalar ve toplumlar her geçen gün birbirinden daha çok etkilenmekte ve ulusal politikaları geçersiz kılabilmektedir (Coşkun, 2009: 380). Bu durum ulus devletin politikalarının uygulanma oranını azaltmaktadır.

Küreselleşme kavramı ile beraber uluslararası sermayenin hareketliliği artmıştır. Bu durum küresel anlamda sosyal eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır. Bir örnekle açıklamak gerekirse; dünyada en çok kazanan 225 kişinin serveti (yaklaşık 1 trilyon dolar), dünya nüfusunun en yoksul %47'sinin yıllık gelirine (2,5 milyar dolar) eşittir. Aynı zamanda dünyadaki en zengin 3 kişinin toplam varlığı, 48 en az gelişmiş ülkenin milli gelirleri toplamından daha fazladır (Aktan ve Vural, 2006). G7'ler dünyadaki toplam nüfusun %11'ini oluşturmasına rağmen dünyadaki toplam GSMH'nın 2/3'üne sahip olmaktadır. Örnek olarak, New York'daki elektrik tüketimi Afrika kıtasının toplam elektrik tüketiminin yarısından daha fazladır (Hasanoğlu, 2001). Sosyal açıdan değerlendirilirse; dünyada ilköğretim çağına gelen 104 milyon çocuk okula gidememekte, 831 milyon kişi yetersiz beslenmekte, 1,1 milyar insan günde 1 dolardan az bir gelirle yaşamını sürdürmeye çalışmakta, 1,2 milyar insan sağlıklı suya ulaşamamaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik de gitgide artmaktadır (Aktan ve Vural, 2006). Her sene açlıktan yaklaşık 38 milyon insan hayatını kaybederken, yaklaşık 800 milyon insan yetersiz beslenmeye bağlı olan hastalıklarla mücadele etmektedir (Hasanoğlu, 2001).

Dünyadaki en zengin 200 kişinin toplam servetleri, dünyadaki en yoksul 2,5 milyar insanın toplam gelirinde fazla olmakla birlikte en zengin 200 kişinin 112'sinin ABD'li olduğu görülmektedir. Dünyanın en zengin 3 kişinin sahip olduğu toplam servetinin toplamı, en yoksul 48 ülkenin GSYİH'den fazladır. Dünyanın en yoksul ülkesine kıyasla en zengin ülkesinde kişi başına düşen milli gelir 228 kat daha

fazladır (Hasanoğlu, 2001). Dünyadaki en zengin ülkenin kişi başına düşen milli gelirinin en yoksul ülkenin milli gelirine oranı 19.yüzyıl sonunda 1/9 olarak gerçekleşirken günümüzde 1/60'a kadar yükselmiştir (Aktan ve Vural, 2006). Gelir dağılımındaki eşitsizlik konusunda, küreselleşme sürecinin hız kazandığı 1980'li yıllardan başlanarak gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından 2005 yılına kadar olan bu ülkelerin elde ettikleri reel gelirler dikkate alınarak yapılan çalışmada şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

Yıllar	Ülkeler	Kişi Başına Düşen Milli Gelir
1980	Gelişmiş Ülkeler	9 440 ABD \$
1980	Gelişmekte Olan Ülkeler	1 420 ABD \$
1980	Az Gelişmiş Ülkeler	240 ABD \$
1995	Gelişmiş Ülkeler	24 930 ABD \$
1995	Gelişmekte Olan Ülkeler	2 330 ABD \$
1995	Az Gelişmiş Ülkeler	280 ABD \$
2005	Gelişmiş Ülkeler	45 250 ABD \$
2005	Gelişmekte Olan Ülkeler	4 850 ABD \$
2005	Az Gelişmiş Ülkeler	530 ABD \$

Kaynak: (Canbay, 2007: 25-26).

TABLO A5: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Milli Gelirleri

Dünya Bankası'nın 2006 yılında yayınladığı raporda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 1980 yılından itibaren elde ettikleri reel gelirlere bakıldığında sürekli geriye gittikleri, gelişmiş bir bakıma sanayileşmiş ülkelerin de reel gelirlerinin arttığı ve buna bağlı olarak milli gelirlerinin arttığı açık olarak gözükmemektedir (Canbay, 2007: 25-26).

Küreselleşmenin yarattığı olumlu gelişmelerden her ülke eşit bir biçimde yararlanamamaktadır (Aktan ve Vural, 2006). Serbest piyasa görüşünü savunanlar, gelir dağılımının yarattığı bu etkileri azaltmanın yolunun, ekonomiyi büyütmek olduğunu savunmaktadır. Ekonomideki büyümenin neden olacağı refah artışı gelişmekte olan ülkelere de fayda sağlayacağı görüşünü savunmalarına rağmen 19. yüzyılda İngiltere'de ekonomi genel itibariyle büyürken ülkede yoksulluk artmıştır. Aynı şekilde ABD 1980'lerde ekonomik anlamda güçlenirken yoksulluk artmıştır. Yoksulluğun azaltılması uygulanan politikalarla mümkündür. Bazı politikalar ekonomide iyileşme yaratırken yoksulluğa etki etmemektedir, arttırmaktadır ya da azaltmaktadır (Yılmaz, 2004: 318). Gelir dağılımında yaşanan dengesizliğin nedeni bazı ülkelerin küreselleşme sürecine uyum sağlamamasına bağlanmaktadır. Bu ülkeler uyum sağlayamadıkça değişime ayak uyduramayıp eşit büyüme hızına kavuşamamaktadır. Bu süreçle uyum sağlayanlar ekonomik süreçte zirvede yer almışlardır (Durul, 2008: 46).

Avrupa Komisyonuna sunulan 1999 tarihli bir rapora göre; gelir dağılımında dengesizliğin 1975-1995 tarihleri arasında genelde arttığını göstermektedir. Dünya nüfusunun %95'ine karşılık gelen 77 ülke baz alınarak yapılan çalışma şu sonuçları göstermiştir; dünya nüfusunun %56,6'sının gelir dengesizliği artmış, %11,9'unda değişmemiş, %5,7'si bilinmemektedir. Gelişmiş ülkelerde ise gelir dengesizliği dünya ortalaması dikkate alınırsa ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür. Dünyada nüfusunun %71,8'inde gelir dengesizliği artmıştır, nüfusun %27'si için gelir dengesizliği azalmış, %1,2'lik kısım için de değişmemiştir. Bu durum genel itibari ile gelir dengesizliğinin arttığını göstermektedir (Yılmaz, 2004: 318).

Dünyada gelir dağılımındaki adaletsizlik konusu insanlık tarihi kadar eskidir. Küreselleşme süreci, dünyada mevcut olan dengesizlikleri belirginleştirerek gelir dağılımı konusundaki adaletsizliği de netleştirmiştir. Bunun nedeni olarak küreselleşmenin dünyaya eşit olarak yayılmaması gösterilmektedir. Küreselleşmenin dünyada eşit olarak yayılmamasıyla, gelir dağılımındaki adaletsizliğin pekiştiği öne sürülmektedir (Durul, 2008: 54).

Eşitsizliğin En Kötü Olduğu 10 Ülke	En Yoksul %20'lik Kesimin Milli Gelirden Aldığı Pay	En Zengin %20'lik Kesimin Milli Gelirden Aldığı Pay
1)Guatemala	2,1	63,0
2) Paraguay	2,3	62,4
3) Brezilya	2,5	63,8
4) Sierre Leone	1,1	63,4
5) Güney Afrika	2,9	64,8
6)Merkezi Afrika Cumhuriyeti	2,0	65,0
7) Lesetho	2,8	60,1
8) Nijer	2,6	53,3
9) Swaziland	2,7	64,4
10) Kolombiya	3,0	60,9

Kaynak: (Durul, 2008: 51)

TABLO A6: Milli Gelirin Ülkedeki En Yoksul ve En Zengin Kesimine Dağılımı.

2002 yılındaki verilere bakıldığında gelir dağılımının göreceli olarak en kötü ve en iyi olan 10 ülke karşılaştırıldığında küreselleşmenin daha adil gelir dağılımını etkilediği görülmektedir (Durul, 2008: 51-52).

YDD'nin en önemli aktörlerinden olan ÇUŞ'lar vasıtası ile ekonomik kaynakların uluslararasılaşması, ulus devletlerin kendi ekonomik geleceklerini kontrol etme gücünü zayıflatmaktadır. Devlet otoritesini sarsıcı etki yapmaktadır (Köse, 2003). Üretim ve finans işlemlerinin uluslararasılaşması ile ulus devletlerin para ve finans politikaları, piyasa egemenliği altına girmektedir. ÇUŞ'lar nerede üretim yapacakları konusu ülke için istihdam yatırım ve gelir düzeylerinin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. ÇUŞ'ların ülkenin ekonomide geleceğini belirleyen rolü, ulus devletlerin istedikleri gibi politika belirleme, karar alma gibi bir durumunu ortadan kaldırmaktadır (Coşkun, 2009: 380).

Medyadan ve tüketim sektöründen örnek olarak CNN, McDonalds gibi tekeller, kültür, sanat, tüketim alanında küresel formlar oluşturarak uluslararası bir finans ağı oluşturmuştur (Ülman, 2001: 104-105). Uluslar arası sermaye, batı ülkeleri dışındaki ülkelerde de hakim olmak istemektedir. Franchising gibi yöntemler ile ÇUŞ'lar tüm dünyaya yayılmaktadır. Örneğin; McDonalds tekeli olan bir ana şirket durumundadır. Tüketim biçimlerini tek tipleştiren McDonalds, Franchising yöntemi ile dünya ülkelerinde kendine bağlı şubeler kurma çabası içerisinde. YDD ile tekeli sermaye kuruluşları, dünya üzerinde ana merkeze bağlı kuruluşlar kurma çabası içerisinde (Çeçen ve diğ. , 1997: 94-95).

Ekonomideki gelişmeler beraberinde siyasal gelişmeler de yaratmaktadır. ÇUŞ'lar tekeli bir yapı kurarak, pazarda kendisine rakip olabilecek kuruluşlara yer vermemektedir. Bu aşamada ÇUŞ'ların önündeki en önemli engel ulusal şirketler değil, ulus devlet olduğu öne sürülmektedir. Bu görüşe göre, mevcut yapılarıyla ÇUŞ'lar ulus devlet yapısının yerini almak istemektedir. Daha net bir ifade ile devletin ekonomideki etkinliği azaltılmak hatta yok edilmek istenmektedir (Çeçen ve diğ. , 1997: 94-95).

ÇUŞ'ların etkisi özelleştirme girişimlerinde de görülmektedir. Yabancı sermayenin ülkeye gelebilmesi için ülkenin yatırım ikliminin uygun hale getirilmesi istenmektedir. Yabancı sermaye girişi için özelleştirme koşul olarak gösterilmektedir. Temel amaç, devletin ekonomiye müdahalesini en aza indirilmesidir. Yapılan özelleştirmeler ile ÇUŞ'lar hisse sahibi olarak ve stratejik ortaklıklarla ulus devlet üzerinde etkilerini arttırmaktadırlar. Bu gelişmelere bakıldığında, ÇUŞ'ların gelişmekte olan ülkeler üzerinde olumlu etkilerinden çok olumsuz etkileri bulunmaktadır (Canbay, 2007: 80-81).

Günümüzde ekonomik bütünleşme artarken, sosyal bütünleşmeyi sağlayan mekanizmalar yeteri kadar gelişmemektedir. Ulus devlet önem kaybederken, küreselleşme olgusunun en önemli aktörlerinden olan ÇUŞ'lar ön plana çıkmaktadır. ÇUŞ'lar çok büyük ekonomik güce sahip olduğu su götürmez bir gerçektir. ÇUŞ'lar sahip oldukları ekonomik güçleri siyasi alanı da yönlendirmekte ve siyasi iktidarın yerini almak için mücadele etmektedir. Ekonomik bütünleşme artarken sosyal bütünleşme zayıflamaktadır. Bunun sonucu olarak dünyada zengin-fakir arasındaki uçurum gitgide açılmaktadır (Yılmaz, 2004: 321-322). 1980- 1990 yılları arasında bu fark daha da artmıştır. 1960 yılında dünya nüfusunun en fazla gelinine sahip %20'si, en fakir %20'sinin yaklaşık 30 katı gelire sahiptir. Bu oran 1960 yılında 60 kata çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelir az gelişmiş ülkelerinkinin 23 katı olarak hesaplanmıştır (Durul, 2008: 47).

Çok uluslu şirketlerin gelir dağılımında ülkeler arasındaki adaletsizliği arttırdığı ortamda, çok uluslu şirketlerin ulus devletin yerini alarak, devlet pozisyonunu doldurabileceği yönündeki kanıya rağmen, çok uluslu şirketlerin bir devlete bağlı olmasının gerekliliğini vurgulayan aksi yönde bir görüşün varlığı devamını sürdürmektedir.

3.7. Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Siyasi ve Mali Örgütlerin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme kavramı, ekonomik alanda ticari engelleri kaldırılıp mali serbestleşme ve serbest yatırım olanakları sağlaması ile sermayenin önünü açmış, ÇUŞ'ların çıkarları doğrultusunda şekillenen, bununla birlikte dünyanın bir bölgesinde meydana gelen gelişmelerin başka bir bölgeyi etkilediği bir süreci ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşme, ekonomik anlamda dünyanın birleşmesini ifade eden bir süreçtir. Günümüzde gündemde olan önemli bir konu, ulus devletinin önemi ile uluslararası örgütlerin önemin ters orantılı olarak gelişmesidir. YDD olarak ifade edilen süreçte yetkinin, ulusal alandan uluslararası alana doğru geçtiği öne sürülmektedir. Bu görüşe göre, BM, IMF, DTÖ, OECD, Dünya Bankası gibi kurumların yetkileri artarak, dünya siyasetinde daha önemli bir konuma gelmişlerdir. Bu kurum ve kuruluşlar dünyadaki siyasi ve ekonomik yapıyı şekillendirmeye çalışmaktadır. Örneğin dünyadaki ekonomik yapıya şekil vermekte olan bir kurum olarak karşımıza çıkan IMF'nin aşırı kemer sıkma politikası gelişmekte olan ülkeleri fakirleştirerek borçlarını artırdığı, gelişmiş ülkeleri daha da zenginleştirdiği belirtilmektedir.

Az gelişmişliğin ekonomik olduğu kadar siyasi boyutu da bulunmaktadır. Huntington'a göre gelişmiş ülkeler gelişmiş siyasi yapılara sahipken, gelişmekte olan ülkeler de bozulmuş siyasi yapılara sahiptir. Günümüzde sık karşılaşılan bir durum, gelişmekte olan ülkelere siyasal anlamda bozulmuş yönetimlerin, yerine ikame edilmek üzere sektörel özerk üst kurullar kurularak, bu politikaların Dünya Bankası, IMF, OECD gibi kuruluşlarca dayatılmasıdır (Yılmaz, 2004: 305-323). IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar, gelişmekte olan ülkelere kredi verme olanağı tanıyarak bir uyum planı oluşturur. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkeye tavsiyelerde bulunurlar. Bu sayede kendi politikalarını, kredi verdiği ülkeye dayatarak, o ülke

hükümetinin kendi politikasını uygulama iradesini elinden aldığı görüşü öne sürülmektedir (Soyak, 2002: 27).

1980’li yılların başından itibaren IMF kuruluş amacından uzaklaştığı görüşü ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre, fon kaynakları uluslararası ticaretle orantılı bir şekilde artmayan IMF, yükün tamamını gelişmekte olan ülkelere yükleyerek alacakların tahsilini güvence altına alma işlemini görev edinmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinde belirleyici duruma gelmiştir. Amacı, zor durumdaki ülkelere kolaylık sağlamaktan çok, kredi verdiği her ülkenin politikalarının belirleyicisi olmak olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim 1980-1984 yılları arasında 60’dan fazla ülke IMF’nin stand-by anlaşmasına uygun politikaları benimsemek durumunda kalmıştır (Öztürk, 2002).

IMF ile stand-by anlaşması yapmak için bir takım koşullar bulunmaktadır. Buna göre, yapısal uyum politikalarının hazırlanması, yabancı sermaye girişi için daha fazla imkan sağlanması, ulus-devletin etkinliğinin azaltıcı önlemlerin alınması gibi bir takım koşulların yerine getirilmesi bulunmaktadır (Canbay, 2007: 87).

Süreç içinde IMF, gelişmekte olan ülkelere verilen borç oranını artırarak bir bağımlılık oluşturmuştur. Bu bağımlılığın en önemli sebeplerinden birisi gelişmekte olan ülkelere verilen kredi faizlerinin sürekli artırılmasıdır. 1978’de %9,7, 1979’da %13, 1980’de %15,4, 1981’de %17,5, 1990’da %20 seviyesine yükselen faiz ödemeleri, borcu borçla ödemek için yeni krediler verilerek kısır döngüye sokulmuştur (Canbay, 2007: 87). Bu yolla alınan paraların hiçbir bölümü yatırımlara yöneltilmediğinden dolayı reel ekonomiye bir yarar sağlamadığı görüşü öne sürülmektedir.

1995 yılındaki verilere göre, dünyadaki 164 ülkeden 137’si IMF’den borç almıştır. Dünyadaki 24 ülkenin gelişmiş ülke olduğu düşünülürse, gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen hepsi IMF’den borç almak durumunda kalmıştır. IMF’den borç alan az gelişmiş ve gelişmekte olan 137 ülkenin IMF’nin uyguladığı politikalar sonucu IMF’ye bağımlılığı artmıştır. 89 az gelişmiş ülkeden 48’inin durumu

kötüleşirken, 32'sinin durumunun iyileştiği ortaya çıkmıştır. Buna karşılık IMF'ye üye olan 24 gelişmiş ülkenin dış satımları sürekli olarak artış göstermiştir (Canbay, 2007: 85). Dünya bankası tarafından yayımlanan 2013 Uluslararası Borç İstatistikleri Raporu'na göre, gelişmekte olan ülkelerin 2011 yılının sonunda toplam dış borç stokları, 464 milyar dolar artarak 4,9 trilyon dolara ulaşmıştır (Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, 2013).

Küreselleşme sürecinde ÇUŞ'lar kadar uluslararası kuruluşlar da devletin özerkliğini sıkıntıya sokmakta ve devletin uygulayacağı politikaları sınırlandırmakta olduğu öne sürölmektedir (Yılmaz, 2004: 109). Uluslararası siyasi ve mali örgütlerin kurucuları ve bu örgütlerin politikalarının savunucuları gelişmiş ülkelerdir. Başka bir deyişle, ekonomik anlamda gücü elinde bulunduranlardır. Bu örgütlerin gelişmekte olan ülkelere sağladıkları faydalar yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu durumun haklı nedenleri bulunmaktadır. şöyle ki; uluslararası ticaretin engellenmesi şüphesiz yoksullaşmaya neden olacaktır. Engellerin kaldırılması ise refahın artmasını sağlayacaktır. Fakat gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için aynı refahın söz konusu olabileceği konusunda şüpheler bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında kalkınmışlık düzeyi arasındaki fark çok yüksektir (Karagöl, 2010 a: 97-98). Gelişmekte olan ülkeler piyasalarını gelişmiş ülkelere açarken, gelişmiş ülkelerin bazı alanlarda kendi piyasalarını korumaları aradaki farkı biraz daha arttırmıştır. Örneğin; Amerikalı ilaç firmaları fikri mülkiyetin alınmasını engelleyebilir durumda iken fakir ülkeler bu ilaçları ucuza elde edememektedir. Başka bir örnekle bu durum açıklanacak olursa; ABD, Japonya gibi gelişmiş ülkeler, yabancı şirketlerle rekabet edebilecek duruma gelene kadar sanayilerinin bir bölümünü korumaktadır. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere ise ticaret ve sermaye piyasalarının liberalleşmesi konusu dayatılarak tarım ve sanayi iş alanları yok edilmektedir (Yılmaz, 2004: 316-317). Ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, gelişmiş ülkelere büyük avantaj sağlamaktadır. Tarife indirimleri konusuna örnek verilecek olursa; gelişmiş ülke tarifeleri belirli bir seviyeye indirdiği zaman aynı hareket 5-10 yıl sonra gelişmekte olan ülkeden de beklenecektir. Bu uygulama kısa vadede bir fırsat olarak değerlendirilse de gelişmekte olan ülkenin

üretimi yetersiz olduğundan çok fazla bir kazancı olmayacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde her siyasi iktidar kendi dönemleri için kısa vadeli hesaplar yapmaktadır. Gelişmiş ülkeler bu kısa vadeli hedefleri kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaktadırlar. Bu şekilde hareket ederek gelişmiş ülkelerle rekabet edemeyecek olan gelişmekte olan ülkeler kaybeden tarafta görülmektedir (Karagül, 2010 a: 97-98). Yani liberalleşmenin, gelişmekte olan ülkelere büyüme değil aksine sefalet getirdiği öne sürülmektedir.

Elde edilen gelirler açısından konuya yaklaşıldığında, dünyanın en zengin beşinci ülkesi, dünyanın en fakir beşinci ülkesinden yaklaşık 150 kat daha fazla gelir elde ettiği tahmin edilmektedir. Küreselleşme süreci ile zengin ile fakir arasındaki fark daha da artmıştır. 1894-1990 arasında Dünya Bankası ve IMF'nin topladıkları borç, net bir rakamla 150 milyar dolardır. Bu rakam gelişmekte olan ülkelere doğru akmıştır. IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı politikalar ile gelişmekte olan ülkelerde sosyal politikaların daha kötüye gittiği açıkça görülmektedir (Canbay, 2007: 89).

Gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere sermaye girişi fazla olmamaktadır. Aynı zamanda istikrarlı bir siyasi sistemin olmaması sebebi ile sermaye, gelişmiş ülkelere kaymaktadır. Bu durumda hükümet, sermayenin başka ülkelere kaçmaması için politikalarında değişiklik yaparak sermaye üzerindeki vergiyi indirmek durumunda kalmaktadır. Ülkenin borç krizini aşma imkanı sınırlanmakta ve yükün ücretlere yüklenmesine sebep olarak gelir dağılımını bozucu etki yapmaktadır. Bu durum, sürecin zenginleri daha zengin fakirleri daha fakir hale getirmesini doğrular niteliktedir (Yılmaz, 2004: 109).

Küreselleşme, belli bir kültür, ekonomi ya da siyaset normunun veya değer yargısının global ölçekte yaygınlık kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı haline gelmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Buradan anlaşılacağı gibi, küreselleşme tek bir dünya düzenini ifade etmektedir. Bu düzeni savunanlar ekonomik gelişmişliğin yanı sıra, bilim ve teknoloji alanında da gelişmiş olan

ülkelerdir. İçinde yaşadığımız ayırt edici özelliklerinden en önemlilerinden birisi şüphesiz küreselleşmedir. Küreselleşme, yeni ulusal sınırların çizilmek istendiği bir dünyanın aktörüdür. Rekabet ile birlikte tek başına kendi yeteneklerinin yetersiz olduğunu gören uluslar, bölgesel bloklaşma yoluna gitmektedirler. Böylece bir yandan ulusal sınırlar korunurken diğer yandan küreselleşme ile ulus ötesi oluşumlar meydana gelmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000: 96-97).

Günümüzde, tüm dünyadaki devletlere yön veren gizli örgütler bulunmaktadır. Bu gizli örgütler, ÇUŞ'ların çıkarları için çalışmaktadır. Bu örgütlerin başında da dev şirketlerin sahipleri ve birkaç zengin aile bulunduğu belgesellere konu olmuştur. Hedeflerinin YDD kurarak ulus devletleri bölmek olduğu öne sürülmektedir. Arzu edilen tek dünya devleti kurmaları önünde ulus devlet önemli bir engel olarak görülmektedir. Amerika'nın en zengin adamlarından David Rockefeller ulus devletin tasfiyesini öngören söyleminde şunları söylemektedir:

“Dünyada 200 civarında olan devlet sayısı, yakın gelecekte 1000'e çıkacaktır. Dünyada ulus devletlerin modası geçmiştir. Gelecekte devletler, finans sektörü tarafından idare edildiğinde dünyaya barış ve huzur gelecektir.”(Avar, 2012: 42).

Dünyaya yön verdiği iddia edilen bu örgütler, bir görüşe göre ulus devleti önlerinde bir engel olarak görmektedir. Sermayeyi kendi çıkarlarına göre yönlendirmektedir. Ulus devletlere ödeyebileceğinden fazla ve yüksek faizli borçlar vererek ekonomik anlamda kendilerine bağımlı hale getirmektedir. Bu haldeki ulus devlet ve yöneticileri kendileri için hazırlanan uyum planı ile ne istenirse yapmak durumunda kalmaktadır.

Çok uluslu şirketler ve ulus ötesi oluşumlar büyük fırsatların habercisi olarak sunulmalarına rağmen, ortaya ilk çıktıkları günden itibaren gelişmekte olan ülkelerde ve üçüncü dünya ülkesi olarak nitelenen ülkelerde vaat ettiği gelişimleri henüz

gösterememiştir. Gelişmiş ülkelerin zenginliğine zenginlik katma konusundaki ivmeyi, gelişmekte olan ülkeleri etkileme konusunda henüz gösterememiştir. Bu konuda gelişmeler, küreselleşme karşıtlarına koz vermekte ve çok uluslu şirket düzeninin yeni sömürü düzenine getirilen kılıf olduğu yönündeki söylemleri haklı çıkarır durumdadır.

4.SONUÇ

Küreselleşme kavramı günümüzde, kültürel, ekonomik, siyasi etkilerin bir bileşkesi olarak karşımıza çıkmakla birlikte devamlılığı olan bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinin başlangıcı kimi araştırmacıya göre insanlık tarihi kadar eskiyken kimi araştırmacıya göre ise, son çeyrek yüzyıl olarak gösterilmektedir. Küreselleşme giderek artan bir oranda hayatımızın bir parçası haline gelen bir süreci ifade etmektedir. Araştırmalarda daha çok ekonomik boyutu yer almakla birlikte siyasi ve kültürel etkileri azımsanamayacak niteliktedir.

Küreselleşme bir süreç olarak kabul edildiğinde, teknoloji ve bilgi devrimi gibi olumlu sonuçları bulunurken, işsizliğin artması, gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluğun artması, güvensizlik ortamı gibi azımsanmayacak ölçüde olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Küreselleşme kavramı hakkında üzerinde uzlaşılan tek bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu konuya kör araştırmacılar ve fil ile ilgili örnek gösterilebilir. Filin nasıl bir şey olduğunu bilmeyen kör araştırmacılar file dokunarak nasıl bir şey olduğunu resmetmeyi düşünmüşlerdir. Filin kuyruğuna dokunan araştırmacı, fili büyük bir fırçaya, diğer araştırmacı, filin dişlerine dokunarak mızrağa benzetmiştir ve fili sadece bir bölgesine dokunarak o olduğu konusunda ısrarcı olmuşlardır. Küreselleşme kavramı bu fil örneğinde olduğu gibi tek boyuta indirgenemeyecek kadar geniş bir konudur.

Küreselleşme kavramı, ekonomi alanında 'yeni dünya düzeni' olarak ifade edilen bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç malların, hizmetlerin, fikirlerin serbest dolaşmasını öngörmekte ve etkileri ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Küreselleşme kavramı hakkında, gelişmiş sanayi ülkeleri tarafından, geliştirmekte olan ülkeleri sömürme amacıyla, bilinçli olarak başlatılan bir süreç olarak öne süren bazı görüşler bulunmaktadır. Bazı görüşlere göre ise küreselleşme, kendiliğinden oluşan ve asla engel olunamayacak bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme siyasi alanda da kendisini göstermektedir. Siyasi alanda ortaya çıkan küreselleşme, hükümetlerin birbiri ile ilişkilerinin yoğunlaştığını ifade etmektedir. Bu süreç içerisinde ulus devletlerin işlevlerinin azalması gerektiği yönünde görüşler ve eylemler ulus devleti aşınma sürecine sokmaktadır. Küreselleşme kavramının belki de en önemli etkisi, ulus devlet ve işlevleri üzerinde görülmektedir. Küreselleşme kavramı ile birlikte devletin yanında ortaya çıkan aktörlerin, devletin yerine geçebileceği düşüncesinin yanı sıra ulus devletin yönetim işlevlerinde birtakım değişiklikler yapılması ve ekonomiye müdahalesinin en aza indirilmesi gerektiği, ancak bu şekilde refahın artacağı yönünde vurgu yapılmaktadır.

Bu süreçte ortaya çıkan uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve en önemlisi büyük bir ekonomik güce sahip olan çok uluslu şirketlerin ulus devletin aşınma sürecine girmesine sebep olan kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan kurum ve kuruluşların, zamanla işlevleri değişerek ulus devletin egemenlik alanını kısıtlamaları gündeme gelmiştir. IMF'nin kredi verdiği ülkelere uyum planı oluşturması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu durumun özellikle gelişmekte olan ülkeler için bağımlılığı arttırıcı bir etki yarattığı görülmektedir. Ekonomik anlamda bağımlı olmak, ulus devletin diğer işlevlerinin sorgulanmasına sebep olmaktadır. Küreselleşme sürecinin hız kazanması, devletler arası kurumların artması ile sonuçlanmaktadır. 1960'larda 1400 olan devletlerarası kurum sayısı günümüzde 5000 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletin yanında ortaya çıkan çok uluslu şirketler küreselleşme sürecinde ortaya çıkan en önemli aktörlerden biridir. ÇUŞ kavramı 1950'li yıllardan sonra kullanılmaya başlanmıştır. ÇUŞ kavramı, birden fazla ülkede faaliyet gösteren ulusal şirketleri ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır. ÇUŞ'ların büyümesinde, teknolojiye gelişmelerin ve sermayenin serbest dolaşımının büyük etkisi vardır. ÇUŞ'lar dünya ticaretinin büyük çoğunluğunu ellerinde bulundurmaktadır. ÇUŞ'ların 1 yıl içindeki satış hâsılatı, bazı ülkelerin GSMH'ından daha büyüktür. Günümüzde dünyanın en büyük 100 ekonomisi göz önüne alındığında yarısından fazlasını ÇUŞ'lar oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, günümüzde şirketler,

lkelerden büyük hale gelmiştir. Uş'ların, sahip oldukları ekonomik gç ile insanlığa yn vermekte olduğu görülmektedir. Günümüzde ekonomi, belirleyici durumda olduğu için büyük ekonomik güce sahip dünyanın birçok devletinden daha fazla mal varlığına sahip olan bu şirketler ekonomiden siyasete, siyasetten kültüre her türlü alanı etkilemektedir.

Kültürel alanda küreselleşmenin yarattığı etkinin, batı ülkelerinden yayılmakta olduğu ve batı ülkelerinin kendi kültürünü, gelişmekte olan ülkelere dayatmakta olduğu vurgulanmaktadır. Bu kavramla ifade edilmek istenen, kültür çeşitliliğinin yok edilerek tek tipleşmenin sağlanmasıdır. Aynı yaşam tarzları, aynı zevkler, aynı tüketim ve yemek kültürü oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bunun amacının batı ülkelerinin yeni pazar arayışı olduğu vurgulanmaktadır. Kısaca dünyada homojen bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu kavramdan çeşitli kaynaklarda 'McDonalddlaşma' olarak bahsedilmiştir. İngilizcenin dünyada ortak dil kabul edilmesi, teknolojik gelişmelerle birlikte uydu yayınları, ABD kaynaklı dizi ve filmlerin yaygın olması, medya ve internet ile marka kültürünün ve tüketim kültürünün yayılması batı etkisini kaçınılmaz hale getirmektedir. Batı kültüründen kendisini soyutlamaya çalışan bir ülke için dahi bu süreçten etkilenmemek neredeyse imkansız hale gelmiştir.

Küreselleşme, halen devam etmekte olan bir süreci ifade etmektedir ve son sahnesi daha görülmemiştir. şu ana kadar meydana gelen gelişmeler küreselleşme kavramının gelişmiş ülkelerde olumlu sonuçlar doğururken, gelişmekte olan ülkelerde olumsuz sonuçlar doğurduğu sonucunu göstermektedir. Kısaca, gelişmiş ülkeler lehine işleyen bir sürecin içerisinde bulunmaktayız. Küreselleşme kavramı ile devletin yanında ortaya çıkan aktörler, sahip olduğu ekonomik güç sayesinde devletleri aşınma sürecine sokmuş ve uzun zamandır süre gelen hkimiyetlerine rakip olmuştur. Ulus devlet kavramının sorgulanmaya başladığı bu yeni süreç küreselleşme olarak sunulmaktadır. Ulus devletlerin hâkimiyeti giderek azalırken, küreselleşmenin etkileri ise dünyanın farklı yerlerinde farklı hissedilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler için küreselleşme bir nevi yasal bir sömürü düzenini ifade

ederken, gelişmekte olan ülkeler bu sömürü düzeninin kaybeden tarafını temsil etmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, M. ve Demir, Ö. (2002). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Akkaş, İ. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Kimlikler*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: FÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktan, C. C., Vural, İ. Y. (2005). *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*. Sivil Toplum Dergisi, Temmuz-Eylül, 3(11), 40.
- Alpar, C. (1977). *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. Yayın No:106.
- Alpar, C.(1978). *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. Yayın No:124.
- Avar, B. (2012). *Gün O Gündür*. (7.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aybars, E. (2000). *2000'li Yıllarda Kalkınma ve Küreselleşme Açısından Türkiye'de Ulus Devlet Olmanın Önemi*. Dicle: Dicle Üniversitesi Rektörlüğü.
- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bağçe, H.Emre (1999). Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi. *Amme İdaresi Dergisi*. 32(4), 9-10.
- Başkaya, F. (2002). *Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu*. (2. Baskı). Ankara: Maki Basın Yayın.
- Canbay, B. (2007). *Küreselleşmenin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri ve Türkiye'nin Ulusal Stratejisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cebeci, K. (2008). Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, Ekim-Aralık, 71, 23-34.

Coşkun, A. (2007). *Ulus-Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Coşkun, V. (2009). *Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*. Ankara: Liberte Yayınları.

Çakmaklı, S. (2011). *Dünya Ekonomisinde Bütünleşme ve Çok Uluslu Şirketler İlişkisinin Ekonomik Coğrafya Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Adana: ÇÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çeçen, A. (2009). *Ulus Devlet Türkiye Cumhuriyeti*. (2.Baskı). Ankara: Kilit Yayınları

Çeçen, A. , S., Boratav, K., Eroğul, C., Geray, H., Işıklı, A., Şaylan, G. (1997). *Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme*. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.

Çeken, H. vd. (2008). Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk. *C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 9, Sayı 2.

Çetin, H. (2001). *Siyasal İktidar ve Meşruiyet, Meşruiyetin Tipolojisi, Fonksiyonları ve Araçları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetin, İ., Hacaloğlu, A., Kepenek, Y., Seyman, Y., Setzer, M., Şaylan G. (1997). *Küreselleşmenin Ekonomik ve Siyasal Boyutları*. (1.baskı). Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) Yayınları.

Dağı, Z. (2007). *Uluslararası Politikayı Anlamak, Ulus Devlet'ten Küreselleşmeye*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Durul, F. (2008). *Küreselleşme ve İnsan Hakları*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Ecevit, C. (2008). *Küreselleşen Dünyada Çok Uluslu Şirketler ve Politik Risk*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: KHÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Eker,M., Koçtürk, O.M. (2012). Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Çok Uluslu Şirketlerin Gelişimi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1), 36.
- Elwood, W. (2002). *Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu*, Betül Dilan Genç (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Erızkan, H.N. (2002). Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Yıl:5, sayı:18, Şubat, Mart, Nisan.18, 58-65.
- Erman, A. (2011). *Kimlik ve Egemenlik. Ulus, Devlet ve Güvenlik Sorunları*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Eroğul, C. (1997). *Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme*. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erözden, O. (1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Yayınları.
- Ersal, A. (2012). *Türkiye'de Ulus Devlet ve Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Eşkinat, R. (1998). *Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkisi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Geray, H., Ayata, S., Boratav, K., Çeçen A., Eroğul, C., H., Işıklı, A., Şaylan, G. (1997). *Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme*. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. O. Akınhay (Çev.). İstanbul: Alfa yayınları.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. Ersin Kuşdil (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Gökdere, A. (2001). Küreselleşmeye Genel Bir Bakış. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 96.

- Gündoğan, A. (2005). *Türkiyelilik ve Çok Kültürlülük*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.
- Gündoğan, A.(2002). Devlet ve Milliyetçilik. *Doğu Batı Dergisi*, Kasım-Aralık-Ocak,21, 182-183
- Güngör, E. (2008). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Gürsel, D. (1995). *Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme*. Ankara: Vadi Yayınevi.
- Güvenç, N. (1998). *Globalizm*. İstanbul: Yön Matbaacılık.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. Medeni Beyaztaş (Çev.), İstanbul: Bakış Yayınları
- Harrison, P. (1990). 3. *Dünyanın Batılılaştırılması*. Cevdet Cerit (Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Hasanoğlu, M. (2001). Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri. *Sayıştay Dergisi*, Ocak-Mart,43, 68-81.
- Hirst, P. ve Thompson, G. (1998). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. Çağla Erdem- Elif Yücel (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Işıldak, D. (2003). *Küreselleşme-Ulus Devlet Boyutunda Türkiye*, Yayınlanmamış Master Tezi.
- İnalcık, H. (2002). Kültür Etkileşimi, Küreselleşme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 98,102-103.
- İskenderoğlu, M. (2001). Küreselleşme, Ulus-Devletin Geleceği ve Türkiye. *Türkiye ve Siyaset Dergisi*. Kasım-Aralık, 5, 191-198.
- Karagül, M. (2010 a). *Uluslararası İktisadi Örgütler ve Azgelişmiş Ülkeler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karagül, M. (2010 b). *Tehdit ve Fırsatlarıyla Dünya Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kazgan, G. (1997). *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor?*. (1.Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G. (2000 a). *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*. (1.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazgan, G. (2000 b). *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*. (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kepenek, Y., Şaylan G., Çetin, İ., Hacaloğlu, A., Seyman, Y., Setzer, M., (1997). *Küreselleşmenin Ekonomik ve Siyasal Boyutları*. (1.baskı). Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) Yayınları.

Keyder, Ç. (2001). *Globalleşme ve Devlet. Küreselleşme ve Ulus-Devlet*. Meryem Koray (Der.). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Kodaman, B.(1997). Tarihçi Gözüyle Din-Devlet-Toplum. *Türk Yurdu, İslam'ın Bugünkü Meseleleri Özel Sayısı*. Nisan-mayıs. 116-117,64

Kongar, E. (2005). *Küreselleşme Terör ve Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koray, M. (2001). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Korkmaz, A. (2007). *Kürenin Halleri, "Düzensizliğin Düzeni"*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Köse, Ö. (1992). Çok Uluslu Şirketler ve Dünya Ekonomisi. *Sayıştay Dergisi*, Ekim-Aralık, 10, 48.

Köse, Ö. (2003). Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, Nisan-Haziran, 49, 11-27.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Derya Kömürcü- Osman Akinhay (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayinlari

Mutlu,E.C.(1999). *Uluslararası İşletmecilik*. İstanbul: Beta Yayınları.

Nedjalkova, A. (2003). *Kim Korkar Küreselleşmeden*. Çev. Ahmet Hüseyin.

Oktik, N.(2002) Globalleşme ve Yüksek Öğrenim. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 18, 112-113.

Oran, B. (2000). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. (3. Basım). Ankara: İmaj Yayınevi

Öymen, O. (2000). Geleceği Yakalamak, Türkiye’de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu. (1.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özdemir, D. (2002). Küreselleşme, Ekonomik Büyüme ve Çok Uluslu Şirketler. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Şubat, Mart, Nisan, 18, 210-216.

Öztürk, N. (2002). IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*,4, 112-119.

Özyakışır, D. (2006). Ulus-Devlet ve Millî Egemenlik Bağlamında Teorik Bir ‘Küreselleşme’ Eleştirisi. *Jeopolitik Dergisi*, Ağustos, 31, 78-80.

Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*. Melih Pekdemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sander, O. (1989). *Siyasi Tarih*. İstanbul: İmge Yayınevi.

Sarıbay, A.(1998). ‘Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam’’. *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*. Ankara: Vadi Yayınları.

Sarıbay, A.(2000). *Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam. Global ve Yerel Eksende Türkiye*. E.Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay (Der.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Say, Ö.(2005). Kimlik, Devlet, Uluslar Arası İlişkiler Çerçevesinde Küreselleşme ve Sofistlerin Dünyası. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. Kasım-Aralık, 159, 181.

Seymen,A., Bolat, T., Güney, S., Aydınlan, B., Çeken, H., Durukan, T., Eser, Z., Gökdeniz, A., Gül, K., Karadağlı, E.C., Bolat, O.İ., Gül, M., Çekirge, O. (2005). *Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sezer, Ö. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Somel, C. (2002). Az Gelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Şubat, Mart, Nisan. Yıl:5, sayı:18, 199-200.

Soyak, A. (2002). *Küreselleşme, İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar*. İstanbul: Om Yayınevi.

Soyaltın, D. (2006). *Avrupalılaşıma ve Türkiye’nin Dönüşüm Süreci*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: DEÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sönmezoğlu, F. (1999). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Steger, M.B. (2006). *Küreselleşme*. Abdullah Ersoy (Çev.). Ankara: Dost Yayınevi.

Şaylan G. (2008). *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenebilir Krizi*. Ankara: İmge Yayınları.

Şaylan G., Çetin, İ., Hacaloğlu, A., Kepenek, Y., Seyman, Y., Setzer, M., (1997). *Küreselleşmenin Ekonomik ve Siyasal Boyutları*. (1.Baskı). Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) Yayınları.

Talas, M. (2008). *Çok Kültürlülük Kısacasında Ulus Devlet ve Türkiye*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Tıraş, M. (2003). *Küreselleşen Dünyada Özgür Birey Zengin Toplum*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Tözüm, H. (2002). Küreselleşme: Gerçek Mi Seçenek Mi?. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 18, 158.

Tutar, H. (2000). *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*. İstanbul: Hayat Yayıncılık. S.21

Türkdoğan, O. (1999). *Milli Kimliğin Yükselişi Niçin Milletleşme?* İstanbul: Alfa Kitabevi.

Türkiye Genç İş Adamları Derneği (TÜGİAD), (1997). *2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 21- Sivil Toplum Örgütleri*.

Uygun, O. (2001). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*. Meryem Koray (Der.). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Ülman, B. (2001). *Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Denemesi*. *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*. Meryem Koray (Der.). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Yayman, H. (1999). Küreselleşme Tartışmalarının Türkiye Özeline Yansımaları. *Sayıştay Dergisi*, Ekim-Aralık, 34, 69-72.

Yengin, N. (2006). *Türkiye'de Ulus Devletin Dinamikleri*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Yıldırım, N. (1983). *Uluslararası Şirketler*. (1. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yılmaz, A. (2004). *İkinci Küreselleşme Dalgası, Kavram Süreç ve Sorunlar*. (1.Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.

Yüksel, M. (2001). *Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000), *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Yayın no: DPT: 2544- ÖİK: 560, Ankara: 2000

İNTERNET

Elektronik Makale ve Yayınlar

Aksoy, N. D. , Talas, M. (2009). Küreselleşme - Yerelleşme Çerçevesinde Türk Aleviliği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 51, 151-154. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.

Aktan, C. C., Vural, İ. Y. (2006). Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler. Syf.1-9. Erişim Tarihi: 23.01.2013, <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf>.

Aktaş, M. (2012) Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet ve Demokrasi, *Ekev Akademi Dergisi*. 53, 224. Erişim Tarihi: 08 Ocak 2013, Ebscohost Veritabanı.

Bakan, S., Kocağ, E.K. (2012). Küreselleşmenin Azgelişmiş Ülkelere Etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4-1, 284. Erişim tarihi: 16 Mayıs 2013. http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_HIA/arsiv/2012/sumru_bakan.pdf

Başaran, İ. (2005). Küreselleşme Karşısında Ulus Devletler: Direnen Geleneksel Egemenlik. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın Organı. Ocak-Temmuz, Sayı:1, Yıl:1. 43-51. Erişim Tarihi: 05 Nisan 2013, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sbed/article/viewFile/3334/2849>

Çakıcı, A.- Okur, F. (2007). Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme ve Yerel Demokrasi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*. 11, 3-6. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.

Dikkaya, M., Deniz, F. (2006). Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 2, Sayı 3, 177. Erişim Tarihi: 25 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.

Dura,C. Ve Kılıçarslan, Z. (2011). Ulusötesi Şirketler ve Ulus Devlet : Güç Kayması Üzerine Bir Araştırma. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 31, Yıl:2011/2. 92-102. Erişim Tarihi: 17 Nisan 2013, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/2011-2/5-%20_85-111.%20syf._.pdf

Erdem, O. (2009). Küreselleşme ve (Ulus Devlete) Etkileri. e-Journal of New World Sciences Academy. No: 3, cilt: 4. 242. Erişim Tarihi: 27 Şubat 2013, www.newwsa.com

Gültekin, F. (2006). Çokuluslu İşletme ve Uluslararası İşletme. Syf.3. Erişim Tarihi: 13.05.2013,<http://www.fikretgultekin.com/yukseklisans/%C3%87okuluslu%20%C4%B0%C5%9Fletmeler.pdf>

Güner, Ü. ve Yılmaz, A. (2010). Çok Uluslu Şirketler Türkiye Ekonomisi İçin Tehdit Mi, Fırsat Mı?. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 26, 197-198. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.

İlhan, S. (2012). Küreselleşme ve Yoksulluk: Çok Uluslu Şirketlerin Ağır Faturası. e-Journal of New World Sciences Academy. Cilt:7, no:3, 238. Erişim Tarihi: 25 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.

İnce, M. (2009). Küreselleşme ve Yerelleşme: Bir Çelişki Mi?. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 11/1, 266-269. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.

Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı:1 cilt:7, 120. Erişim tarihi: 16 Mayıs 2013. <http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2002-1-7.pdf>

- Karakaş, M. (2003). Küreselleşme-Yerelleşme Gerilimi ve Ulusal Karakaş, M. (2003). Küreselleşme-Yerelleşme Gerilimi ve Ulusal Kimlik Sorunu, Polis Bilimleri Dergisi. 5(1), 3-8. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.
- Kızıl, Ç.(2007). Ulus-Devlet ve Milliyetçilik. Erişim tarihi: 07 Mart 2013. <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=314>
- Koçtürk, O. M., Eker, M. (2012). Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çokuluslu Şirketlerin Gelişimi. Tarım Ekonomisi Dergisi. 18(1), 36. Erişim Tarihi: 25 Nisan 2013, Ebscohost Veritabanı.
- Öztürk, S., Özyakışır, D. (2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi. Mevzuat Dergisi. Yıl: 8, Sayı: 94. Ekim 2005. Erişim Tarihi:17 Nisan 2013. <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm>
- Sayın, Y. (2007). Devlet ve Ulus-Devlet. Erişim Tarihi: 07 Mart 2013. <http://yusufsayin.com/koseyazilari/devletulusdevlet.pdf>.
- Sivil Toplum Dergisi (2003). Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar. Erişim Tarihi: 11 Nisan 2013. Yıl: 1 sayı: 1 / Ocak -Şubat - Mart 2003. <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&icerik=46&id=98>
- Tağraf, H. (2002). Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2, 35-38. Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2013, Ebscohost Veritabanı
- Yazgan, H. (2012). Bir Kavramsal Çerçeve Olarak “Avrupalılaştırma”: Kapsam, Gereklilik ve Sınırlar. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:4, cilt:12. 124-126-132. Erişim Tarihi: 16 Nisan 2013. <http://www.anadolu.edu.tr/sites/default/files/files/2012-04-09.pdf>

Yazarsız Alıntılar

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı (2013). Uluslararası Borç İstatistikleri Raporu . Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2013.

<http://www.abmaliye.gov.tr/sites/default/files/WB%20%20Uluslararası%20C4%B1%20Bor%C3%A7%20%20C4%B0statistikleri%20Raporu%202013.doc>

Türk Dil Kurumu (TDK). (2009). Erişim tarihi: 06 Mart 2013, <http://blog.milliyet.com.tr/ulus-ve-uniter-devlet-nedir-/Blog/?BlogNo=201931>

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2013). Erişim Tarihi: 06 Nisan 2013, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=105>.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta, lise ve üniversite öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2005-2008 yılları arasında İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde Dış Ticaret eğitimi gördü. Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ile Haliç Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik bölümüne devam etti. 2011'de Haliç Üniversitesi'nden bölüm birinciliği ile mezun oldu. Yüksek lisansa Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik alanında Haliç Üniversitesi'ne devam etti.